

150

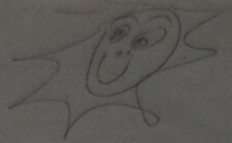
F 92

SIGMUND
FREUD

HÁROM ÉRTEKEZÉS
a szexualitásról

260.143

X

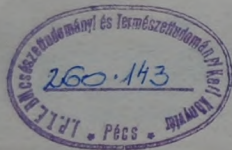
SIGMUND FREUD

HÁROM ÉRTEKEZÉS A SZEXUALITÁSRÓL

2pl.

Köszönjük dr. Kiss Ilona segítségét

Kötet Kiadó, Nyíregyháza
Hősök tere 9. Tel.: (42) 407-474
Felelős kiadó: Szabó Attila
ISBN 963 8438 11 8

Szedte és tördelte az ungvári Colonel Kft
Felelős vezető: Negre Viktor

Készült a Patent Nyomda és Kiadóvállalatnál, Ungvár
Felelős vezető: Sesztakov Alekszej
Rend. sz.: 1090

A FORDÍTÓ ELŐSZAVA

E „három értekezésben” először látjuk az analitikus Freudot szintetikus munkában. Azt a beláthatatlanul sok tapasztalatot, mely annyi ezer lélek boncoló vizsgálata közben merült fel, először kísérli meg itt a szerző olyképpen összefoglalni, osztályozni, egymással kapcsolatba hozni, hogy abból a lelki élet egy nagy területére, a nemiség lélektanára világosság derüljön. Hogy első szintézisének tárgyául éppen a szexualitást választotta, az elsősorban a rendelkezésére álló vizsgálati anyag természetéből következett. Lelki neurózisban és pszichózisban szenvedő betegeket analizálva, e bántalmak alapoka gyanánt mindig a nemi életnek valamely megzavartatása derült ki, míg egyéb kórokozó hatóerők csak mint segítő okok vagy egyáltalán nem szerepeltek. De kitűnt a lélekelemzésből kiindult vizsgálódásokból az is, hogy a nemiség a normális és egészséges ember lelki működésében is sokkal nagyobb szerepet játszik, mint eddig hitték, sőt oly működéseknél is, hol annak szerepét eleddig nem is sejtették. Szóval a nemiség — nagy irodalma dacára — az emberi természetrajz egy igen elhanyagolt fejezetének bizonyult, mely már csak ezért is rászolgált arra, hogy új szempontokból kiinduló beható vizsgálat tárgya legyen.

Nem szerénység, hanem a folyton előretörékvő tudós önelégületlensége szól Freudból, mikor végső konklúziójában e kísérlete sikerének tökéletlenségére utal. A fordítónak ellenben, ki úgyszólván küzdelem s fáradság nélkül jut az ezen értekezésekben foglalt nagy és új igazságok és távlatok szellemi birtokába, a szerző önelégületlensége egy félig elfeledett francia mondást juttat az eszébe, mely valahogy így hangzik: „Je me déplaîs, si je me juge; si je me compare, je suis fière.” Aki e „három értekezés” anyagának bőségét, szempontjainak meglepő újdonságát a nemiségről mostanáig írott művekével összehasonlítja, abban nem elégületlenség, hanem csodálkozó elismerés fog ébredni szerzőjük alkotóképességével szemben; hisz előtte a libido-elmélet felépítését, sőt a probléma felvetését sem kísérelte meg senki, s íme, egy ember munkásságának nyomán már

mélyen meg van alapozva, részben felépítve, ha talán még nincs is betetözve a szexualitás tudományos elmélete.

Ez az eredmény, csakúgy mint *Freud* pszichiátriai munkásságáé, nemcsak szerzőjük éleslátásának, hanem vizsgálómódszere és tudományos fő szempontjai következetes alkalmazásának is köszönhető. A pszichoanalitikus vizsgálómódszer, a szó szoros értelmében vett szabad eszmetársítás, a léleknek eddig teljesen ismeretlen és tudattalan mélyebb rétegét hozta felszínre. A pszichikai determinizmus és a fejlődési gondolat szempontjainak eddig ismeretlen szigorúsággal és kivételnélküliséggel való alkalmazása pedig lehetővé tette ezen új anyag tudományos értékesítését. Hogy milyen eredménnyel, annak illusztrálására legyen elég annyi, hogy a *Freud* előtti pszichiátria a különös és furcsa kórképek ritkasági gyűjteménye, a nemiségről szóló tudás pedig képtelen és visszataszító abnormitások leíró csoportosítása volt. A szigorú okság és fejlődésszerűség alapján álló pszichoanalízis azonban a tudománytól joggal megkövetelt elfogulatlansággal tette vizsgálat tárgyává a logikát, etikát és esztétikát sértő, s ezért elhanyagolt lelki tartalmakat is és ezen önlegyzésért busásan kárpótolta az az eredmény, hogy az elmebetegektől termelt képtelenségek mögött az emberi psziché egyéni és faji fejlődésének ősi gyökereit, s a jelen kultúrtörékvéseinek is tápláló televényét, a nemi perverziókban pedig a nemi fejlődés tulajdonképpeni alapját sikerült kimutatnia.

Talán eljön annak is az ideje, hogy nem fogják túlzásnak venni azt a kijelentésemet, hogy *Freud* ezen értekezéseinek tudománytörténelmi jelentősége is van. „A céloim valóban az volt” — írja a szerző előszavában —, hogy meggyőződjem róla, mennyit lehet az ember nemi életének tudományából a lélektani kutatás segítségével kitalálni.” E szerényen hangzó kísérlet, ha jobban szemügyre vesszük, forradalmi jelentőségű: tisztán pszichológiai módszerrel, éspedig a „szubjektív” lélektan módszerével igyekszik megközelíteni egy biológiai problémát.

Ha a törekvés jelentőségét érdeme szerint méltányolni akarjuk, messzire kell visszanyúlnunk. Vissza kell emlékeznünk arra, hogy a tudomány — őskorában — anthropocentrikus, ani-

misztikus volt; az ember a saját lelki működéseit vette az egész világ történéseinek mértékéül. Nagy haladás volt, mikor ezt a világnézetet, melynek a csillagászatban a ptolemaioszi, földközpontos rendszer felelt meg, a „természettudományos” — mondhatnók kopernikánus — felfogás váltotta fel, mely az embert megfosztotta vélt mértékadó jelentőségétől és kimutatta róla, hogy ő sem egyéb, mint a világegyetemben végtelen sorban egymásba kapcsolódó mechanizmusok egyike. E felfogás hallgatólagosan magában foglalta azt a feltételt is, hogy az embernek nemcsak testi, hanem lelki működései is erőszervezetek teljesítményei. Hallgatólagosan, mondom, mert a természettudományi felfogás (néhány költő és gondolkodó aforizmás bevilágításától eltekintve) mindeddig megelégedett, és adatok híján kénytelen volt megelégedni ezzel a feltevessel, de egyébként a pszichikai mechanizmusok természetébe semmi betekintést nem tudott nyújtani. Az öntetszelgő „narcissizmus” és az „elfojtás” fogalmának segítségével nélkül érthetetlen volna előttünk természettudósaink lelki vaksága, mellyel a lélekről való tudásunk ezen tátongó úrét letagadniuk és — fizikai és fiziológiai — frázisokkal kitölteniük sikerült.

A pszichoanalízis derítette az első világító sugárt a lelki élet mechanizmusaira. Ám az így felderített mechanizmusok nem egyenértékűek egyéb életszerkezetekkel, hanem a megismerés szempontjából jelentősegteljesebbek minden egyéb mechanizmusnál; mert hiszen minden egyéb természetmegismerés csak ezen lelki mechanizmusokon keresztül szűrve, attól befolyásoltatva, ahhoz alkalmazkodva jut tudomásunkra, ellenben a tudat közvetlenül adott, való élmény, a *Freud* értelmében vett tudattalan pedig e tudat számára legközelebb adott része a valóságnak, melynek ismeretéből legalább oly jogosult, ha nem jogosultabb dolog a távolabb adott valóságot mibenlétére következtetni, mint megfordítva.

Jogos, bár tudománytörténelmileg egyedülálló tehát *Freud*-nak az a törekvése is, hogy eltekintve az egyébként szerezhető élettudományi ismeretektől, mindenekelőtt megkísérli, lehet-e és mennyire lehet a nemiséghez kapcsolt lelki jelenségek elemzésének adataival a nemiség biológiájának problémáját megkö-

zelíteni. Freud bizonyos mértékig visszatér az ősi, animisztikus világfelfogáshoz, mikor egy biológiai (természettudományi) kérdést lélektani eszközökkel próbál megoldani. Természetes azonban, hogy a mai pszichoanalitikust nem fenyegeti az a veszély, hogy visszaessék az őskori animizmus naivságába. Az ősi animizmus ugyanis *elemzés nélkül* „en bloc” vitte át képzeletében az emberi lelket a természet objektumaira, míg a pszichoanalízis — a lelki működéseket egész az ösztönökig követvén vissza — végleg megszabadította az animizmust anthropocentrikus beállítástól és bekapcsolta az emberi lélektant az élő világról való egyéb tudásunkba.

Am a léleknek azon fejlődéstani szemlélete, melyet a pszichoanalízis tett lehetővé, azt is kimutatta, hogy lelkünk — geológiai rétegek módjára — magában rejtí egész őskora élményeinek csapadékát. Beláthatatlan lesz a *történelmi* jelentősége is ezeknek a lelki dokumentumoknak, ha egyszer Freud nyomán jobban fogjuk tudni olvasni a psziché hieroglifáit. Akkor a nemiség pszichológiája nemcsak a szexuális életműködéseket, hanem azok egész őstörténelmét is közelebb fogja hozni megértésünkhöz.

És megint csak vissza kell térnem ahhoz, hogy mindezeket a perspektívákat nem hiú spekuláció, hanem eddig semmibe vett lelki furcsaságok, nemi aberrációk eseteinek mélyreható elemzése nyitotta meg előttünk. Maga a szerző csak itt-ott, egy-egy jegyzetben, közbevetett mondatban foglalkozik e távlatokkal, s siet visszatérni a tényekhez, a részletekhez, mintha azt mondaná: ott van az alap, melyre támaszkodni kell, s amelyre csak lassú óvatossággal szabad elméleteket építeni.

A tanítvány azonban, kinek e megismerések hivatását szépitették meg, nem tagadhatta meg magától, hogy egyszer ne merüljön el a nagy perspektívák szemléletében, s ne vezesse el oda az olvasót is, ki enélkül talán gondolatlanul haladt volna el a „három értekezés” némely jelentőségteljes iránymutatója mellett.

Budapest—Pápa, 1915 márciusában.

Dr. Ferenczi Sándor

ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ

Habár a szerző nincs kétségben az iránt, hogy e kis írásműben van hiányosság és tisztázatlan dolog, mégis ellenállt annak a kísértésnek, hogy az utolsó öt év kutatási eredményeit beleiktassa, s ezzel annak egységes, okmányyszerű jellegét elpusztítsa. Ezért, kevés változtatástól eltekintve, ismét az eredeti szöveget nyújtja, s megelégszik azzal, hogy néhány széljegyzetet adjon hozzá, melyeket a régebbi jegyzetektől az eléjük nyomtatott jel (*) különböztet meg. Egyébiránt nincs bensőbb vágya, mint hogy ez a könyv gyorsan elavuljon olyképp, hogy ami újat egykor hozott, általánosan elfogadtassék, a benne foglalt tökéletlenségeket pedig helyesebb ismeretek váltsák fel.

Bécs, 1909 december havában.

Freud

ELŐSZÓ A HARMADIK KIADÁSHOZ

Miután egy évtizeden keresztül figyeltem e könyv fogadtatását és hatását, harmadik kiadásához néhány előzetes megjegyzést óhajtok fűzni, hogy megvédjem azt a félreértésekkel és teljesíthetetlen igényekkel szemben. Első megjegyzésem az, hogy a benne elmondottak kivétel nélkül a mindennapi orvosi tapasztalásból indulnak ki, melyet azonban a lélekelemző vizsgálás eredményei mélyíteni és tudományos jelentőségre emelni igyekeznek. Ez a „három értekezés a szexualitás elméletéről” nem foglalhat magában egyebet, mint aminek felvételére a pszichoanalízis kényszerít, vagy aminek megerősítéséhez ez nyújt módot. Ezért eleve kizárható, hogy ez a munka valaha is egységes „nemi elméletté” legyen kiszélesíthető és érthető, hogy a nemi élet némely fontos problémájával szemben egyáltalában nem foglal állást. Nem kell tehát azt hinni, hogy a nagy téma itt mellőzött fejezeteiről a szerzőnek nincs tudomása, vagy, hogy ő ezeket jelentékteleneknek tartja, s ezért hanyagolta el.

De, hogy ez az írás azzal a lélekelemzési tapasztalással van függőségi viszonyban, mely szerkesztésére serkentett, kitűnik anyagának nemcsak a megválasztásából, hanem elrendezésének módjából is. Mindenütt be van tartva benne bizonyos felbontási út, mindenütt előtérbe állítván az élményi tényezők, háttérbe szorítván a hajlamosságra vonatkozókat, s az egyéni fejlődés mindig előbb vétetik figyelembe, mint a faji. Az esetlegesség, az élmény ugyanis a főszerepet játsza az elemzésnél, mely azzal csaknem hiánytalanul végez. A hajlamosság ellenben csak az élmény mögött tűnik elő, mint olyasvalami, aminek csak az élmény ad ugyan igazi létet, de aminek méltánylása messze túl vezetne a lélekelemzés munkakörén.

Ugyanez a helyzet az egyéni és fajfejlődés viszonylatában. Az egyén fejlődése a fajfejlődés ismétlésének tekinthető, amennyiben arra legújabb egyéni átélések nem gyakorolnak változtató hatást. A phylogenetikus fejlődési hajlam csak az ontogenetikus történet mögött érvényesül. De alapjában a hajlamosság is csak

a faj korábbi élményének csapadéka, amelyhez az egyes egyén élménye az esetleges tényezők összegeként csatlakozik.

Ki kell emelnem, hogy ezt a munkálatomat nemcsak a pszichoanalitikus kutatástól való legteltesebb függés, hanem az élettudományi* kutatástól való szándékos függetlenítés is jellemzi. Gondosan kerültem, hogy az általános nemi élettudományból vagy különös állatfajokból meríthető tudományos várackozásokat keverjek abba a vizsgálódásba, melyet a lélekelemző mesterség eszközeivel végezhetünk az ember nemi működésén. A célom ezzel valóban az volt, hogy meggyőződjem róla, mennyit lehet az ember nemi életének tudományából a lélektani kutatás segítségével kitalálni; így módomban volt azokra a kapcsolatokra és megegyezésekre ráutalni, melyek a vizsgálódás közben felmerültek, és mégsem kellett zavartatnom magam attól sem, ha a lélekelemző módszer sok fontos ponton oly nézetekhez és eredményekhez vezetett, melyek a csupán élettudományilag támogatottaktól lényegesen eltértek.

Elbbe a harmadik kiadásba számos új részletet iktattam be, de lemondtam róla, hogy ezeket — mint az előbbi kiadásban — külön jellel tegyem felismerhetőkké. A tudományos munkásság haladása a mi területünkön mostanában lassúdott, de azért mellőzhetetlen volt, hogy ez írást bizonyos tekintetben kiegészítsem, ha azt akartam, hogy az a pszichoanalízis újabb irodalmával az összeköttetést el ne veszítse.

Bécs, 1914 október havában.

Freud

* Élettudománynak fordítom a „biológia” szót; az „élettan” szó már a „fiziológia” számára van lefoglalva.

I. A NEMISÉG TÉVÚTJAI*

Emberek és állatok nemi szükségleteinek tényét az élettudományban „nemi ösztön” felvételével fejezik ki. Ezt téve, a táplálékfelvétel ösztönével, az éhséggel való hasonlóság nyomában járnak. Az „éhség” szónak megfelelő idevágó megjelölés a nép nyelvében nincs; a tudomány ily értelemben a „*libido*” szót használja.**

A népies felfogás egészen határozott fogalmat alkot a nemi ösztön természetéről és tulajdonságairól. Azt mondja, hogy az a gyermekkorban még nincs meg s csak a kamaszkor érési folyamatának idejében és azzal összefüggésben lép fel; hogy ellenállhatatlan vonzás jelenségeiben nyilvánul meg, melyet egyik nem a másikra gyakorol, célja pedig: a nemi egyesülés, vagy legalábbis olyan cselekmények, melyek annak irányába vezetnek.

Minden okunk megvan rá, hogy ezeket az állításokat a valóságtól nagyon elütő leírásnak tekintsük; alaposabban szemügyre véve őket, kitűnik, hogy tele vannak tévedéssel, pontatlansággal, elhamarkodottsággal.

Ha most két műszót vezetünk be és azt a személyt, akiből a nemi vonzás kiindul, a nemiség tárgyának vagy nemi tárgynak (Sexualobjekt), azt a cselekményt pedig, amelyre az ösztön hajt, nemi célnak (Sexualziel) nevezzük el, úgy a tudományos szemmel gyűjtött tapasztalás számos eltérést mutat ki mind a kétőnek, tehát úgy a nemi tárgynak, mint a nemi célnak tekinte-

* Az első értekezésben foglalt adatokat v. *Krafft-Ebing*, *Moll*, *Moebius*, *Havelock Ellis*, v. *Schrenck-Notzing*, *Löwenfeld*, *Eulenburg*, *J. Bloch*, *M. Hirschfeld* ismert közleményeiből, s az utóbbi kiadásában megjelenő „Jahrbuch für Sexuelle Zwischenstufen” munkálataiból merítettem. Minthogy e művekben a tárgy irodalma fel van sorolva, nem kellett részletes hivatkozásokkal fáradoznom. Az invertáltak lélekelemző vizsgálatából merített tanulságok *J. Sadger* közlésein és saját tapasztalatomon alapulnak.

** A német nyelvnek egyetlen ezzel összevágó szava: „Lust”, sajnos többértelmű, és nemcsak a szükséglet érzetét, hanem a kielégülését is jelenti. (Magyarra *nemi kedv* kifejezéssel lehetne a libidot fordítani. Ford.)

tében, s ezen eltéréseknek a feltételezett rendes nemiséghez való viszonya beható vizsgálatot kíván.

1. Eltérések a nemi tárgy tekintetében

Plado A nemi ösztön közkeletű elméletét legjobban megközelíti az a költői mese, mely szerint az ember eredetileg két részből — nőből és férfiből — állott, melyek szétválasztván, a szerelemben újra egyesülni igyekeznek. Ezért nagy a meglepetés, mikor az ember azt hallja, hogy vannak férfiak, akiknek nem nő, hanem férfi a nemi tárgyuk és nők, kik férfi helyett nőhöz vonzódnak. Az ilyen személyeket kontrár-szexuálisoknak (ellentétes nemiségűeknek) vagy helyesebben invertáltaknak (fordított nemiségűeknek) nevezik, magát aényt pedig inverzióknak (fordított nemiségnek). Az ilyen személyek száma igen jelentékeny, bár számuk biztos megállapítása nehézségekbe ütközik.*

A) Az inverzió

Az invertáltak viselkedése

Az illető személyek több tekintetben egészen különböző módon viselkednek.

(a) A feltétlenül invertáltaknál a nemiség tárgya csak azonos nemű egyén lehet, míg a másik nemhez tartozó személy sohasem hat rájuk vonzóan, hanem hidegen hagyja őket, vagy éppen nemi ellenszenvet ébreszt bennük. Az ilyen férfiak azután az ellenszenv folytán képtelenek a normális nemi közösülés kivételére; vagy ha erre képesek is, közben semmi élvezetük nincs.

(b) Az amphigén módon invertáltak (kétneműek, a lelki nemiség hermafroditái) nemi tárgya éppúgy lehet azonos, mint a másik nemhez tartozó személy; itt tehát az inverzió nem feltétlen.

* Ezekről a nehézségekről és az invertáltak arányszámának kikutatására irányult kísérletekről I. M. Hirschfeld dolgozatát a Jahrbuch für Sexuelle Zwischens-tufen 1904. évf.-ban.

(c) Az alkalmilag invertáltaknál bizonyos külső körülmények — melyek közt a rendes nemi tárgy hozzáférhetetlensége és az utáztatás emelkednek ki — okozhatják, hogy a saját nemükhöz tartozó személyt választják nemi tárgynak, s a velük való nemi érintkezésben találnak kielégülést.

A tekintetben is változatos az invertáltak viselkedése, hogy miképp ítélik meg ők maguk nemi ösztönük e különösségét. Egy részük az inverziót éppoly magától értetődő valaminek veszi, mint a normális ember a maga nemi kedvének irányát; ezek erősen hangsúlyozzák sajátosságuknak egyenjogúságát a normális libidoval. Mások ellenben belsőleg lázadoznak nemi fordítottságuk ténye ellen és beteges kényszernek érzik azt.*

Változatok vannak az időviszonyok tekintetében is. Az inverzió sajátosság egy részüknél kezdettől fogva fennáll, amióta csak emlékeznek; másoknál csak bizonyos idővel a pubertás előtt vagy után válik észrevehetővé.** Az inverziós jelleg az egész életen át megmaradhat, más esetekben időnként háttérbe szorul, megint máskor meg csak a normális fejlődés felé vivő út egy epizódja. Észlelték már a normális és az invertált nemi tárgy közti időszakos ingadozás eseteit is. Különösen érdekesek azok az esetek, melyekben a nemi kedv azután lett fordítottá, hogy valamely kínos tapasztalat érte az egyént a normális nemi tárgy részéről. A változatok e sokféle sorozata egymástól függetlenül megfér egymás mellett. A legszélsőségesebb alakokról rendszerint feltehető, hogy ott az inverzió igen korán lépett fel, s hogy az illető személy ezzel a sajátosságával egynek érzi magát.

Sok szerző vonakodnék attól, hogy az itt felsorolt eseteket egy egységbe foglalja össze és inkább a különbségeket, mint a

* Talán éppen e védekezés a fordított nemiség kényszere ellen az a feltétel, melynek fennforgása esetén az invertáltság szuggesztívó vagy pszichoanalízis útján még gyógyítható.

** Több oldalról joggal hangsúlyozták, hogy az invertáltaktól szolgáltatott önéletrajzi adatok az inverziós hajlam felléptének időpontját illetőleg megbízhatatlannak, mert megtörténhetett, hogy az illetők heteroszexuális érzésük bizonyítékait emlékezetükből kisorsították (elfojtották).

A pszichoanalízis ezt a gyanút az ily kutatások számára hozzáférhető esetekben beigazolta, s azok körelőzményei adatait a gyermekkori emlékezeti úr kitöltésével lényegesen megváltoztatta.

közös vonásokat hangsúlyozza, kapcsolatban az inverzióknak általuk kedvelt megítélsmódjával. De bármily jogosult is a megkülönböztetés általában, félreismerhetetlen, hogy itt valamilyeni átmeneti fokozat bőségesen megvan, úgy hogy azok szinte önmaguktól csoportosulnak egyetlen sorozattá.

Az inverzió megítélése

Az inverzió első méltánylása abban a felfogásban csúcsosodott ki, hogy az az ideges elfajulásnak egy veleszületett jele; összhangzásban állott ez azzal a ténnyel, hogy az orvosi megfigyelők először idegbetegeknél vagy olyanoknál akadtak rá, kik idegbetegek benyomását tették. Ez a jellemzés két adatot foglal magában, melyeket egymástól függetlenül kell megítélni: a veleszületettséget és az elfajulást.

Elfajulás

Az elfajulás felvétele ellen csoportosíthatók mindazok az érvek, melyeket ezen szó könnyelmű használata ellen általában fel lehet hozni. Hiszen úgyszólván divattá vált, mindenféle betegség tünetet, amely nem éppen sérülésből vagy fertőzésből eredt, az elfajulásokhoz sorozni. Az elfajultak *Magnan* szerinti osztályozása révén lehetővé vált, hogy az idegek teljesítőképességének legkitűnőbb általános állapota se zárja ki a degeneráció fogalmának alkalmazását. Ily körülmények között joggal kérdezheti az ember, micsoda haszna, micsoda új tartalma van egyáltalában ennek az ítéletnek: „elfajulás”. Célszerűbb lesz, ha degenerációról egyáltalán nem is beszélünk, csak ott,

1. ahol a rendestől való eltérés több súlyos alakja együtt fordul elő, vagy 2. ahol a teljesítő és önfenntartó képesség általában súlyosan meg van támadva.*

* Hogy mily fenntartással lehet csak az elfajulás diagnózisát felállítani, s hogy annak mily csekély gyakorlati értéke van, jól kivehető *Moebius* kijelentéseiből (Über Entartung. Grenzfragen des Nerven — und Seelenlebens. Nr. III. 1900.): „Ha végtékintünk a degeneráció azon széles területén, melyre itt néhány sugárt vetítem, magától kialakul az a belátásunk, hogy az elfajulás diagnózisának felállítása egyáltalán vajmi csekély értékű”.

Hogy pedig a fordított nemiségű egyének nem degeneráltak a szónak ezen egyedül jogos értelmében, az több tényből következik:

1. Az inverzió előfordul oly egyéneknél, akiknél egyéb súlyos rendellenesség nem áll fenn.

2. Ugyancsak előfordul olyan egyéneknél, kiknek teljesítőképessége zavartalan, sőt, akik kiválóan magasrendű értelmi fejlettséggel és erkölcsi műveltséggel tűnnek ki.*

3. Ha az ember eltekint azoktól a páciensektől, kikről az orvos szerzett tudomást és szélesebb látókört próbál átfogni, két irányban ütközik olyan tényekbe, melyek tiltakoznak az ellen, hogy az inverziót elfajulási jelnek tekintsük.

a) súlyt kell helyezni arra a tényre, hogy az inverzió a régiéknél művelődésük tetőfokán gyakori jelenség, szinte fontos feladatot teljesítő intézmény volt; b) igen el van terjedve vad és kezdetleges népeknél, holott az elfajulás fogalmát a magas műveltségre szoktuk szorítani. (*J. Bloch.*) Még Európa művelt népénél is igen hatalmas befolyása van az éghajlatnak és a fajnak az inverzió elterjedésére és megítélésére.**

Veleszületettség

Az inverzió veleszületett voltát természetszerűen csak a fordított neműek első, legszélsőségesebb osztályáról állították és pedig azon az alapon, hogy ezek a személyek határozottan kijelentették, hogy a nemi ösztön soha életükben más irányban meg nem nyilatkozott. Már maga az a tény, hogy a két másik osztályhoz, főleg a harmadikhoz tartozó esetek is előfordulnak, nehezen egyeztethető össze a veleszületett jelleg feltételével. Innen ered e nézet képviselőinek arra való hajlandósága, hogy

* Az „Uranizmus” szóvivőinek meg kell adni, hogy azon legkiválóbb férfiak közül, kikről egyáltalán tudomásunk van, többen invertáltak, talán éppen feltétlenül invertáltak voltak.

** Az inverzióról való felfogásban a kórtani szempontokat embertaniak váltották fel. Ez a változás maradandó érdeme *J. Bloch*-nak (Beiträge zur Aetiologie der Psychopathia sexualis. Két részben, 1902—3.); ez a szerző a régi kultúrnépeknél othonos inverzió tényét is hathatósan érvényesítette.

a feltétlenül invertáltak csoportját valamennyi mástól különválasszák, amivel pedig lemondtak annak a lehetőségéről is, hogy az inverzióknak általános érvényű magyarázatát adják. Az inverzió tehát — e felfogás szerint — az esetek egy sorozatában veleszületett jelleg volna; más esetekben más úton is keletkezhet.

E felfogással ellentétben az a másik, mely szerint az inverzió szerzett jellege a nemi ösztönnek. E nézet azon alapul, hogy 1. sok (akár feltétlenül is) invertált egyén életében kimutatható egy igen korán hatott nemi élmény, melynek a homoszexuális hajlam mintegy a tartós következménye; 2. sok más esetben kimutathatók az életnek azon előmozdító és gátló befolyásai, melyek valamely korai vagy későbbi időpontban az inverzió rögzítéséhez vezettek (kizárólagosan azonosneműekkel való érintkezés, társulás háborúban, közös fogság, a heteroszexuális érintkezés veszedelmei, nőtlenség, nemi gyengeség stb.); 3. az inverzió hipnotikus sugalmazás útján megszüntethető, ami veleszületett jelleg esetén vajmi csodálatos volna.

E nézet szempontjából kétségbenvonható, van-e egyáltalán veleszületett inverzió; fel lehet hozni (*Havelock Ellis*), hogy ha alaposabban megvizsgálnák azokat az eseteket, melyek állítólag biztosan veleszületettek, valószínűleg itt is napfényre kerülne a korai gyermekkor egy oly élménye, mely a nemi kedv irányát megszabta, s mely az illető személynek csak tudatos emlékezetéből tűnt el, de megfelelő befolyásolás útján felidézhető volna. E szerzők nézete szerint az inverzió csak a nemi ösztön egy gyakran előforduló válfaja, melyet bizonyos életkörülmények találkozása hoz létre.

Az így szerzett látszólagos biztosságot megdönti azonban az az ellenérv, hogy — mint bebizonyítható — sok ember alá van vetve ugyanezeknek a befolyásoknak (esetleg már kora ifjúságukban csábításnak, kölcsönös onaniának) anélkül, hogy ezáltal invertálódnának vagy végleg invertáltak maradnának.

Az inverzió magyarázata

Sem az a feltevés, hogy az inverzió veleszületett, sem az a másik, hogy az szerzett tulajdonság, nem adja a fordítotttnemű-

ség lényegének magyarázatát. Az első feltevés adós marad annak a megjelölésével, mi is az, ami az inverzióknál az emberrel veleszületik, ha csak nem fogadjuk el azt a nagyon is kezdetleges magyarázatot, hogy valamely személy nemi ösztönének egy bizonyos nemi tárggyal való kapcsolatát magával hozza a világra. A másik esetben nyílt kérdés marad, elégségesen megmagyarázzák-e az inverzió szerzését a változatos alkalmi befolyások, s nem kell-e, hogy azokhoz valami az egyén részéről is hozzájáruljon. Ez utóbbi kérdés jogosultságát a fentebbiek után nincs jogunk elvitatni.

A nemi fordítottság lehetőségét *Frank Lydstone*, *Kiernan* és *Chevalier* óta próbálják érthetővé tenni egy gondolatmenettel, mely szintén ellentmond annak a népies felfogásnak, amely szerint az ember vagy férfi, vagy nő. A tudomány ismereteket, melyekben a nemi jellegvonások elmosódtak, s a nem meghatározása nehézségekbe ütközik, elsősorban bonctani tekintetben. E személyek nemi szerveiben férfias és nőies jellemzők vannak egyesítve. (Hermafroditizmus) Ritka esetekben egymás mellett kifejlődve található mind a két fajta nemi apparátus (valóságos hermafroditizmus); legtöbbször mindkét fajta szerv el van korcsosodva.*

E torzképződményeket jelentőssé az a tény teszi, hogy váratlanul előmozdították a normális fejlődés megértését. Ugyanis a bonctani hermafroditizmus bizonyos mértéke a normalitással is együtt jár; nincs rendes fejlődésű férfi vagy női egyén, akinél a másik nem szerveinek korcs nyoma ne volna feltehetően, vagy mint működés nélküli csökevényes szervek, vagy éppen más működések végzésére átalakulva.

Ezekből a régóta ismert bonctani tényekből alakult ki már most az a nézet, hogy az eredeti fejlődési hajlam kétnemű, s csak később változik át egyneművé az által, hogy az ellenkező nem tulajdonságai, jelentéktelen maradványoktól eltekintve, a fejlődésben visszamaradnak.

* A testi hermafroditizmust illetőleg l. a legújabb leírásokat: *Taruffi*: Hermaphroditismus und Zeugungsunfähigkeit. Deutsche Ausgabe von *R. Teuschner*, 1903., továbbá *Neugebauer* dolgozatait a *Jahrbuch für Sexuelle Zwischenstufen* több kötetében.

Szinte magától értetődött azután, hogy ezt a felfogást a lelki élet terére is átvitték, s az inverziót és válfajait a pszichikus hermafroditizmus megnyilatkozásaiént értelmezték. E kérdés rögtön megoldódott volna, ha bebizonyosodik, hogy az inverzióval mindig együtt járnak a hermafroditizmus testi és lelki jelei.

Amde ez a kézenfekvő feltevés nem bizonyult igaznak. Ily benseknek mégsem szabad képzelnünk a feltételezett lelki, s a bebizonyított testi kétneműség közti viszonyt. Amit az invertáltaknál néha talál, csupán a nemi ösztön általános lefo-kozottsága (*Havelock Ellis*), s a szervek kisebb mérvű bonctani elkorcsosodása. Ezt is, mint mondom, csak ritkán s egyáltalán nem valamennyi vagy akárcsak túlnyomó számú esetben. Ezek szerint be kell ismerni, hogy az inverzió és a testi hermafroditizmus egészben véve egymástól független dolgok.

Nagy súlyt helyeztek továbbá az ún. másodlagos és harmadlagos nemi jellemzőkre és hangoztatták, hogy ezek halmozottan találhatók invertáltaknál (*H. Ellis*). Ebben is sok az igazság, de nem szabad elfeledni, hogy ellenkező nemű másodlagos és harmadlagos nemi jellemzők egyáltalán meglehetősen gyakran mutatkoznak és jeleznek bizonyos mérvű kevertneműséget, anélkül, hogy azért a nemi tárgy oly értelemben felcserélődnék, mint az inverzióval.

Kézzelfoghatóbb valóság számba menne a lelki hermafroditizmus, ha a nemi tárgy inverziójával együtt járna legalább a többi lelki tulajdonság, ösztön és jellemvonás elváltozása a másik nemre jellegzetes irányban. Amde a jellem ezen inverziója csak az invertált nőknél jár rendszerint a nemi fordítottsággal együtt, a férfiaknál ellenben a lélek legteljesebb férfiassággal is megfér az inverzióval. Ha ragaszkodni akarnánk a lelki hermafroditizmus feltevéséhez, úgy hozzá kellene fűznünk, hogy annak különféle téren megnyilatkozó jelenségei egymástól — úgy látszik — csak igen kis mértékben függenek. Ugyanezt mondhatni egyébként a testi hermafroditizmusról is; *Halban* szerint* az egyes szervi elkorcsosodások és másodlagos nemi jellemzők fellépésükben meglehetősen függetlenek egymástól.

* *J. Halban*: Die Entstehung der Geschlechtscharaktere. Archiv für Gynäkologie. Bd. 70, 1903. L. ugyanott e tárgy irodalmát is.

A kétneműség tanát legdurvább megfogalmazásban az invertált férfiak egy szövívője fejezte ki: Női agyvelő férfi testben. De hiszen nem ismerjük a „női agyvelő” jellemzőit. A lélektani probléma helyébe a bonctani tenni hiábavaló és jogosulatlan. *Krafft-Ebing* magyarázó kísérlete pontosabban van meghatározva, mint az *Ulriché*, de lényegében nem különbözik amattól. *Krafft-Ebing* úgy véli, hogy a kétnemű fejlődési hajlam folytán minden egyénnél éppúgy veleszületnek a férfi és női agyközpontok, mint a kétfajta nemi szervek. E központok csak a pubertás idején fejlődnek ki, főleg a tőlük csirájukban független nemi mirigyek befolyása alatt. Amde a férfi és női „központokról” is áll az, amit a férfi és női agyvelőről mondtunk, és mellesleg szólva egyáltalán nem tudjuk, van-e jogunk feltételezni, hogy a nemi működések funkciójának is van-e olyan körülírt agyterülete (központja), mint a beszédműködésnek.

Két gondolat mégis megállja a helyét e latolgatások után is. Az egyik az, hogy az inverzióval a kétnemű fejlődési hajlam szerepet játszik, csak azt nem tudjuk, mi e hajlam lényege az anatómiai alakulaton felüli tekintetben; a másik, hogy itt a nemi ösztön fejlődésében bekövetkezett zavarokról van szó.*

* Az első, aki az inverzió magyarázásánál a biszexualitás (kétneműség) tanához folyamodott (a *Jahrbuch für Sexuelle Zwischenstufen* 6. kötetének egy irodalomjegyzéke szerint) *E. Gley* volt, ki erről már 1884 januárjában közölt egy dolgozatot a *Revue philosophique*-ban. (Les aberrations de l'instinct sexuel.) — Nevezetes egyébiránt, hogy a legtöbb szerző szerint, ki az inverziót kétneműséggel magyarázza, ez utóbbi sajátosság nemcsak a fordított neműeknél, hanem a normálissá fejlődött összes embereknél is szerepet játszik, és hogy ők — következőképp — az inverziót fejlődési zavar eredményének tartják. Így nyilatkozott már *Chevalier* is. (Inversion sexuelle, 1893.) v. *Krafft-Ebing* e tárgyról azt írja, hogy a megfigyelések egész sorából kitűnik, hogy ez a második központ (ti. a ki nem fejlődött nem központja) legalább virtuálisan megmarad. (Zur Erklärung der konträren Sexualempfindung. *Jahrbücher für Psychiatrie und Nervenheilkunde*, XII.) egy *dr. Arduin* nevű szerző a *Jahrbuch für Sexuelle Zwischenstufen* második kötetében (1900.) azt állítja, hogy minden emberben vannak férfi és női elemek. (L. ugyanezen *Jahrbuch*-ban *dr. M. Hirschfeld*-től: „Die objektive Diagnose der Homosexualität” I. kötet. 1899. 8., 9. oldal stb.) „Csakhogy (folytatja *Arduin*), az egyik nem elemei heteroszexuálisoknál aránytalanul jobban vannak kifejlődve, mint a másikéi”. — *G. Herman* szerint kétségtelen, „hogy minden nőben vannak férfi-, minden férfiban női csírák és tulajdonságok is” stb.

1906-ban azután *W. Fliess* a biszexualitás eszméjét (a kétneműséget) a saját szellemi tulajdonának jelentette ki. („Der Ablauf des Lebens”)

Az invertáltak nemi tárgya

A lelki kétneműség elmélete feltételezi, hogy az invertáltak nemi tárgya a normálissal ellenkező, hogy tehát az invertáltra mint valami nőre, olyan erővel hat a férfias testi és szellemi tulajdonságokból kisugárzó varázs. Szóval: hogy ő nőnek érzi magát és férfi után vágyik.

De ez — habár az invertáltak egész soránál így van — távolról sem általános jellemzője a fordított neműségnek. Kétségtelen, hogy az invertált férfiak egy nagy része megőrizte a férfiaság lelki karakterét, a másik nemnek aránylag kevés másodlagos jellegét viseli magán és nemiségének tárgyában tulajdonképp női lelki vonásokat keres. Ha ez nem volna így, nem érthetnők, miért utánozzák a nőket a ruházat és viselkedés minden külsőségében a férfi-prostituáltak — ma úgy, mint az ókorban —, mikor az invertáltak tetszését akarják kihívni; hiszen ez az utánzás sértene az invertáltak eszményképét. A görögöknél, kik között a legférfiasabb férfiak voltak invertálva, nyilvánvaló, hogy az ifjú nem férfias jellegével lobbantotta lángra a férfi szerelemét, hanem testének és lelkének nőiességével, szemérmességével, tartózkodásával, tanításra és segítségére szorultságával. Mihelyt az ifjú férfivá nőtt, nem volt többé a férfi számára nemi tárgy, esetleg maga kezdett fiú-szeretőket tartani. A nemiség tárgya eszerint úgy ebben, mint sok más esetben, nem az azonos nem, hanem mind a két nem jellemzőit egyesíti, mintegy összeegyeztet két irányzatot, melyek egyike a férfihoz, a másika a nőhöz húz, feltétlenül ragaszkodván a test (a nemi szervek) férfi-voltához: egyszóval az invertált férfi nemi tárgyában úgyszólván a saját kétneműségének tükröződését találja meg.*

* A pszichoanalízis eddig nem derített ugyan teljes világosságot az inverzió keletkezésére, de mégis felfedte létrejöttének mechanizmusát és sok új problémával gazdagította az eddigi szempontokat. Az összes így vizsgált esetben megállapítottuk, hogy a későbbi invertáltak gyermekük első éveiben igen intenzív, bár hamar múló időszakán mennek keresztül a nőhöz (többnyire az anyához) való rögzítettségnek, ennek leküzdése után magukat azonosítják a nővel és önmagukat teszik meg nemiségük tárgyává, vagyis — a narcizmusból kiindulva — a saját személyükhöz hasonló férfiakat keresnek fel s ezeket olyképp szeretik, mint ahogy

Egyszerűbbek ezek a viszonyok a nőknél, kik közül az aktíve invertáltak feltűnő gyakran viselik magukon a férfi testi és lelki jellemvonásait és nemiségük tárgyában a nőiességet keresik; szélesebb körű kutatás után azonban ez a kép is valószínűleg sokkal tarkábbnak fog bizonyulni.

Az invertáltak nemi célja

Fontos tényként kell megállapítani, hogy inverziónál a nemi cél egyáltalán nem nevezhető egységesnek. Férfiaknál a nemi érintkezés per anum egyáltalán nem esik egybe az inverzióval; a maszturbáció éppoly gyakran szerepel kizárólagos célként, a nemiség korlátozása pedig — néha egész a puszta érzelmi ömlengés fokáig — még gyakoribb itt, mint a heteroszexuális szerelemben. Nőknél is változatosak az invertáltak nemi céljai; úgy látszik, hogy a száj nyálkahártyájával való érintés legtöbbször részesül előnyben.

őket szerette az anyjuk. Igen gyakran tapasztaltuk továbbá, hogy állítólag invertáltak éppenséggel nem voltak érzéketlenek a női bájak iránt, hanem a nőtől kiváltott ingert következetesen átvitték egy himnemű személyre. Így ők egész életükön át megismételték azt a mechanizmust, amelynek útján inverziójuk létrejött. Bebizonyult az ő kényszerű vonzódásukról a férfihoz, hogy az tulajdonképp a nőtől való szüntelen menekvés következménye.

A pszichoanalitikus kutatás a legnagyobb határozottsággal elítéli azt a felfogást, mely a homoszexuálisokat, mint valami különös emberfajtát akarja a többi embertől különválasztani. Az által, hogy e módszer nemcsak nyilvánvalóan mutakozó, hanem egyéb nemi ingerületeket is tanulmányoz, felderíti, hogy minden emberben megvan a képesség az azonosnemű tárgyválasztásra, s e választás tudatalanában létre is jön. Mi több, azok a libidinosus érzelmek, melyek az embert a vele egyenemű személyekhez fűzik, a rendes lelki életnek nem kevésbé fontos tényezői, lelki betegségeknek pedig még hatalmasabb rugói, mint a másik nemet illető érzelmek. Sőt, a pszichoanalízis azt tanítja, hogy az ember eredeti természetében, amint az a gyermekkorban, kezdetleges állapotokban és őstörténeti idők nyomában ma is észlelhető, a tárgyválasztás független a választott tárgy nemi hovatartozásától és a nemiség szabadon választ férfi és női tárgyak között; ebből fejlődik aztán — e szabadosságnak egyik vagy másik irányban való megnyirbáltatása útján — egy a normális, mint az invertált típus. A pszichoanalízis szerint tehát a férfinak a nőhöz való kizárólagos nemi vonzódása magyarázatra szoruló probléma és nem magától értetődő dolog, melyet valami, alapjában vegyi természetű vonzás megmagyarázhatna.

Végkövetkeztetés

Nincs ugyan módunkban az eddig rendelkezésünkre álló anyag alapján az inverzióknak kielégítő magyarázatát adni, észrevehetjük azonban, hogy e kutatásunk közben oly megismeréshez jutottunk, mely fontosabb lehet, mint maga a fenti feladat megoldása. Figyelmessé lettünk arra, hogy mostanig túlságosan bensőnek képzeltük a nemi ösztön és a nemiség tárgya közti kapcsolatot.

A rendellenesnek tartott esetekből levont tapasztalás azt bizonyítja, hogy itt a nemi ösztön és a nemi tárgy úgyszólván csak egymáshoz vannak forrasztva; amíg csak a rendes alakulat egyöntetűségét nézzük, amelynél az ösztön mintha magával hozná a tárgyat, könnyen félreismerhetjük az ösztön és tárgya közti viszony igazi természetét. Így azonban utalást nyerünk arra, hogy még lazábbnak tekintsük az ösztön és tárgya közti kapcsolatot, mint ahogy eddig tettük. A nemi ösztön eredetileg

A végleges nemi elhelyezkedés felett a döntés csak a pubertás idején történik meg, a tényezők egy ma át sem tekinthető sorozatának végeredményeként; e tényezők természetüket tekintve, részint alkatiak, részint élményiek. Igaz, hogy e tényezők némelyike oly túlerejű lehet, hogy az eredményt a maga irányába tereli. Általában azonban a meghatározó tényezők sokféleségét híven tükrözteti vissza az a változatosság, mely az emberek nyilvánvaló és végleges nemi viselkedésében uralkodik. Az inverziós típusok közt kivétel nélkül megállapítható az ósies (archaikus) alakatok és a kezdetleges lelki erőszervezetek túlnyomó volta. E típus leglényegesebb jellemzői a *narcisztikus tárgyválasztás* (önmagába való szerelmesség) megtartása és az *analízis* zóna erotikus jelentőségének megőrzése. Amde haszontalan dolog volna a legszélsőségesebb inverziós típusokat ilyen alkati sajátosságok alapján a többitől különválasztani. Ami ezeknél látszólag az állapot kielégítő magyarázata, ugyanaz — ha kevésbé kifejezetten is — fellelhető az átmeneti típusok, s a nyilvánvalóan normálisok alkatában is. A fejlődés végkimenetelei közti különbség lehet minőleges; az azokat feltételező tényezők közti különbség azonban — mint az analízis mutatja: — mindig csak mennyiségbeli. A nemi tárgy megválasztását esetlegesen befolyásoló tényezők közül a tilalmat (a korai nemi elrettentést) kiemelkedőnek találtuk, s arra is figyelmessé lettünk, hogy mindkét szülő életben léte fontos szerepet játszik itt. Az erősebb apa elvesztése a korai gyermekkorban nem ritkán előmozdítja az inverziót. Végül pedig követelni kell, hogy a nemiség objektumának inverzióját fogalmilag szigorosan megkülönböztessék a nemi jellemvonások keveredésétől a szubjektumban. Félreismerhetetlen, hogy ebben a viszonylatban is bizonyos mérvű függetlenség uralkodik.

úgy látszik független tárgytól és nem is a tárgy ingereinek köszönheti létét.

B) Nemileg fejletlenek és állatok nemi tárgyal vétele

Azok a személyek, kiknél a nemi tárgy más nemhez tartozik, mint amely arra rendes körülmények között alkalmas, szóval az invertáltak, a megfigyelőre a különben talán teljes értékű egyéniségek csoportjának benyomását teszik, ellenben azokat az eseteket, amelyekben valaki nemileg éretlen személyt (gyermeket) választ nemisége tárgyául, már eleve hajlandó az ember kivételes eltévelyedésnek ítélni. Hogy kizárólag a gyermek legyen valakinek a nemi tárgya, ritka dolog; többnyire csak akkor jut a gyermek ehhez a szerephez, ha valamely gyávává és tehetetlenné vált személy kénytelen ilyen szurrogátummal megelégedni, vagy ha a hevesen feltörő (elodázhatatlan) ösztönnek véletlenül nincs módjában alkalmasabb tárgyat ejteni hatalmába. Mindenesetre világot vet a nemi ösztön természetére az a tény, hogy itt a tárgynak olyan változatossága és olyan mély lealacsonyítása lehetséges, amelyet az éhség ösztöne, mely tárgyhöz sokkal erősebben ragaszkodik, csak a végső esetben enged meg. Ez a megjegyzés az állatokkal való nemi érintkezésre is vonatkozik, mely falusi népnél nem is oly ritka, s amelynél a nemek vonzása úgyszólván áthágja a fajok közti korlátozat.

Észtétikai okokból hajlandó volna az ember ezeket úgy, mint a nemi ösztönnek más súlyos eltévelyedéseit, az elmebetegségekhez utalni; ez azonban nem volna helyes. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy elmebetegeknél nem észlelhetni a nemi ösztön másfajta rendellenességeit, mint egészségeseknél, egész fajknál és osztályoknál. Így a gyermekkel való visszaélés ijesztő gyakorisággal fordul elő tanítóknál és kiszolgáló személyeknél, csupán mert ezeknek van hozzá a legtöbb alkalmuk. Elmebetegeknél ugyanez az eltévelyedés legfeljebb valamivel fokozottabb mértékben, vagy — ami különösen lényeges —, kizáróla-

gossággal felruházva jelentkezik és a rendes nemi kielégülés helyét teljesen elfoglalja.

Erdemes elgondolkozni a nemi változatosság ezen igen sajátos viszonyáról az egészség és elmebetegség közti skála fokozataihoz. Azt merném mondani, hogy ez a magyarázatra szoruló tény arra utal, hogy a nemi élet érzelmrezdülései azok közé tartoznak, amelyek felett már rendes körülmények között is legtökéletlenebbül uralkodnak a magasabb lelki működések. Akinek lelke bármily más tekintetben abnormis: társadalmi, erkölcsi tekintetben, az — tapasztalatom szerint — nemi életében is az. De igen sokan abnormisok nemi életükben, akik minden más tekintetben megütik az átlagos mértéket és egyébként egész lényükkel végigélték az emberi művelődés fejlődését, melynek sebezhető pontja kezdettől fogva a szexualitás.

Ezen fejtegetések legáltalánosabb eredményeként pedig azt a megismerést emelhetnők ki, hogy nagyon sokféle körülmények között és meglepően sok egyénnél szorul háttérbe a nemi tárgy minemősége és értéke. Más dolog az, ami a nemi ösztönben lényeges és állandó.*

2. Eltérések a nemi cél tekintetében

A nemiség rendes célja közfelfogás szerint a nemi szervek egyesülése a közösülésnek nevezett aktusban, melynek eredménye a nemi feszültség oldása és a nemi ösztön időleges kielégése. (A kielégülés az éhség csillapulásával analóg.) Ámde már a legrendesebb nemi folyamatnál felismerhetők azok a csírák, melyeknek kifejlődése a *perverzió* névvel jelölt eltévelyedésekhez vezet. Itt ugyanis szintén el vannak ismerve ideiglenes nemi célok gyanánt bizonyos átmeneti viszonylatok a nemi tárgyhöz (útban a közösülés felé), minők például a tárgy tapogatása és

* Az ókor és a mai világ szerelmi élete között a legmélyebbreható különbség alighanem az, hogy az antik világ magára az ösztönre, mi pedig a tárgyra fektetjük a súlyt. A régiek az ösztönt istenítették és vele — ha kellett — még alsóbbrendű tárgyat is felmagasztaltak; mi ellenben lenézzük az ösztönmegnyilatkozást mint olyat, s csak a tárgy kitűnőségében találunk mentséget alantasságára.

megnézése. E ténykedések már magukban is kéjesek, másrészt fokozzák azon izgalmat, mely a végleges nemi cél eléréséig kell hogy kitartson. Ez érintkezések egyike pedig, két egyén ajaknyálkahártyáinak érintkezése, a csók, igen sok népnél (köztük a legműveltebbeknél is) magas nemi értékűvé emelkedett, bár az ennél tekintetbe jövő testrészek nem tartoznak a nemi szervekhez, hanem az emésztőcsatorna bemeneti nyílását alkotják. Az így adott tények alapján lehetségessé vált a perverzióknak kapcsolatba hozása a rendes nemi élettel, de felhasználhatók ezek a fonák (perverz) megnyilatkozások osztályozásánál is. A perverzió vagy: a) bonctani értelemben vett túllépés azokon a testtájakon, melyek a nemi érintkezésre vannak rendelve, vagy: b) továbbidőzés a nemi tárgyhöz való átmeneti viszonylatoknál, melyeken pedig rendes nemi érintkezésnél gyorsan túl kell haladni a végleges nemi cél felé vezető úton.

A) Anatómiai túllépések

A nemi tárgy túlbecslése

Az a lelki sokrabeccsülés, melyben a nemi tárgy, mint a nemi ösztön vágyainak célja részesül, csak a legritkább esetben szorítkozik a nemi szervekre, legtöbbször az egész testre kisugárzik és megvan az az irányzata, hogy felöleljen minden, a nemi tárgytól kiváltott érzékelést. Ugyanez a túlbecslés a lelki térre is kisugárzik és itt logikai elvakultság (ítéletbeli gyengeség) alakjában érvényesül a nemi tárgy szellemi teljesítményeivel és tökéletességeivel, továbbá mint megadó hiszékenységgel az arról alkotott ítéletekkel szemben. A szerelemtől diktált hiszékenységgel így válik a tekintélynek igen fontos, ha ugyan nem őseredeti forrásává.*

* Nem állhatom meg, hogy ne utaljak itt a hipnotizált ember hiszékeny megadására sugalmazójával szemben, mely azt sejteti velem, hogy a hipnózis lényege a libidonak a hipnotizáló személyéhez való tudattalan rögzítődésében keresendő (melyet a nemi ösztön mazochisztikus összetevője hoz létre). Ferenczi S. a sugalmazhatóságnak ezen jellegét a „szülő-komplexummal” hozta kapcsolatba. (Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen I. 1909.)

És éppen ez a nemi túlbecsülés az, ami oly nehezen nyugszik bele abba, hogy a nemi cél a tulajdonképpen nemi szervek egyesülésére szorítkozzék, s ennek segítségével emelkednek egyébször testrészek véghezvitt ténykedések a nemiség céljává.* Félreismérhetetlen, hogy ezen igen változatos anatómiai túllépések-nél szerepet játszik a változatosság szükségérzete is, melyet *Hoche inger-éheességnek* nevezett el.**

A nemi túlbecsülésnek, mint tényezőnek jelentőségét legjobban a férfiaknál lehet tanulmányozni, mert csak az ő nemi életük vált a kutatás számára hozzáférhetővé, míg a nőket egyrészt a kultúra csönkítő hatása, másrészt az asszonyok megállapodáskereső titkolódzása és alakoskodása folytán mély sötétség leple borítja.

Az ajak- és szájnyalakahártya nemi alkalmazása

A szájnak nemi szervként való alkalmazása perverziószámba megy, ha az egyik személy ajka (nyelve) a másiknak nemi szerveivel jut érintkezésbe, de nem tekinthetik annak, ha a két személy ajaknyálkahártyái érintkeznek. Ez utóbbi kivétel adja meg a perverzió kapcsolatát a normalitással. Aki a többi, bizonyára már az emberiség őskora óta szokásos ténykedéseket visszautasítja, határozott *undorérzés* hatása alatt áll, mely őt ily nemi cél elismerésétől védi. Ez undor határa azonban gyakran tisztára megállapodás kérdése; megeshetik, hogy valaki áhítattal csókolja egy szép lány ajkát, és csak undor leküzdésével tudná az ő fogkefét használni, még akkor is, ha semmi ok sincs arra a feltevésre, hogy az ő saját szájjurege, melytől nem undorodik, tisztább, mint a lányé. Itt figyelmezzé, hogy az ember az undorra, mint lelki tényezőre, mely a nemi tárgy libidínusz

* Meg kell azonban jegyezni, hogy a nemi túlbecsülés a tárgyválasztásnak nem minden mechanizmusánál fejlődik ki és, hogy a többi testrészek nemi szerepének más, közvetlenebb magyarázatával is meg fogunk később ismerkedni.

** További megfontolások ahhoz a következtetéshez vezetnek, hogy *J. Bloch* az inger-éheességnek mint tényezőnek elméleti jelentőségét túlbecsülte. Az a sokféle út, melyeken a libido mozog, kezdettől fogva közlekedő csövek módjára viselkedik egymással szemben, melyeknél az oldaláramlás jelenségével is számolni kell.

túlbecsülésének gátat vet, de amelyet viszont a libido le tud küzdeni. Az undor úgy látszik egyike azon lelki hatalmaknak, melyek a nemi cél korlátozását létrehozták. E korlátozás nem szokta magát a nemi szervet is érinteni. Kétségtelen azonban, hogy a másik nem genitáliái maguk is lehetnek undorodás tárgyai, aminthogy ez a hisztériások (kivált a hisztériás nők) viselkedésének egy jellemző vonása. A nemi ösztön szereti erejét ezen undor leküzdésében gyakorolni. (Lásd alább)

A végbélnyílás nemi alkalmazása

A végbélnyílás igénybevételénél jobban felismerhető, hogy az undor az, ami e nemi célt perverzióvá bélyegzi. Ne vegye tőlem senki részrehajlásnak, ha azt állítom, hogy mikor valaki ennek az undornak magyarázatául azt hozza fel, hogy ez a testrész a kiválasztás szolgálatában áll és így a „magánvaló utálatossággal”, az exkrementumokkal jut érintkezésbe: ha erről a magyarázatról azt állítom, hogy annak nem sokkal több az értelme, mint mikor a hisztériás leány a férfi nemi szervétől való undorodását azzal indokolja, hogy az a szerv a vizelet kiürítésére szolgál.

A végbélnyalakahártyának távolról sem csak a férfiak közötti érintkezésnél van szerepe, e testrész előnyben részesítése nem éppen az inverzióra jellegzetes. Ellenkezőleg, úgy látszik, a férfi-pädicatio voltaképpen a nővel való aktust utánozza, míg az invertáltak érintkezésénél leggyakrabban a kölcsönös maszturbáció a nemi cél.

Más testrészek jelentősége

Más testrészek nemi igénybevétele, dacára a sok variációnak e téren, elvileg semmi újabb adattal nem járul hozzá a nemi ösztön ismeretéhez; a túlhágásokban a nemi ösztön csak azt a törekvést mutatja ki, hogy a nemi tárgyat minden irányban hatalmába akarja keríteni. Az anatómiai határtúllépésben a nemi túlbecsülésen kívül egy másik, a népies felfogásban teljesen ismeretlen tényező is kifejezésre jut. Némely testtájék, például

a száj- és a végbélnyálkahártya, melyek minduntalan szerepet játszanak az ilyenfajta cselekményeknél, úgyszólván szerepet igényel lépnek fel, hogy nemi szerv számba vegyék és akképp bánjanak velük. Látni fogjuk, hogy ez az igény a nemi ösztön fejlődéséből meríti jogosultságát, s hogy nemely kórállapot tüneteiben ez az igény meg is van valósítva.

A nemi tárgy célszerűtlen pótlása. Fetisizmus

Egészen sajátos a jellegük azoknak az eseteknek, amelyekben a rendes nemi tárgyat egy vele valamiképp viszonylatban álló, de olyan más tárgy helyettesíti, mely a normális nemi cél elérésére teljesen alkalmatlan. A mi megkülönböztetésünk szempontjából talán helyesebb lett volna, ha a nemi ösztön eltevélyedéseinek ezen nagyon érdekes csoportját már a nemi tárgyat illető eltérések sorában említettük volna fel, de el kellett halasztani ezeknek tárgyalását, míg a *nemi túlbecsléssel*, mint tényezővel meg nem ismerkedtünk, mert ezzel szorosan összefüggnek e jelenségek, melyeket a nemi cél feladása jellemez.

A nemi tárgy helyettesítője itt valamely nemi célokra általában igen kevésbé alkalmas testrész (láb, haj), vagy egy élettelen tárgy, mely kimutatható viszonyban van a nemi személlyel, főleg annak nemiségével (ruhadarabok, fehérnemű). Ezt a pótlást helytelenül hasonlítják a fetishez, melyben a vadember istenét látja megtestesítve.

A fetisizmus ilyen esetei mellett, melyekben az ösztön a rendes vagy fonák nemi célról teljesen lemond, vannak átmeneti esetek is, amelyekben a nemi tárgy meg van ugyan tartva, de a nemi cél elérése valamely fetisszerű feltételhez van kötve (egy bizonyos hajszín, ruházat, még testi hibák is). A nemi ösztönnek a kórossal határos változatai között egy sem hívja úgy fel érdeklődésünket az általa felszínre hozott jelenségek különösségével, mint éppen ez. A rendes nemi cél felé törekvés bizonyos lefokozása, úgy látszik valamennyi esetben előfeltétel. (A nemi készülék teljesítőképességének gyengesége).^{*} A rendes nemi

élettel való kapcsolatot a nemi tárgynak lélektanilag szükséges túlbecslése közvetíti, mely óhatatlanul áterjed mindenre, ami a tárggyal gondolatársulás útján összefügg. Ily fetisizmus bizonyos mérve tehát a rendes szerelmi életnek is szabályszerű tartozéka, különösen a szerelmesség azon stádiumaiban, melyekben a normális nemi cél elérhetetlennek látszik vagy elérhetése fel van függesztve.

„Keríts nekem egy kendőt keblről,
Szerelmi vágyamnak harisnyafodrárt.”

(Faust)

Pathologikussá az eset csak akkor válik, ha a fetis utáni törekvés ezen a feltételen túl rögzítődik és a rendes nemi cél helyét teljesen elfoglalja, továbbá, ha a fetis leválik egy bizonyos személyről és egyedüli nemi tárggyá lesz. Ezek általában azok a feltételek, melyek közt a nemi ösztön pusztá változatai kóros eltevélyedésekbe mennek át.

A fetis megválasztásánál, mint azt először Binet állította, s azután számos adat bebizonyította, egy, többnyire a korai gyermekkorban történt nemi élmény állandó utóhatása érvényesül, hasonlóan a normális ember első szerelmének maradandó hatásához. („On revient toujours a ses premiers amours.”) Ez a keletkezési mód különösen jól látható az olyan esetekben, melyekben a nemi tárgy megmarad, de fetisszerű feltételhez van kötve. Korai nemi benyomások jelentőségével még más helyütt is fognak találkozni.

Más esetekben az illetők maguk sem ismerik azt a jelképes gondolati kapcsolatot, melynek révén a fetis a tárgynak helyettesítőjévé vált. E kapcsolatok útjai nem deríthetők ki mindig biztosan. (A láb ősrégi, már a hitregében is szereplő nemi jelkép.^{*} A „prém” a mons veneris szőrzetével való kapcsolatnak köszönheti fetis-szerepét.) De — úgy látszik — az ilyen

^{*} Ez a gyengeség volna az alkati előfeltétel. Élményi feltétel gyanánt a pszichanalízis a korai nemi elriasztást mutatta ki, mely a rendes nemi céltól elterel és annak pótlására kényszerít.

^{*} Ennek megfelelően a cipő vagy papucs a női nemi szervet szimbolizálja.

szimbolika sem mindig független a gyermekkor nemi élményeitől.*

B) Ideiglenes nemi célok rögzítődése

Új szándékok keletkezése

Minden olyan külső és belső feltétel, mely a rendes nemi cél elérését megnehezíti vagy hátráltatja (impotencia, a nemi tárgy költségessége, a nemi művelet veszélyei), mint érthető is, támogatja a hajlamot az előkészítő műveletnél való megállapodásra s arra, hogy ezekből esetleg a normális nemi cél helyét egészen elfoglaló új célok keletkezzenek. Behatóbb vizsgálatnál mindig kitűnik, hogy akármilyen idegenszerűnek is lássék ez új szándékok némelyike, az a normális nemi folyamatnál mégis, ha talán csak nyomokban is, de már feltalálható.

Tapogatás és nézelődés

Bizonyos mérvű tapogatás, legalább az embernél, a rendes nemi cél eléréséhez feltétlenül szükséges. Az is általánosan ismert dolog, hogy a nemi tárgy bőrének érintése mily kéjforrás és milyen újabb izgalmat teremtő inger. Eszerint a tapintásnál

* A pszichoanalízis a fetisizmus értelmezésénél még mutatkozó hiányok egyikét kitöltötte, amennyiben rámutatott arra, hogy az elfojtás útján veszendőbe ment koprophil szimatoló-kedvnek jelentős szerepe van a fetis megválasztásánál. A láb és a hajzat erős szagú tárgyak, melyek — a kellemetlenné vált szimatolásra való lemondás után — fetis-rangra emelkedtek. A lábfetisizmusnak megfelelő perverzióknál ennek megfelelően csak piszkos és rosszagú láb szerepel nemi tárgyként. Egy másik adattal az infantil nemi elméletek ismerete járul hozzá a láb fetiszerű kedvelésének megértéséhez. (L. alább.) A láb a nőnél az oly sajnósan nélkülözött penist pótolja.

Lábfetisizmus némely esetében kimutatható volt, hogy ott a *nézelődési kedvet*, mely tárgyat alulról akarta megközelíteni, tilalom és elfojtás feltartóztatta útjában, s ezért volt kénytelen a cipővel és lábbal, mint fetiszekkel megelégedni. Eközben a női genitálét a gyermeki képzelet férfi-formájának várta.

való időzés, ha egyébként a nemi művelet tovább halad, aligha számítható a perverziók közé.

Ugyanezt mondhatjuk a nézelődésről is, mely — végső elemzésben — a tapintásból vezethető le. A leggyakoribb út a kéjes izgalom felébresztésére az optikai, és — ha egyáltalán szabad céltani szempontból szemlélni a dolgokat — azt kell hinni, hogy a faji kiválás az inger ezen útjára számít, mikor a nemi tárgy szépségét kifejleszti. A testnek a művelődés során mind teljesebbé váló leleplezése ébren tartja a nemi kíváncsiságot, mely arra törekszik, hogy a rejtett részek leleplezésével kiegészítse a nemiség tárgyát, s amely művészi irányba terelhető (átszellemíthető), ha sikerül ezen érdeklődést a nemi szervektől el-, és a testalkat egészére ráterelni.* A továbbidőzés ezen ideiglenes nemi célnál, a nemileg hangsúlyozott nézelődésnél, voltaképp a legtöbb normális embernél előfordul, mi több: ez adja meg nekik a lehetőséget, hogy nemi kedvüknek egy részét magasabb, művészi célok felé tereljék. Ellenben perverzióvá lesz a nézelődés: a) ha kizárólag a nemi szervekre szorítkozik; b) ha undor leküzdésével kapcsolódik egybe (így a voyeuröknél, kik a kiválasztási műveleteket szeretik nézni); c) ha az a normális nemi célt, ahelyett, hogy csak előkészítené, teljesen kiszorítja. Ez utóbbi eset legkifejezettebb az exhibicionistáknál (a mutogatóknál — ford.), kik, ha szabad egyetlen analízisemből következtetni, azért mutogatják a nemi szervüket, hogy ellenszolgáltatásképp a másik fél nemi szervét megpillanthassák.

Azon perverzióknál, mely nézésre és megnézetésre törekszik, kifejezésre jut az az igen különös jelleg, mely a most leírandó fonákságnál még behatóbban fog minket foglalkoztatni, az tudniillik, hogy itt a nemi cél két alakban van kifejeződve: *cselekvő* és *szenvedő* alakban.

Az az erő, mely a nézelődési kedvvel szemben áll, s attól esetleg legyőzetik — a *szemérem* (mint fentebb az undor).

* Kétségtelen előttem, hogy a „szép” fogalma a nemi ingerület talajában gyökerezik és eredetileg a nemileg ingerlővel volt egy jelentőségű. (A „báj” szónak nemetül az „inger” szó felel meg: „Die Reize”). Annál feltűnőbb, hogy magát a nemi szervet, melynek megpillantása a legerősebb nemi ingert váltja ki „szép”-nek tulajdonképp sohasem találjuk.

Azt a hajlandóságot, mely a nemi tárgynak fájdalmat akar okozni s az azzal ellentéteset, e két igen gyakori és igen jelentőségteljes perverziót, *Krafft-Ebing* szadizmusnak és (a passzív alakot) mazochizmusnak nevezte el. Más szerzők szívesebben használják az *algolagnia* kifejezést, mely a fájdalomban való kéjelgést, a kegyetlenséget hangsúlyozza, míg a *Krafft-Ebing* szerinti elnevezésekben a mindenfajta megalázásban és alárendeltségben való gyönyör van kiemelve.

A cselekvő algolagnianak, a szadizmusnak gyökereit a normális nemiségben könnyen ki lehet mutatni. A legtöbb férfi szexualitásához hozzá van keverve bizonyos mennyiségű *támadókedv*, leigázásra való hajlam, melynek élettudományi jelentősége hihetőleg az, hogy a nemi tárgy ellenállásának a leküzdéséhez a *csábítás* eszközein kívül még egyéb is szükséges. A szadizmus így a nemi ösztön önállóvá lett, túlságba hajtott, eltolódás útján a főhelyre került támadási összetevőjének felel meg.

A szadizmus fogalma a közhasználatban erősen ingadozik: némelyek már a nemi tárggyal szemben való cselekvő fellépést is, mások csak az erőszakosat jelölik e névvel, avagy csupán azt az esetet, melyben a kielégülés kizárólagosan a megalázáshoz, a bántalmazáshoz kapcsolódik. Szigorúan véve csak ezt az utóbbit szélsőséges esetet illeti meg a perverzió név.

Hasonlóképp a mazochizmus elnevezés is felöleli a nemi élettel és a nemi tárggyal szemben lehetséges szenvedőleges bealélítás minden fokát, melynek szélsőséges esete az, mikor a kielégülés kizárólag a nemi tárgy részéről elszenvedett testi vagy lelki fájdalomhoz kapcsolódik. A mazochizmus mint perverzió vagy a normális nemi céltől jobban eltávolodik, mint ellentéte; jogosan kétségbevonható, hogy elsődleges előfordulásáról egyáltalán szó lehetne és nem keletkezik-e az minden esetben a szadizmusból, átalakulás útján. Gyakran megállapítható, hogy a mazochizmus nem egyéb, mint szadizmus, mely az egyén saját személye ellen fordul, a maga személyével tulajdonképp így a nemi tárgyat pótolván. A mazochista fonákság szélsőséges ese-

teinek klinikai elemzése kideríti, hogy itt egy sor olyan tényező összefűzéséről van szó, melyek az eredeti szenvedőleges nemi beállítást túlozzák és rögzítik. (Kasztrációs komplexum, büntudat.)

A fájdalom, melyet eközben le kell küzdeni, egy sorba állítható az undorral és a szeméremmel, melyek ellenállások gyanánt tartóztatják fel a libidot.

A szadizmus és mazochizmus a perverziók közt külön helyet foglalnak el, mert a cselekvőképesség és szenvedőlegesség közti ellentét, mely lényegüket alkotja, a nemi élet általános jellemvonásaihoz tartozik.

Hogy a kegyetlenség és a nemi ösztön közt a legbensőbb összefüggés áll fenn, arra az emberiség művelődéstörténelmében minden kétségen felül megtanít minket, de ennek az összefüggésnek a magyarázásánál nemigen jutottak tovább a libido agresszív tényezőjének hangsúlyozásánál. Néhány szerző szerint ez, a nemi ösztönhöz kapcsolt agresszió tulajdonképp kannibáli hajlandóságok maradványa, vagyis azon hódító szerkezet beavatkozását jelenti, mely a másik, az egyéni fejlődésben ősbibb, nagy szükséglet kielégítésének áll a szolgálatában.* Azt is állították, hogy minden fájdalomban önmagában véve megvan a kiejérzés lehetősége. De elégedjünk meg annak a benyomásnak a megállapításával, hogy ezen perverzióknak távolról sem tudjuk kielégítő magyarázatát adni, és hogy úgy látszik, mintha ennél több lelki törekvés egyesülne egy hatás létrehozására.

E perverzió legfeltűnőbb sajátossága azonban az, hogy cselekvő és szenvedő formája rendszerint egyazon személyben együtt található fel. Akinek kedve telik abban, hogy másnak a nemi viszonylatban fájdalmat okozzon, annak megvan a képessége ahhoz is, hogy kéjként élvezze azt a fájdalmat, mely őt a nemi viszonylatban éri. A szadista egyúttal mindig mazochista is, bár talán e perverzió aktív vagy passzív oldala erősebben is

* V.ö. ezzel a később következő közlést a nemi fejlődés prägenitalis szakairól, melyben e nézet beigazolást nyer.

van nála kifejlődve és túlnyomóan egyik vagy másik irányban működtetni nemiségét.*

Látjuk, hogy bizonyos perverziós hajlandóságok *ellentét* párokban lépnek fel, aminek később felhozandó tényekre való tekintettel fontos elméleti jelentőséget tulajdoníthatunk.**

Világos továbbá, hogy a szadisztikus–mazochisztikus ellentét pár létezését nem lehet egyszerűen a nemiség aggr essziós alkatrészből leszármaztatni. Ellenben csábító gondolat volna az ilyen egyidejűleg fennálló ellentéteket a kétneműséggel volna ni viszonylatba, melyben szintén két ellentét, a hím és a női jelentőségét a pszichoanalízis a cselekvő és szenvedő kvalitás ellentétére redukálja.

3. Általános mondanivalók az összes perverzióról

Változat és betegség

Azok az orvosok, kik a perverziót először, igen kifejezett esetekben és sajátos feltételek közt tanulmányozták, természetesen hajlandók voltak azt betegségí vagy elfajulási jelnek minősíteni, ugyanúgy, mint az inverziót. Amde itt könnyebb, mint amott, e felfogást visszautasítani. A mindennapi tapasztalat mutatja, hogy e túlhágások legtöbbje, legalábbis a kevésbé súlyosak, az egészséges ember nemi életének ritkán hiányzó alkatrészei és általában ugyanolyan megítélés alá esnek, mint más egyéb intimitások. Ha a viszonyok arra kedvezők, a normális emberrel is megesik, hogy valamelyiket a rendes nemi cél helyébe állítja vagy mellette megtűri. Aligha van egészséges

* Ezen állítás bizonyítékául sok idézet helyett csak *Havelock Ellistől* citálok egy mondatot (*Das Geschlechtsgefühl* 1903.) „A szadizmus és mazochizmus összes eseteiben, még a *Krafft-Ebingéiben* is, rendszerint kimutathatók mindkét fajta jelenség nyomai egy és ugyanazon egyénben (mint azt már *Colin, Scott* és *Féré* is kimutatták).”

** Lásd alább az ambivalenciáról szóló részt.

ember, kinél teljesen hiányozna a normális nemi cél mellett valamelyes perverznek nevezhető függelék, s ez az általános igazság egymagában is elégséges ahhoz, hogy megmutassa, milyen helytelen dolog a perverzió szót megvető értelemben használni. A nemi élet terén különösen nagy, ez idő szerint tulajdonképp megoldhatatlan nehézségekbe ütközik az ember, ha éles határt akar vonni az élettani határokon belüli egyszerű változatok és a beteges tünetek között.

Tény azonban, hogy e perverziók némelyikénél az új nemi cél természete különleges méltánylást kíván. Némelyik perverzió tartalmilag olyannyira eltávolodik a normálistól, hogy kénytelenek vagyunk azt betegesnek mondani, különösen akkor, ha a nemi ösztön az ellentállásoknak (szemérem, undor, borzalom, fájdalom) a leküzdésében meglepő tevékenységet fejt ki (belső nyalás, hullával való visszaélés). De még ezekben az esetekben sem szabad biztosra venni, hogy a tettes egyébként is súlyos rendellenességekben vagy elmebetegségben szenvedő egyénnek fog bizonyulni rendszerint. Itt sem tehetünk egyebet, mint hogy elismerjük azon tény igazságát, hogy vannak emberek, kik különben normálisan viselkednek, csupán a nemi élet terén, e legzabolátlanabb ösztön uralma alatt bizonyulnak betegeknek. Ellenben valamely nyilvánvaló rendellenesség az élet egyéb viszonylataiban mindig maga után szokta vonni a nemi viselkedés abnormitását is.

Az esetek többségében a perverzió beteges jellegét nem az új nemi cél tartalmi mivoltában találhatjuk, hanem ez új célnak a normálishoz való viszonyában. Ha a perverzió nem a normális nemiség (nemi cél és tárgy) *mellett* lép fel, úgy, hogy a kedvező körülmények a normalitást támogatják, a kedvezőtlenek hátráltatják, hanem úgy, hogy az a rendes nemiséget minden körülmények közt kiszorítja és helyettesíti: akkor van jogunk a perverziót kórosnak ítélni. A *kizárólagosság* és a *rögzítettség* adja meg tehát a perverziónak a kóros jellegét.

A lélek közreműködése a perverzióknál

El kell ismernünk, hogy talán éppen a legvisszataszítóbb perverziók azok, melyeknél a lélek a legnagyobb mérvben működik közre a nemi ösztön átváltoztatásában. Oly lelki munka működik téséről van itt szó, melytől, ha eredménye mégoly irtózatossá is lehet elvitatni, hogy az ösztön egyik eszményítési módjaként értékelendő. A szerelem mindenhatósága talán sehol sem mutatkozik nagyobb erővel, mint ezen eltévelyedésekben. A legmagasabb és a legalacsonyabb dolgok a nemiségben mindenütt a legbensőbb módon összefüggnek egymással. („Vom Himmel hoch durch die Welt zur Hölle”).

Két eredmény

A perverziók tanulmányozása közben ahhoz a megismeréshez jutottunk, hogy a nemi ösztönnek bizonyos lelki hatalmak ellen, mint ellentállások ellen kell küzdenie; ezek közül a szeméremérzet és az undor váltak ki a legélesebben. Jogosnak látszik a feltevés, hogy ezeknek a lelki erőknek részük van abban a munkában, mely az ösztönt a normálisnak elismert korlátok közé szorítja és ha az egyénben korábban fejlődnek ki, még mielőtt a nemiség teljes erejét elérte volna, úgy ezek lehetnek azok, amik a nemi fejlődésnek irányt szabnak.*

Azt is megfigyeltük továbbá, hogy a tanulmányozott perverziók egy része csak több indítóok együtthatásának felvételével lesz érthetővé. Mert ha egyszer lehetséges őket analizálni, szétbontani, akkor összetett természetük kellett hogy legyen. Ezt útmutatásnak vehetjük arra, hogy talán maga a nemi ösztön sem egységes valami, hanem komponensekből van összetéve, melyek a perverzióknál újra leválnak belőle. Így a klinika révén

* A nemi fejlődést gátak közé szorító erők — az undor, szeméremérzet, erkölcsiség — más oldalról nézve azon külső korlátozások történelmi csapadékainak is tekinthetők, melyeket a nemi ösztön az emberiség fejlődéstörténetében elszenvedett. Megfigyelhetjük, hogy a lelki erők az egyes egyén fejlődésében a kellő időben mintegy önként lépnek fel, a nevelés és befolyásolás csak a jelt adja meg rá.

talán felismertünk bizonyos *egybeolvadásokat*, melyek a normális viselkedés egyformaságában kifejezésre nem juthattak.

4. A neurotikusok nemi ösztöne

Van egy forrás, melyhez csak egy bizonyos úton lehet hozzáférközni, de amely fontos adattal járul hozzá a normalist legalábbis megközelítő személyek nemi ösztönének ismeretéhez. Csak egy úton lehet az úgynevezett pszichoneurotikusok (hisztériások, kényszerbetegek — helytelen néven nevezve neuraszténiasok —, nemkülönben a tébolyodottak, dementia praecoxban szenvedők) nemi életéről alapos és tévútra nem vezető felvilágosítást nyerni, tudniillik, ha e betegeket pszichanalitikus vizsgálat tárgyává tesszük; ez a módszere az 1893-ban J. Breuer és én által először alkalmazott, s akkor „katharxis”-nak nevezett gyógyító eljárásnak.

Előre kell bocsátanom, illetőleg más közlemények után ismételnem, hogy e pszichoneurózisok — amennyire az én tapasztalatom terjed — mindig nemi mozgatóerőkön alapulnak. Ezt nemcsak úgy értem, hogy a nemi ösztönök energiája hozzájárul azokhoz az erökhöz, melyek a beteges jelenségeket (a tüneteket) fenntartják, hanem kifejezetten azt akarom ezzel állítani, hogy a neurózisnak ez az egyedüli állandó és legfontosabb energiaforrása, úgyhogy az illető személy nemisége vagy kizárólagosan, vagy főképpen, vagy csak részben, de ezen tünetekben éli ki magát. A tünetek — mint azt más helyütt kifejeztem —, a betegnek a nemi ténykedései. Ezen állítás bizonyosságát hisztérikus vagy egyébként neurotikus egyének húsz év óta szaporodó számú pszichanalízise szolgáltatta nekem; ezeknek eredményéről azonban részletesen és behatón más helyütt adtam és fogok adni számot.

A pszichanalízis, midőn hisztérikusok tüneteit gyógyítja, abból az előfeltételből indul ki, hogy e tünetek helyettesítő — úgyszólván fordításai — az indulattelt lelki folyamatok, kívánságok, törekvések egy sorának, melyeknek útját a tudatképes lelki működés felé egy sajátos lelki folyamat (az *elfojtás*) elzárta.

Az így tudattalanság állapotában tartott gondolatképződmények indulati értéküknek megfelelő kifejeződésre, *levezetésre* törekvésnek és ezt hisztériánál a testi jelenségekké való *konverztálás* folyamatában, vagyis hisztériás tünetekben érik el. Ha szakértelemmel és egy sajátos technika igénybevételével hallattelt, s most már tudatos gondolatokká változtatjuk vissza a tüneteket, módunkban van az addig tudattalan lelki alakulatok természetéről és származásáról a legalaposabb felvilágosítást nyerni.

A pszichoanalízisből merített tapasztalatok

Ezen az úton aztán tudomásunkra jutott, hogy a szimptomák olyan törekvések helyettesítői, melyek a nemi ösztön forrásából merítik erejüket. Teljesen egybevág ezzel minden, amit a hisztérikusoknak, kiket itt mindenfajta pszichoneurózis példányképeiül veszünk, megbetegedésük előtti jellegéről és megbetegedésük alkalmi okairól tudunk. A hisztériás jellemem oly mérvű nemi *elfojtás* ismerhető fel, mely a normális mértéket meghaladja; náluk a nemi ösztön elleni ellentálló erők, melyeket a szeméremérzet, az undor, az erkölcsösség alakjában ismertünk meg, fokozottak; ők, mintegy ösztönszerűen menekülnek a nemi problémával való értelmi foglalkozás elől, aminek a kifejezett esetekben az az eredménye, hogy a teljes nemi érettség éveiben is megőrzik nemi tekintetben a teljes tudatlanságot.*

A hisztériának ezt a lényeges jellemvonását a felületes vizsgáló előtt néha teljesen elfedi a hisztéria másik alkati tényezőjének, a nemi ösztön túl hatalmas fejlettségének jelenléte, de a lélekelemzés minden esetben megtalálja amazt is és meg tudja oldani a hisztéria ellentmondásokban gazdag talányszerűségét az által, hogy megállapítja a túl nagy nemi szükséglet és a túlságba vitt nemi vonakodás ellentétpárját.

* J. Breuer így jellemzi azt a nőt beteget, akinél a katharizis gyógymódot először alkalmazta: „A nemisége bámulatraméltóan fejletlen volt.” (Studien über Hysterie 1895.)

A hisztériára hajlamos egyén megbetegedésének alkalmi oka akkor áll elő, ha vagy saját nemi éréseinek előhaladása, vagy külső viszonyok folytán az élet komoly és reális követelményeket támaszt nemiségével szemben. Az ösztön hajtó-, és a nemi vonakodás visszatartó ereje között mintegy menekülési útként jön létre a megbetegedés, mely a konfliktust nem oldja meg, hanem a libidínuszus törekvéseket tünetekké változtatja át, s így próbál tőlük szabadulni. Csak látszólagos kivétel, ha a hisztériás személy, például egy férfi, közönséges kedélyi izgalmak vagy oly konfliktus folytán betegszik meg, melynek központjában nem a nemi érdek áll. A pszichoanalízis bebizonyítja, hogy itt is mindig a konfliktus nemi összetevője tette a megbetegedést lehetővé, azáltal, hogy lelki folyamatokat a normális elintézés alól kivont.

Neurózis és perverzió

Az ezen állításaimmal szemben elhangzott ellentmondás jórészt abból a tévedésből magyarázható, hogy a szexualitáson, melyből én a pszichoneurotikus tüneteket levezetem, csak a normális nemiséget értették. Pedig a pszichoanalízis másra, többre tanít. Megmutatja, hogy a tünetek távolról sem csak az úgynevezett normális nemiség rovására keletkeznek (legalábbis nem kizárólag vagy főképpen), hanem oly ösztönök konvertált megnyilatkozásai, melyeket (a legtágabb értelemben) *perverz*eknek neveznénk, ha azok a tudattól el nem terelve, közvetlenül érvényesülnének, mint képzeletben szándékolt vagy végrehajtott cselekmények. Vagyis a tünetek részben a rendellenes nemiség rovására keletkeznek; *a neurózis úgyszólván a perverzió negatívja.**

A pszichoneurotikusok nemi ösztönében fel lehet ismerni mindazokat az eltévelyedéseket, melyeket, mint a normális ne-

* A perverz tudatos elképzelései, melyek kedvező körülmények között végre is lesznek hajtva, a paranoiások másokra vetített féltelmes téveszméi és a hisztériások azon tudattalan fantáziái, melyeket a pszichoanalízis a tünetek mögött felderít, tartalmukban a legapróbb részletekig megegyeznek egymással.

mi élet változatait, s mint a betegesnek megnyilatkozásait tanulmányoztunk:

a) Minden neurotikus tudattalan lelki életében (kivétel nélkül) fellelhető az inverziós hajlandóság, a libido rögzítődése azonos nemű személyekhez. Messzemenő magyarázat nélkül lehetetlen e tényező jelentőségét a kórkép kialakulásánál kellőképpen méltányolni; itt csak ismételhetem, hogy a tudattalan inverziós hajlam sohasem hiányzik és különösen a férfi-hisztéria megértéséhez igen hasznos felvilágosításokkal járul hozzá.*

b) Pszichoneurotikusok tudattalanjában és tünetalkotó tényezői közt az anatómiai túlhágásra való mindenfajta hajlandóságot fel lehet lelteni, különös gyakorisággal főleg azokat, melyek a száj- és végbélnyálkahártyának a nemi szerv szerepét játsszák.

c) A pszichoneurózisok tünetképző tényezői közt kiemelkedő szerepet játszanak a jórészt ellentétpárokból fellépő részlet-ösztönök, melyekkel mint új nemi célok teremtőivel ismerkedtünk meg, így a nézelődés és mutogatás ösztöne és a kegyetlenségre hajtó, cselekvő és szenvedő alakban kifejlődött ösztön. Ez utóbbinak ismerete nem nélkülözhető, ha meg akarjuk érteni a tüneteknek szenvedőleges természetét; csaknem minden esetben ez adja meg jórészt a beteg társadalmi viselkedésének is a jellegét. A libidonak ezen kapcsolata a kegyetlenséggel közvetíti a szerelemnek gyűlöletté, a gyöngédségnek ellenséges indulattá változását, mely a neurotikus esetek egész sorára, a paranoiára pedig úgy látszik egészben jellemző.

Ezen eredmények érdekességét a tényállásnak még néhány sajátossága fokozza.

* A pszichoneurózis nem ritkán társul nyilvánvaló inverzióhoz; ily esetekben a heteroszexuális irányzat teljesen az elfojtás áldozata lesz. — Szívesen ismerem el, hogy e tárgyban más oldalról nyertem az első ujjmutatást; miután én a neurózis egyes eseteiben felfedeztem az inverziós hajlandóságot, W. Fliess (Berlin) figyelmeztetett engem, magánúton adott közlésekkel, e hajlandóság szükségszerű és általános voltára a pszichoneurózisnál.

α) A neurózisok tudattalan gondolatmenetében nyoma sincs a fetisizmusra való hajlandóságnak; ez a körülmény világosságot vet e jól átlátott perverzió lélektani különállására.

β) Ahol a tudattalanban olyan ösztönre akadunk, mely ellentéttel párosulni képes, ott rendszerint ezen ellentét hatékony jelenléte is megállapítható. Itt tehát minden „aktív” perverzió passzív ellenlábasának kíséretében van jelen; aki tudattalanjában mutogató, az egyúttal nézelődő is, aki szadista törekvések elfojtása miatt szenved, annál a mazochisztikus hajlam forrásából is vezet út a tünetekhez. Ez a teljes egybevágás a megfelelő „pozitív” perverziók viselkedésével mindenestre nagyon figyelemreméltó. A kórképen azonban az ellentétes hajlamok egyike vagy másika túlnyomóan előtérben áll.

γ) Pszichoneurózis kifejezett esetében csak ritkán fordul elő, hogy e perverz ösztönök közül csak egyetlenegy volna kifejlődve, legtöbbször több, rendszerint nyomokban valamennyi kimutatható; az egyes ösztönök fejlettségének foka azonban a többiek erősségétől független. A perverziók tanulmányozásánál nyert kép ennek is teljesen megfelel.

Részletösztönök és erogén zónák

Ha mindazt egybefoglaljuk, amit a pozitív és negatív perverziók tanulmányozása közben tapasztaltunk, kézenfekvő dolog ezeket „részletösztönök”-re vezetni vissza, melyek azonban maguk sem elemi természetűek, hanem még szintén szétbonthatók. Az „ösztön” szón egyelőre nem érthetünk mást, mint egy folytonosan működő, mindig testi természetű ingerforrás lelki képviselőjét, ellentétben az „inger”-rel, melyet egyes kívülről jövő izgalmak hoznak létre. Az ösztön eszerint a testiség és szellemiség egy határfogalma. Az ösztönök természetéről a legegyszerűbb és legközelebbi feltevés az volna, hogy azok önmagukban véve minőségtelenek és a lelki életben csak mint elintézészt igénylő mennyiségek jönnek tekintetbe. Ami az ösztönöket egymástól megkülönbözteti, s őket sajátos tulajdonságokkal ruházza fel, nem más, mint az egyes ösztön viszonylata testi forrásához és céljához. Az ösztön forrása valamely szervben

végbemenő izgalmi folyamat, legközelebbi célja pedig a szervi inger megszüntetése.

Egy másik ideiglenes feltevés, mely elől, ha az ösztönökről fogalmat akarunk alkotni, nem térhetünk ki, úgy szól, hogy a testi szervek kétfajta izgalmat szolgáltatnak, melyek vegyi természetű különbségeken alapulhatnak. Ez izgalmak egyikét specifikusan neminek, az illető szervet pedig a tőle származó részletösztön „erogén zónájának” nevezzük.*

Azoknál a perverziós hajlandóságoknál, melyek a szájüreget és végbélnyílást nemi értelemben veszik igénybe, az erogén zóna szerepe magától értetődik. Minden tekintetben úgy viselkedik ez, mintha nemi szerv volna. Hisztériánál ezeken a testrészekben s az onnan kiinduló nyálkahártyás szervekben éppoly különös érzetek és beidegzési változások jönnek létre, amilyenek a tulajdonképpeni nemi szervekben keletkeznek a normális nemi folyamatok izgalmainak hatása alatt.

Az erogén zónáknak, mint a nemi szervek mellékműszereinek és pótszereinek jelentősége a pszichoneurózisok közül a hisztériánál mutatkozik a legfeltűnőbbben, de ez nem jelenti azt, hogy a többi megbetegedési alakoknál kevesebbre értékelendő. Itt legfeljebb kevésbé ismerhető fel, mert ezeknél (kényszerneurózis, paranoia) a tünetképződés a lelki apparátus oly rétegeiben játszódik le, melyek a test felett uralkodó központoktól távolabb fekszenek. Kényszerneurózisnál feltűnőbb azon impulzusok jelentősége, melyek új nemi célokat teremtenek és az erogén zónáktól úgy látszik függetlenebbek. Ámde a nézelődési és mutogatási kedvnél a szem felel meg az erogén zónának, a nemi ösztön fájdalmi és kegyetlenségi összetevőjénél a bőr veszi át ezt a szerepet, a bőr, mely bizonyos testrészekben érzékszervekké finomult és nyálkahártyává alakult át.**

* Nem könnyű dolog e feltevések jogosultságát, melyek a neurotikus megbetegedések egy bizonyos osztályának tanulmányozásából merítvék, e helyütt igazolni. Viszont lehetetlen az ösztönökről bármi érdemleges dolgot mondani, ha az ember e feltevéseket elhallgatja.

** E helyütt meg kell emlékezni a Moll-feltevésről, ki a nemi ösztönt kontraktilitás és detumescentiás ösztönré osztja. Kontraktilitás a bőr érintésének ingerét jelenti.

A perverz nemiség látszólagos túlsúlya pszichoneurózisoknál

Az eddigi fejtegetések, úgy lehet, hamis színben tüntetik fel a pszichoneurotikusok nemiségét. Azt a benyomást kelthették, mintha a pszichoneurotikusok alkati mivoltukban igen közel állnának a perverzekhez és ugyanoly távol a normális emberektől. Nos, valóban lehetséges is, hogy ezen betegek alkati hajlamosságát a nemi elfojtás túlságosságán, s a nemi ösztön túlerős voltán kívül szokatlanul nagy hajlam jellemzi a perverziókra is, utóbbiakat a legtágabb értelemben véve; ámde enyhébb esetek vizsgálata mutatja, hogy ez utóbbi feltevés nem okvetlenül szükséges; a beteges jelenségek megítélésénél egy tényező hatását le kell vonni. A legtöbb pszichoneurotikus csak a pubertás után betegszik meg, a normális nemi élet követelményei folytán. Tehát ez ellen irányul az elfojtás mindenekelőtt. Avagy még később jön létre a megbetegedés, mikor a nemi kedv normális úton való kielégítésének útja elzárul. Mind a két esetben úgy viselkedik a libido, mint az olyan folyam, melynek fő ágyát eltömik: megtölti a vele oldalról közlekedő medreket, melyek eddig talán üresen maradtak volna. Így a pszichoneurotikusok látszólag még oly nagyfokú (igaz, hogy negatív) perverziós hajlama ily oldaláramlástól függhet, ezen oldaláramlatoktól mindenestre erősítéseket kaphat. Úgy áll ugyanis a dolog, hogy a nemi elfojtást, mint belső tényezőt, egy sorba kell állítani azokkal a külső tényezőkkel, melyek — mint például a szabadságvesztés, a normális nemi tárgy hozzáférhetetlensége, a normális nemi művelet veszélyei stb. — olyan egyéneket is perverziókhöz juttatnak, kik egyébként talán normálisak maradtak volna.

Az egyes neurózis-eseteknél e tekintetben különféleképp állhat a dolog, az egyiknél a perverziós hajlam veleszületett túlsága lehet kórokozó, a másokban inkább a libido eltolása a normális nemi tárgytól és nemi céltől. Helytelen volna ellentétességet mesterkélni ott, ahol együttműködési viszonyról van szó. A legnagyobbyszerűt olyankor fogja a neurózis produkálni, amikor alkat és élmény egyértelműleg hatnak közre. A kifeje-

zett alkat nélkülözheti talán az élmény elősegítő hatását, hatalmas rázkódás átélése viszont átlagos alkat mellett is neurozishoz vezethet. E szempontok egyébiránt ugyanígy érvényesek minden más téren is a veleszületett és esetlegesen átértelt dolgok kórokozó jelentőségének megítélésénél.

Ha azt a nézőpontot fogadjuk el, hogy a perverziókra való különös hajlam mégis inkább jellemzi a pszichoneurotikus alkatot, kilátásunk nyílik arra, hogy egyik vagy másik erogen zóna, egyik vagy másik részletösztön veleszületett túlsúlya szerint az ilyen alkatok többféleségét különböztethessük meg. Hogy a perverziós hajlamosságnak van-e különös viszonylata a kóralak megválasztásához, az éppoly kevésbé van meg felderítve, mint annyi sok más dolog e téren.

Utalás a nemiség infantilizmusára

Azáltal, hogy bebizonyítottuk a perverziós irányzatok tünetalkotó jelentőségét a pszichoneurozisosoknál, rendkívülien megszorítottuk azoknak az embereknek a számát, kiket a perverzek közé lehetne számítani. Nemcsak, mert a neurotikusok maguk az emberiségnek igen tekintélyes számú osztályát alkotják, hanem azért is, mert figyelembe kell venni, hogy a neurozisosok összes alakulataitól hiánytalan átmeneti sorozat vezet egész az egészséges állapotig; hiszen Möbius is joggal mondhatta: mindnyájan hisztérikusak vagyunk egy kissé. Így aztán a perverziók rendkívüli elterjedettsége arra a feltevésre késztet minket, hogy a perverziókra való hajlam nem lehet valami ritka különösség, hanem a normálisnak elismert konstitúciónak is alkatrésze kell hogy legyen.

Hallottuk, hogy vita tárgya, vajon a perverziók veleszületett feltételekre vezethetők-e vissza, vagy — mint azt Binet a fetiszmusról bebizonyította — véletlen élmények folytán keletkeznek-e. Nekünk azonban az a megoldás kínálkozik, hogy a perverzió tényleg valami veleszületett dologon alapul, de olyasvalamin, ami minden emberrel veleszületik, s mint a hajlandóságok általában, különböző erősségi fokokban van adva és az életviszonyoktól várhatja felszínre hozatalát. A nemi ösztönnel

veleszületett, alkati gyökereiről van itt szó, melyek az esetek egy részében (a perverzeknél) a nemiség valóságos képviselőivé fejlődnek, más esetekben tökéletlen elnyomatást szenvednek el (az elfojtást), úgyhogy kerülő úton, betegségi tünetek alakjában a nemi energia jelentékeny részét magukhoz ragadják, míg a legkedvezőbb esetekben a két véglet között hatályos korlátozás és egyébkénti átdolgozás útján az úgynevezett normális nemi élet létrejöttéhez vezetnek.

Hozzá fogjuk ehhez továbbá fűzni, hogy azt a feltételezett konstitúciót, melyben minden lehetséges perverzió csírájában fellelhető, csak gyermekeknél fogjuk felmutathatni, noha náluk minden ösztön csak szerény erővel tud megnyilatkozni. S ha így sejtésként kialakul bennünk az a szabály, hogy a neurotikusok megőrizték nemiségük gyermeki állapotát, vagy visszaesnek annak színvonalára, úgy figyelmünk a gyermekek nemi élete felé fog irányulni és igyekezni fogunk követni azon befolyások váltakozó hatásait, melyek a gyermeki nemiség fejlődésén uralkodnak egész a végső kimenetelig, ami perverzió, neurozisz vagy normális szexualitás lehet.

II. A GYERMEKI SZEKUALITÁS

A nemi ösztönről elterjedt közfelfogás rendes tartozéka az a nézet, hogy a nemiség a gyermekből hiányzik, s csak az élet pubertásnak nevezett szakában ébred fel. Pedig ez nemcsak durva, hanem következményeiben is súlyos tévedés, mert főleg ennek tulajdonítható, hogy ma is oly kevésbé ismerjük a nemi élet alapvető viszonyait. A gyermekkor nemi megnyilvánulásainak alapos tanulmányozása valószínűleg feltárná előttünk a nemi ösztön lényeges vonásait, leleplezné fejlődését és megmutatná különböző forrásokból történő egybefolyását.

A gyermeki lélek megfigyelésének elhanyagoltsága

Figyelemreméltó dolog, hogy azok a szerzők, kik a felnőtt egyének tulajdonságainak és reakcióinak magyarázásával foglalkoznak, oly sokkal több tekintetre méltatják azt az őskort, amit az elődök élettartama jelent, más szóval oly sokkal több befolyást tulajdonítanak az öröklékenységnek, mint annak a másik őskornak, mely már az ember egyéni létezésének idejére esik, vagyis a gyermekkor. Pedig eleve inkább azt hihetné az ember, hogy ennek az életszakasznak a későbbi befolyása könnyebben volna érthető és hogy ezt több joggal lehetne az öröklékenység előtt is figyelembe venni.* Találhatni ugyan az irodalomban helyenként egy-egy feljegyzést kisgyermek korai nemi ténykedéséről, merevedésekről, maszturbációról, sőt koituszszerű próbálgatásokról is, de mindig csak mint kivételes jelenségeket, furcsaságokat, vagy mint idő előtti romlottság elrettentő példáit említik ezeket. Tudomásom szerint egy szerző

---

* Mellesleg nem is lehetséges az öröklést tényleg megillető részt helyesen mérlegelnünk, ha előbb nem méltányoltuk kellően a gyermekkori benyomások hatását.

sem ismerte fel tisztán, hogy a nemi ösztön a gyermekkorban is törvénytörően meglevő valami és a gyermek fejlődéséről írott s egyre szaporodó írásokban is többnyire elhallgatják a „nemi fejlődés” fejezetét.*

A gyermekkor elfelejtése

E meglepő mulasztásnak okát részben konvencionális tekintetben keresem, melyekkel a szerzők saját nevelésük folytathatóként számolni, részben egy más lelki jelenségben, mely eddig méltánylásban nem részesült. Arra a sajátosság emlékezeti kiesésre célok itt, mely a legtöbb (de nem minden!) ember gyermekkorának első éveit a 6-ik vagy 8-ik életévig a feledés homályába burkolja. Mindaddig nem jutott eszünkbe, hogy ezen felejtés tényén csodálkozzunk, pedig erre alapos okunk volna. Mert hiszen azt halljuk másoktól, hogy ezen évek alatt, melyekről később néhány értelmetlen töredéken kívül semmi emlék

* Ez az állítás — utólagos olvasásnál — magam előtt is oly merésznek látszott, hogy nem resteltem azt az irodalom újabb átnézése után még egyszer elbírálást tárgyává tenni. A felülbírálat eredménye az lett, hogy állításomat változtatlanul hagytam. A gyermekkor nemiségi testi és lelki jelenségének tanulmányozása a kezdet kezdetén van. Egy *S. Bell* nevű szerző így nyilatkozik: I know of no scientist, who has given a careful analysis of the emotion as it is seen in the adolescent. (A preliminary study of the Emotion of love between the sexes. American Journal of Psychology, XIII., 1902.) — A nemiségnek a pubertás előtti időben jelentkező testi megnyilvánulásaira csak elfajulási jelenségekkel és elfajulási jelekkel kapcsolatban történt utalás. A gyermek nemi életének fejezete hiányzik minden előttem ismert műből, mely ezen életkor lélektanát írja le, így a következő szerzők műveiből: *Preyer, Baldwin* (Die Entwicklung des Geistes beim Kinde und bei der Rasse, 1898), *Pérez* (L'enfant de 3—7 ans, 1894.), *Strümpell* (Die pädagogische Pathologie, 1899.), *Karl Groos* (Das Seelenleben des Kindes, 1904.), *Th. Heller* (Grundriss der Heilpädagogik, 1904.), *Sully* (Untersuchungen über die Kindheit, 1897.) és másoknál. Tudásunk valódi állásáról e téren a leghelyesebb benyomást nyerhetik a „Die Kinderfehler” c. folyóiratból (megj. 1896 óta). Viszont az is kitűnik, hogy a szerelem létezése a gyermekkorban már fel van fedezve. *Pérez* kardoskodik mellette (l.c.); *K. Groos* mint általánosan ismert dolgot említi, „das manche Kinder schon sehr früh sexuellen Regungen zugänglich sind und dem anderen Geschlecht gegenüber einen Drang nach Berührungen empfinden” (336. lap); szerelmi vágyrezdülés (sex-love) legkorábbi fellépése *S. Bell* megfigyeléseinek sorozatában egy két és fél éves gyer-

sem marad meg bennünk, élénken reagáltunk benyomásokra; hogy fájdalmat, örömet emberi módon tudtunk nyilvánítani, szeretés, feltékenység és más szenvedélyek jeleit adtuk, melyek akkor heves kedélyhullámzást idéztek elő bennünk, mi több: beszédünk tartalmából a felnőttek alapos bizonyosságot merítettek arra, hogy belátásunk is volt és ítélőképességünk fejlődésnek indult. És mégis, mint felnőttek, saját emlékezetünk szerint minderről semmit sem tudunk. Miért marad így hátra emlékezőképességünk minden egyéb szellemi tevékenységünk mögött? Hiszen joggal hihetjük, hogy az ember felfogó- és megjegyzőképesége életének egy szakában sem oly erős, mint éppen a gyermekkor éveiben.*

Másrészről kénytelenek vagyunk feltenni, s módunkban van másokon végzett lélektani vizsgálat alapján meggyőződést szerezni arról, hogy ugyanazok a benyomások, melyeket pedig elfelejtettünk, dacára ennek, lelki világunkban igen mély nyomokat hagytak hátra s egész későbbi fejlődésünkre meghatározó befolyást gyakoroltak. Nem lehet itt tehát szó a gyermeki benyomások valóságos elmúlásáról, hanem csak olyan természetű emlékezeti kiesésről, amelyet — későbbi élményekre vonatkozólag — a neurotikusoknál észlelhetünk és amelynek lényege az, hogy az emlékkép csak a tudattól van távol tartva (elfojtva). Ámde melyek azok az erők, amelyek a gyermekkor benyomások elfojtását létesítik? Aki erre a kérdésre a választ

meknél észleltetett. — L. továbbá *Havelock Ellis*: Das Geschlechtsgefühl (fordította *Kurella*), 1903, Appendix, II.

Egyébiránt a gyermeki nemiség irodalmáról fentebb kimondott ítélethez nem kell többé szó szerint ragaszkodnunk, mióta *Stanley Hall* nagyarányú műve megjelent (Adolescence, its psychology and its relation to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education. Two volumes, New York 1908.) — *Th. Moll* nemrég megjelent könyve azonban nem szolgáltat okot korábbi ítéletünk megváltoztatására. Ellenben l. *Bleuler*-től: Sexuelle Abnormitäten der Kinder. (Jahrbuch der schweizerischen Gesellschaft für Schulgesundheitspflege, IX. 1908.)

Dr. H. v. Hug-Hellmuth asszony könyve „Aus dem Seelenleben des Kindes” (1913) már teljes mértékben számba veszi az eddig elhanyagolt nemi tényezőket.

* A legkorábbi gyermekkor emlékekkel kapcsolatos problémák egyikét egy dolgozatban („Über Deckerinnerungen”. Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie, VI. 1899.) próbáltam megoldani.

megadná, egyúttal megoldaná a hisztériás emlékezeti kiesések talányát is.

Nem mulaszthatjuk el egyébként e helyütt kiemelni, hogy az infantilis emlékezeti kiesés ténye újabb hasonlóságot hoz létre a gyermek és a neurotikus lélek állapota között. A másik hasonlóságra már előbb ráakadtunk, mikor felállítottuk azt a formulát, hogy a pszichoneurotikusok nemisége a gyermekies állapotot megtartotta, vagy arra vezethető vissza. Vajon nem vezet-e mindez végül oda, hogy maga a gyermekkor amnéziája is a gyermeki nemi hajlamokkal lesz kapcsolatba hozható!

Egyébiránt a gyermekkori amnéziának kapcsolatba hozása a hisztériakussal több, mint szellemes játék.

A hisztériás amnéziát, mely az elfojtás szolgálatában áll, csak az a körülmény teszi érthetővé, hogy az egyénben már eleve megvan a tudat fennhatósága alól kivont emlékenyomások egy részlete, mely azután eszmetársítási köteléssel magához rántja azt, amire a tudat oldaláról az elfojtás taszító erői hatnak.* Infantil amnézia nélkül — mondhatnók — nem is létezhetnék hisztériás amnézia.

Nos, én úgy vélem, hogy az infantil emlékkiesés, mely a gyermekkor élményeiből minden emberben úgyszólván *történelem előtti ősidőt* teremt, s előtte a saját nemi életének kezdeteit elfedi, hogy ez az emlékkiesés az oka annak a mulasztásnak is, hogy az emberek általában nem tulajdonítanak jelentőséget a gyermekkorban a nemi élet fejlődésében. Egyetlen megfigyelő tudásunk e hézagát nem pótolhatja. Én már 1896-ban hangsúlyoztam a gyermeki évek jelentőségét bizonyos, a nemi élettől függő jelenségeknél, s azóta sem szüntem meg a nemiség infantilis momentumát előtérbe állítani.

* Nem érthető meg az elfojtás gépezete, ha a benne együtttható két folyamat közül csak az egyiket veszi figyelembe. Például az a mód szolgáljon, amellyel az utazót a gizehi nagy piramis csúcsára juttatják: az egyik oldalról tolják, a másiktól húzzák az embert.

A nemi lappangás időszaka a gyermekkorban s annak megszakításai

A gyermekkorban, állítólag szabályellenesen és kivételesen, de rendkívül gyakran megállapítható nemi megnyilatkozások, valamint a neurotikusok eladdig tudattalan gyermeki emlékeinek felderítése lehetővé teszik, hogy a gyermekkor nemi viselkedéséről körülbelül ilyen képet alkossunk.*

Bizonyosnak látszik, hogy az újszülött nemi rezdülések csáráit hozza magával, melyek egy ideig tovább fejlődnek, azután mind erősebben elnyomtatnak, ezt az elnyomást viszont a nemiségnek kifejezett előretörései és egyéni sajátosságok feltartóztatják. Ennek az így ingadozó fejlődési menetnek törvényszerűségéről és időszakosságáról semmi bizonyosat nem tudunk. Úgy látszik azonban, hogy a gyermek nemi élete többnyire a harmadik vagy negyedik életév körül mutatkozik észrevehető alakban.**

Nemi gátlások

A teljes vagy részleges lappangás ezen időszakában épülnek fel azok a lelki erők, melyek később, mint gátló erők állnak a nemi ösztön útjába s annak folyását szűkebb mederbe szorítják. (Ilyenek: az undor, a szeméremérzet, a szépnek és erkölcsösnek eszményi követelményei). A kulturált gyermeknél azt a benyomást nyerjük, hogy e gátak felépítése a nevelés műve, és bizo-

* Ez utóbbi anyagot a jogos feltevés teszi itt felhasználhatóvá, hogy a később neurotikussá válók gyermekévei azokétól, kik egészségesek maradnak, lényegében nem, csak a jelenségek intenzitásában és feltűnőbb voltában különböznek.

** A gyermeki nemi működés azon viselkedésével, mely az én felfogásom szerint uralkodik, anatómiai tekintetben párhuzamba volna vonható Bayer azon felfedezése, hogy az újszülöttek belső nemi szervei (méhe) többnyire nagyobbak, mint idősebb gyermekekéi. (Deutsches Archiv für klinische Medizin. 73. kötet). Ámde még nem bizonyos, hogy ezen születés utáni zsugorodást, melyet Halban a nemi szerkezet más részeiről is kimutatott, miképp kell értelmezni. Halban szerint ez a visszafejlődési folyamat a méhen kívüli életben már néhány hét alatt befejeződik. (Zeitschrift für Geburtshilfe und Gynäkologie, LIII., 1904.)

nyos is, hogy a nevelés sokban járul hozzá. Valósággal azonban szervileg meghatározott és öröklésileg rögzített dolog ez a fejlődés, s alkalomadtán a nevelés minden hozzájárulása nélkül is létrejöhet. A nevelés valóban akkor marad meg az öt megillető hatalmi körben, ha arra szorítkozik, hogy a szervezettől eléje rajzolt vonalakat aláhúzza, s azokat valamivel tisztábban és élesebben juttassa kifejezésre.

Ellenhatásképződmények és átszellemítési módok

Mik azok az eszközök, amelyek segítségével ezek a későbbi szemlély műveltség és normalitás szempontjából oly jelentőségteljes lelki szerkezetek felépülnek? Valószínűleg maguknak az infantil nemi irányzatoknak a rovására történik ez, melyeknek forrása tehát a lappangási időszakban sem apad ki, csak energiájuk vezetődik el a nemi értékesítéstől és áll más célok szolgálatába. A művelődéstörténészek, úgy látszik egyetértenek abban a feltevésben, hogy nemi mozgatóerők ily eltérése nemi céloktól és új célok szolgálatába állítása, amely folyamat megérdemli, hogy *átszellemítésnek* nevezzük, minden művelődési teljesítményhez hatalmas tényezőként járul hozzá. Mi ehhez csak azt fűzzük hozzá, hogy ugyanez a folyamat játszódik le az egyes ember fejlődésében is, és hogy annak kezdete a gyermekkor nemi lappangási időszakában keresendő.*

Az ilyen átszellemítés gépezete felől is megkockáztathatunk egy véleményt. A gyermekévek nemi rezdülései egyrészt használhatatlannak volnának, mert a fajfenntartási működések fel vannak függesztve, ami a lappangási szak fő jellemvonása, másrészt magukban véve is perverzek volnának, vagyis erogén zónákból kiinduló és oly ösztönöktől hajtók, melyek az egyénben, fejlődésének irányzata folytán, csak kínos érzetet válthatnának ki. Innen jön azután, hogy ezek lelki ellenőroket (ellenhatási rezdületeket) ébresztenek, melyek az ily kényszeret hathatós el-

* A „nemi lappangási időszak” elnevezést W. Fliess-től veszem kölcsön.

nyomására az említett lelki gátakat: az undort, a szemérmet, az erkölcsöt építik fel.*

A lappangási szak megszakításai

Ne áltassuk magunkat. Ismerjük be, hogy a gyermeki lappangás vagy felfüggesztés folyamatáról való ismereteink feltevésszerűek és kevésbé tisztázottak; térjünk vissza a tények talajára és emeljük ki, hogy a gyermeki nemiség ily értékesítése a nevelésnek csak eszményképe, melytől az egyes egyén fejlődése valamelyik ponton, sőt igen sokszor lényegesen eltér. Időnként áttör a nemi nyilvánulás egy részlete, mely az átszellemítés alól kivonta magát, egyik-másik nemi ténykedés pedig a lappangási szak egész tartama alatt fennmaradhat, egész a nemi ösztön fokozott erővel történő előtöréséig, a pubertásig. A nevelő személyek, ha már egyáltalán figyelemre méltatják a gyermeki nemiséget, úgy viselkednek, mintha teljesen osztanák azt a nézetünket, hogy az erkölcsi elhárító erők a nemiség rovására fejlődnek, s mintha tudnák, hogy a nemi ténykedés a gyermeket nevelhetetlenné teszi; a gyermek minden nemi megnyilvánulását „vétkes” dologként üldözik, anélkül persze, hogy ezzel sokra mennének. Nekünk azonban alapos okaink vannak rá, hogy érdeklődéssel nézzük ezeket a nevelésnél annyira rettegett jelenségeket, mert ezektől várjuk a felvilágosítást a nemi ösztön eredeti mibenléte felől.

Az infantil nemiség nyilvánulásai

Később kivilágoló okokból vegyük a *szopogatást* (kéjhívást, ludlizást) az infantil nemi megnyilvánulások példájaképp;

* Az itt leírt esetben a nemi hajtóerők átszellemítése ellenhatásképződés útján történik. Általában azonban az átszellemítést és az ellenhatásképződést fogalmilag el lehet különíteni egymástól. Lehetségesek az átszellemítésnek más, egyszerűbb szerkezetei is.

ennek Lindner magyar gyermekorvos, kitűnő tanulmányt szentelt.*

A szopogatás

A szopogatás, mely már a csecsemőnél fellép, s egész az érettség idejéig vagy akár az egész életen át fennállhat, a szájjal, ajkakkal ütemesen ismételve végzett szívó érintés, melynél a táplálékfelvétel mint cél kizárható. A szopás tárgyául vétetik: magának az ajaknak egy része, a nyelv, valamely tetszés szerinti hozzáférhető bőrterület — akár a láb nagyujja is. A vele együtt fellépő markoló ösztön esetleg abban nyilvánul meg, hogy egyidejűleg a fülcimpa is ütemes húzogató mozgást tart, de egy más személy testrészét (többnyire fülét) szintén hatalmába kerítheti ez az ösztön. A kéjszívás a figyelem teljes lekötésével jár és vagy elalváshoz, vagy akár orgazmusszerű mozgási reakcióhoz is vezet.** Nem ritkán társul a szopogatáshoz valamely érzékeny testrésznek, a mellbimbóknak, a külső nemi szerveknek dörzsölő érintgetése. Ezen az úton jut el sok gyermek a szopogatástól a maszturbációhoz.

Autoerotizmus

Kötelességünk itt a tényállást másképp is áttekinteni. Emeljük ki e nemi ténykedés legfeltűnőbb jellemzőjeként, hogy az ösztön itt nem más személyekre irányul; saját testén elégíti ki magát, *Havelock Ellistől* származó jól kifejező szóval jelölve: *autoerotikus*.***

* Jahrbuch für Kinderheilkunde, N.F., XIV., 1879.

** Már ekkor is kitűnik, ami különben az egész életre is érvényes, hogy a nemi kielégülés a legjobb altatószer. Az ideges álmatlanság legtöbb esete nemi kielégületlenségből indul ki. Ismeretes, hogy lelkiismeretlen dajkák a síró gyereket a nemi szerv simogatásával altatják el.

*** Csakhogy *Havelock Ellis* elrontja a maga alkotta műkifejezést, mikor az egész hisztériát, s a maszturbáció minden formáját az autoerotikus jelenségekhez számítja.

Nyilvánvaló továbbá, hogy a szopogató gyermek e ténykedését egy már átélt kellemes érzet keresése határozza meg, melyre ilyenkor visszaemlékszik. Valamely bőr- vagy nyákhártyafelület ütemes szopogatásában találja meg azután a legegyszerűbb esetben a kielégülést. Könnyű azt is kitalálni, mely alkalmakkor szerezte a gyermek e kellemes érzet felől azon első tapasztalatait, melyeket most felújítani igyekszik. A gyermeknek első, és az élete legfontosabb ténykedése, az anya keblének (vagy pótszereinek) szopása közben már meg kellett ismerkednie ezzel a kéjérzettel. Mi ezt úgy fejeznék ki, hogy a gyermek ajkai *erogén zóna* módjára viselkednek, s hogy bizonyára a meleg tejáram ingere volt a kéjérzet kiváltó oka. Az erogén zóna kielégülése eleinte a táplálékfelvételi szükségérzet kielégüléséhez tartozik. A nemi tevékenység eleinte a létfenntartás szolgálatában álló működések egyikére támaszkodik s csak később függetleníti magát tőle. Aki egyszer látta, hogyan viselkedik a csecsemő a szoptatás utáni kielégülésnél, mily boldog mosollyal kipirult arcán engedi el az anyamellet s merül álomba, azt kell hogy mondja, hogy ez a kép a későbbi életkorban is irányadó marad a nemi kielégülés kifejezésénél. Később azután a nemi kielégülés megismétlésének szükségérzete a táplálékfelvételi szükséglettől elválik; ez elválás kikerülhetetlen is, mert közben a fogak is kinőnek, s a táplálékot nem kizárólag szívás, hanem rágás útján kebelezik be. A gyermek nem választ a szopáshoz idegen tárgyat, hanem inkább a saját bőrének egy területét, mert ez így számára kényelmesebb, függetleníti őt a külvilágtól, mely fölött egyelőre nem tud uralkodni, s mert ily módon egy másik — igaz, hogy kevesebb értékű — erogén zónát létesít. E második zóna kevesebb értékű volta készteti őt aztán később arra, hogy egy más személy azonos testrészét, ajkait keresse. (Mintha azt mondaná: „Kár, hogy önmagammat nem csókolhatom”).

Nem minden gyermek szopogat. Feltételezhető, hogy azok a gyermekek veszik fel ezt a szokást, akiknél az ajakzóna erogén jelentősége alkatilag fokozott. Ha ez a jelenség fennmarad, akkor a gyermekből felnőtt korában csókínyenc, perverz csókokra hajlandó egyén lesz; férfiaknál az ivásra és dohányzásra való

hajlam erős tápot meríthet ebből a forrásból. Ha ellenben elfojtás is járul hozzá, undorodni fognak az ételtől és hisztériás hányás léphet fel majd náluk. Az ajakzóna közossége révén az elfojtási folyamat átterjed a táplálkozási ösztönre. Sok, étkezési zavarban, hisztériás globusban, torokelszorulásban, hányásban szenvedő nőbetegem erélyes szopogató volt gyermekéveiben.

A szopogatáson vagy kéjszíváson máris észlelhettük az infantil nemi nyilvánulás három lényeges jellemzőjét. Keletkezésére jellemző az életre fontos működések valamelyikéhez való *támaszkodás*; nincs nemi tárgya még, hanem *autoerotikus* és nemi célja valamely *erogén zóna* uralma alatt áll. Bocsássuk előre, hogy e jellemvonások a gyermeki nemi ösztön legtöbb egyébfajta megnyilvánulásánál szintén érvényben vannak.

A gyermeki szexualitás nemi célja

Az erogén zónák jellemzői

A szopogatas példájából még sok mindent tanulhatunk, ami az erogén zóna jellemzésére általában alkalmas. Bőr- vagy nyákhártyaterület ez, melyen bizonyos fajta ingerlések meghatározott minőségű kényszeret idéznek elő. Nem fér hozzá kétség, hogy a kényszerítő ingerek különös feltételekhez kötöttek; ezeket azonban nem ismerjük. Az ütemesség jellegének szerepet kell benne játszani; felöltik itt a csiklandási ingerrel való analógiát. Kevésbé bizonyos, hogy lehet-e az ingertől kiváltott kényszeret jellegét „sajátos”-nak nevezni olyképp, hogy épp ebben a sajátosságban foglalhatnánk a nemi momentum. A kényszer és a kín kérdésében a lélektan még annyira a sötétben botorkál, hogy a legóvatosabb feltevés mindenesetre a legajánlatosabb. Később akadunk még olyan érvekre, melyek a kényszeret sajátos minőségének felvételét támogatni látszanak.

Egyes testrészekben az erogén sajátosság kivételes módon rögzítődik. Vannak praedestinált erogén zónák, mint a szopogatas példája mutatja. Ugyanez a példa azonban arra is megtanít, hogy akármelyik más bőr- vagy nyákhártyaterület vállalhatja

az erogén zóna működését, tehát erre bizonyos készséget kell hogy magával hozzon a világra. Az inger minőségének eszerint mégis több köze lehet a kényszer kiváltásához, mint a testrészek alkotásiának. A szopogató gyermek összevissza keresgél a testen és kiválaszt valamely helyet a kéjszívásra, melyet azután megszokás folytán előnyben részesít; ha ezenközben véletlenül ráakad a praedestinált helyek egyikére (a mellbimbókra, a nemi szervekre), akkor ezeknek az elsősege persze megmarad. Ezzel teljesen analóg eltolhatóság tér vissza a hisztéria tünettanában. E neurózisnál az elfojtás a tulajdonképpeni genitálzónákat éri legerősebben, s ezek átadják ingerlékenységüket a többi, felnőtteknél rendszerint háttérbe szorított erogén zónáknak, melyek egészen nemi szervek módjára viselkednek. De ezenfelül is — éppúgy mint a szopogatasnál — akármelyik más testrészt felruházódhatik a nemi szervek ingerlékenységével és erogén zóna rangjára emelkedhetik.*

Infantil nemi cél

Az infantil ösztön nemi célja az, hogy a kielégülés az így vagy úgy választott erogén zóna alkalmas módon történő ingerlése útján létrejöjjön. E kielégülést előbb át kellett élni, csak úgy maradhat fenn megismétlésének szükségérzete, s joggal várhatjuk, hogy a természet megbízható berendezéseket létesített arra, hogy a kielégülés átélése ne függjön a véletlentől. Már megismerkedtünk azzal a berendezéssel, mely az ajakzónánál szolgálja e célt, e testrésznek a táplálékfelvétellel való egyidejű bekapcsolásában leltük fel ezt. Más hasonló berendezésekben is fogunk lelteni nemi forrásokat. A kielégülés megismétlésére irányuló szükséglet állapota két dologban árulja el magát: egy sajátosság feszültségi állapotban, mely önmagában véve inkább kínos jellegű és egy *központi eredetű*, a környéki erogén zónában kivetített viszkető vagy ingerérzetben. A nemi célt tehát úgyis

* További megfontolások és más megfigyelések értékesítése után rájövünk, hogy az erogénitás sajátosságát valamennyi testrészen és belső szervben fel kell tételeznünk.

meghatározhatnók, hogy itt voltaképpen arról van szó, hogy a kivetített ingerérzet helyébe az erogén zónában oly külső inger állíttassék, mely az ingerérzetet megszünteti, mikor a kielégülés érzetét hozza létre. Ez a külső inger többnyire a szopásra emlékeztető manipulációból áll.

*A maszturbációs nemi nyilvánulások**

A végbélnyílás zónájának működtetése

Csak örülhetünk neki, ha azt látjuk, hogy a gyermek nemi ténykedéséről nem sok fontos tanulnivalónk van hátra, mióta egyetlenegy erogén zóna révén érthetővé lett előttünk az ösztön. A legfeltűnőbb különbségek arra a ténykedésre vonatkoznak, mely — mint az ajakzónánál a szopás — az egyes zónák helyzetéből és alkotásából szerint más és más izomműködés útján idézi elő a kielégülést.

A végbélnyílás, hasonlóan az ajakzónához, helyzeténél fogva alkalmas arra, hogy közvetítse a nemiség hozzákapcsolódását más testi működésekhez. Úgy kell elképzelni a dolgot, hogy a zónának erogén jelentősége eredetileg igen nagy. Nem kis csodálkozásunkra derül ki pszichoanalízis közben, milyen átalakulásokon mennek keresztül normális viszonyok között az innen kiinduló nemi izgalmak és mily gyakran őriz meg ez a zóna jó darab genitális ingerlékenységet az egész életen át.** A gyermekkorban igen gyakori bélzavarok gondoskodnak róla, hogy a zóna ne nélkülözze az intenzív ingereket. Úgy szokták mondani, hogy a legzsengőbb korban kiállott bélhurutok „idegességet” okoznak; ha később neurózisban betegszik meg az illető, e hurutok meghatározó befolyást gyakorolnak a neurózis tünete

* L. az onaniának igen gazdag, de szempontjait tekintve, tájékozás nélküli irodalmát, pl. *Rohleder* „Die Masturbation”, 1899. L. továbbá a Wiener Diskussionen II. füzetét: „Die Onanie”, Wiesbaden, 1912.

** L. a „Charakter und Analerotik” c. dolgozatot („Sammlung kleiner Schriften zur Neurosenlehre”, második évfolyam, 1909.)

nyilvánulására, s a bélzavarok egész tömegét annak rendelkezésére bocsátják. Tekintettel arra, hogy a bélnyílás zónája, bár átalakulva, de megtartja erogén jelentőségét, nem szabad mosolyognunk a hámorrhoidális befolyásokon sem, melyekre a régebbi medicina neurotikus állapotok magyarázásánál oly nagy súlyt fektetett.

Azok a gyermekek, kik a végbélnyílás zónájának erogén ingerlékenységét kihasználják, azzal árulják el magukat, hogy a bélsártömegeket mindaddig visszatartják, mígnem azok felhalmozódása heves izomösszehúzódást vált ki, s a bélnyíláson való áthaladás közben erős ingert gyakorolhat a nyálkahártyára. Eközben a fájdalommasság mellett kéjérzetnek kell keletkeznie. A jövődöbeli különcségnak vagy idegességnek egyik legbiztosabb előjele, ha a csecsemő makacsul vonakodik a bél kiürítésétől, mikor az edényre ültetik, vagyis mikor az ápoló kívánja, hanem ezt a működést saját tetszése szerint akarja elintézni. Természetesen nem az a fontos neki, hogy ágyát bepiszkítsa, csupán arra vigyáz, hogy a bélkiürítéskor ne mulassza el a mellesleg megszerezhető kéjt. A nevelő személyek pedig helyes nyomon járnak, ha azokat a gyermekeket, kik e műveletekkel „takarékoskodnak”, rosszkodóknak mondják.

A béltartalom, mint nemileg érzékeny nyálkahártyafelület izgató test, úgy viselkedik, mintha előfutárja volna egy szervnek, mely csak a gyermeki szak után lép majd akcióba; de a csecsemőkre nézve még más fontos jelentősége is van. Nyilvánvalóan olyan bánásmódban részesül, mintha a test egy tagja volna, s az első „ajándékot” reprezentálja, amelytől ha megválik: engedelmességet, s amit ha megtagad: dacot juttathat kifejezésre környezetével szemben a kis teremtmény. Az „ajándék”-ból aztán később a „gyermek” jelentősége fejlődik ki, melyet az egyik gyermekes nemi elmélet szerint evés útján kapnak és a bélen keresztül szülnek meg.

A bélsártömegek visszatartása eszerint eleinte szándékos, és arra szolgál, hogy mintegy maszturbálva izgassa a végbélzónát, vagy, hogy a gondozó személyekhez való viszonylatban érvényesüljön; később azonban egyik gyökerévé válhat a neuropathikusoknál oly gyakori székszorulásnak. A végbélzóna jelentőségét

a maga teljességében tükrözi vissza azután az a tény, hogy ritka az olyan neurotikus, akinek ne volnának saját külön skatologikus szokásai és ceremóniai stb., melyeket gondosan rejteget.

Idősebb gyermekeknél egyáltalában nem ritka dolog a béli nyílás zónájának igazi maszturbációs izgatása az ujjak segítségével, ezt a központból kivetített vagy környileg táplált viselkedés idézi elő.

A genitális zónák működtetése

A gyermeki test erogén zónái közt van egy, mely ha talán nem is játssza az első szerepet, s nem is lehet a legősibb nemi rezdülések hordozója, de amely a jövőben nagy dolgokra van hivatva. Úgy a férfi-, mint a nőnemnél a vizeletkiürítés szerveivel van összekapcsolva és a férfiaknál a nyákhártyatáskával van bevonva, valószínűleg azért, hogy ne legyen hiánya váladékok okozta izgatásban, mely a nemi rezdülést korán fellobbantathatja. Ez a valóságos nemzórészekhez tartozó erogén zóna nemi működtetése vezeti be voltaképp a később „normális”-nak vett nemi életet. Anatómiai helyzete, átáramoltatása váladékokkal, esetleges izgatások (például lányoknál bélférgek átvándorlása) elkerülhetetlenné teszik, hogy a gyermek már csecsemőkorában figyelmessé ne legyen arra a kényeztetésre, melyet ez a testrész tud szolgáltatni és fel ne ébredjen benne a vágy annak megismétlődésére. Ha áttekintünk a meglévő berendezések egészén, és meggondoljuk, hogy a tisztántartásra irányuló rendszabályok alig hathatnak másképp, mint maga a tisztátalanság, nemigen fogunk elzárkózhatni az elől a felfogás elől, hogy a csecsemőkori onania, melyet aligha kerül el egy egyén is, megalapozza ezen erogén zónák jövőbeli vezető szerepét a nemi működtetésben. A ténykedés, mely az ingert megszünteti és a kielégülést kiváltja, a kézzel való dörzsölő érintés vagy bizonyos előkészített reflexúton létrejövő nyomása az egymáshoz szorított comboknak. Ez utóbbi mód a lányoknál sokkalta gyakoribb minden másnál. Fiúknál a kéznek jut a főszerep, s már ez is rámutat arra, mily lényegesen fog egykor a férfi nemiségéhez hozzá-

járulni a hatalombakerítésre hajtó ösztön. Szokatlan műfogások az onania kivételénél, úgy látszik, valamely áthágott onania-típusból befolyására utalnak.

A csecsemőkori onania úgy látszik, a lappangási szak kezdetével eltűnik; van azonban olyan eset is, melyben megszakítás nélkül folytatódik egész a pubertásig, de ez már az első nagy eltérés attól a fejlődéstől, melyre a kultúremlernek törekednie kell. Valamikor a gyermekévekben, a csecsemőkor után, ismét fel szokott ébredni a genitális-zóna nemi ösztöne, s azután egy darabig, talán egy újabb elnyomásig, megint uralkodik vagy megszakítás nélkül fennmarad. A lehetőségek és változatok száma itt igen nagy és csak egyes esetek pontos széttagolásával volna illusztrálható. De ezen második infantil nemi ténykedés minden részlete igen mély (tudattalan) benyomást hagy vissza az egyén emlékezetében, elhatározó befolyást gyakorol jellemére, ha egészséges marad, neurózisának tünete sorozatára, ha a pubertás után megbetegszik.* Utóbbi esetben úgy találjuk, hogy ez a nemi időszak el van felejtve, a mellette tanúskodó tudatos emlékek el vannak tolódva; — már említettem, hogy a normális gyermekkori amnéziát is ezzel az infantil nemi ténykedéssel szeretném kapcsolatba hozni. Pszichoanalitikus kutatással sikerül az elfelejtett dolgokat tudatossá tenni, s ezzel véget vetni a kényszernek, mely a tudattalan lelki anyagból indul ki.

A csecsemőkori maszturbálás visszatérése

A csecsemőkor nemi izgalma a gyermekkorban visszatér (eddig nem sikerült pontosabban megállapítani, hogy mikor) éspedig vagy mint centralis, de kivetített csiklandási inger, mely onanisztikus kielégítésre készítet, vagy mint pollúciószerű folyamat, mely, mint az érettkor pollúciója, a kielégüléshez minden ténykedés segítségével nélkül hozzájut. Leányoknál a gyermekkor második felében az utóbbi eset a gyakoribb, feltételei

* Hogy miért kapcsolódik a neurotikusok büntudata — mint azt nemrég Bleuler is elismerte — ezen onanisztikus ténykedéshez, az még nagyon kimerítő analitikus kutatás tárgya kell hogy legyen.

nem teljesen érthetők; úgy látszik, hogy gyakran — nem mindig — előfeltétele ennek az aktív onania egy korábbi periódusa. E nemi nyilvánulások tünete sorozata szegényes; a még kifejletlen nemi szerkezet helyett többnyire a húgyszerv ad magáról teljes ügyszólván mint amannak gondnoka. Ez életkor legtöbb ún. hólyagbántalma nemi zavar; az éjjeli ágybavizelés, ahol nem epileptikus rohamot helyettesít, pollúciónak felel meg.

A nemi tevékenység újraéledésénél belső okok és külső alkalmak irányadók, melyeknek mibenlétét neurotikus megbetegedések eseteiben, a tünetek alakulásában meg lehet sejtetni, pszichoanalitikus kutatás útján pedig biztosan meg lehet állapítani. A belső okokról később lesz szó; a véletlen külső eseményeknek ebben az időben nagy és maradandó a jelentősége. Első sorban áll a csábítás befolyása, mely a gyermekkel időnek előtte úgy bánt, mint nemi tárggyal és vele mély benyomást keltő körülmények között megismerteti a genitális zónák útján szerezhető kielégülést, úgyhogy az aztán többnyire maradandóan kényeszerűen e kielégülést onania útján megismételni. Ilyen befolyást feleltettek meg más gyermekek gyakorolhatnak reá; nem kell visszavonnom, amit 1896-ban írt dolgozatomban („Über die Ätiologie der Hysterie”) a gyermekkor csábítás gyakoriságáról és jelentőségéről írtam. Egyáltalán nem becsültem ezeket érdemükön túl, bár — igaz — akkor még nem tudtam, hogy a később normális egyének is átélhették gyermekkorukban ugyanezen benyomásokat, s ezért a csábítást többre értékeltem, mint a nemi alkattól és fejlődéstől adott tényezőket.* Magától értetődik, hogy nem szükséges a csábítás ahhoz, hogy a gyermek nemi életre ébredjen, mert ez az ébredés önmagától, belső okokból is létrejöhet.

* Havelock Ellis a „Nemi érzés”-ről írt tanulmányának függeléké gyanánt (1903) egy sor önéletrajzi jelentést közöl olyan személyek első gyermekkorai nemi rezdüléseiről, s azok alkalmi okairól, kik később jórészt normálisak maradtak. E jelenségeknek természetesen megvan az a hiánya, hogy nincs meg bennük a nemi életnek az infantil amnézia folytán elfeledett történelem előtti őskora, melyet csak a pszichoanalízis tud a neurotikussá lett egyénnél kipótolni. De azért e jelentések nem egy tekintetben értékesek és hasonló kérdézősködések nyomán kellett nekem is kórköri felvételeimet a szövegben említett irányban megváltoztatni.

A polimorf-perverz hajlandóság

Tanulságos dolog, hogy a gyermeket a csábítás hatása alatt polimorf-perverzzé lehet tenni, minden elképzelhető túlhágásra rávenni. Ez arra mutat, hogy az erre való hajlandóságot csábításában magával hozta a világra; a kivétel azért utközik kevés akadályba, mert a nemi kihágások elleni gátak, a szemérem, undor, erkölcs, a gyermek kora szerint vagy egyáltalán hiányzanak még, vagy csak épülőfélben vannak. A gyermek e tekintetben csak úgy viselkedik, mint a kultiválatlan átlag-nő, kibén ugyanez a polimorf-perverz hajlandóság rejtőzik. Közössége életviszonyok között talán normális nemiségű marad az ilyen, ügyes csábító vezetése mellett azonban az összes perverziók gyönyörűségére rájön és azután állandóan bekapcsolja azokat a nemi ténykedésébe. Ugyanezt a polimorf, tehát gyermeki hajlandóságot aknázza ki a kéjő, hivatásának teljesítése közben; s ha mármint figyelembe vesszük a prostituált nők óriási számát és méghozzá azokat, kiket a prostitúcióra alkalmasnak kell mondanunk (ha talán elkerülték is ezt a hivatást): végleg lehetlenné válik annak tagadása, hogy az összes perverziókra való egyenlő mértékű hajlamosság voltaképpen általános emberi, őseredeti dolog.

Részletösztönök

Egyébként a csábítás befolyása nem nyújt segítséget ahhoz, hogy lelepleződjene előttünk a nemi ösztön kezdeti viszonyai, sőt megzavarja betekintésünket e viszonyokba, amennyiben idő előtt összehozza a gyermeket a nemi tárggyal, mely iránt a gyermeki nemi ösztön egyelőre vágyódást nem mutatott. Mindazáltal meg kell engednünk, hogy a gyermek nemi életében is, bármily túlsúlyban van is itt az erogén zónák uralma, vannak alkatrészek, melyeknél eleitől fogva tekintetbe jönnek más személyek, mint nemi tárgyak. Ilyen természetűek az erogén zónáktól némileg függetlenül fellépő nézelődési, mutogatási és kegyetlenségi ösztönök, melyek csak később találják meg bensőbb kapcsolatukat a nemi élettel, de már a gyermekkorban is ész-

revehetők, mint egyelőre az erogén nemiségtől elkülönített, önálló irányzatok. A kisgyermek először is szemérmetlen és már az első években félreismerhetetlen kedvet mutat teste, különösen nemi részeinek lemeztelenítésére. Ezen perverziószámbe menő hajlam ellentétes tartozéka, a más személyek nemi szerveinek meglesésére irányuló kíváncsiság, valószínűleg későbbi években járul ehhez, mikor a szemérmérszet gátja már bizonyos fejlődési fokot ért el. A csábítás befolyása alatt a nézelődési perverzió nagy jelentősége vergődhet a gyermek nemi életében. De saját kutatásaim egészségesek és neurózis-betegek gyermekora felől arra a következtetésre jogosítanak fel, hogy a nézelődési perverzió kisgyermekeknél mint spontán nemi nyilvánulás is felléphet. A kisgyermek, ha egyszer — és pedig többnyire maszturbáció útján — ráirányult figyelmük a saját nemi szerveikre, a további haladást idegen segítség nélkül is megtalálják és élénk érdeklődést tanúsítanak játszótársaik genitáliái iránt. Minthogy e kíváncsiság kielégítésére többnyire csak a két kiválasztási szükséglet elintézése közben nyílik alkalom, azért lesznek az ilyen gyermekekből „voyeur”-ök, mások vizelet- és székletkiürítésének buzgó nézőközönsége. E hajlamok elfojtásának elkövetkezése után kínzó kényszer gyanánt maradhat fenn a mások (azonos vagy ellenkező neműek) nemi szerveinek látása utáni kíváncsi vágy; némely neurózis-esetben ez szolgáltatja a tünetképződés legnagyobb hajtóerejét.

Még függetlenebbül a többi, erogén zónákhoz kapcsolt nemi ténykedésektől fejlődik ki a gyermekben a nemi ösztön kegyetlenségi összetevője. A kegyetlenség általában közeli rokonságban áll a gyermeki természettel, mert az a gátlás, melynek folytán a hatalombakerítés ösztöne a más ember fájdalma elől visszariad, szóval a részvételre való képesség aránylag későn fejlődik ki. Eme ösztön alapos lelki elemzése tudvalevőleg mindaddig nem sikerült; feltehetjük, hogy a kegyetlenkedési rezdülés a nemiségtől tulajdonképp független forrásból fakad, úgy azonban, hogy e kettő már eredésükhöz közel, korán juthat egymással összeköttetésbe. A tapasztalás viszont azt tanítja, hogy egyrészt a nemi fejlődés, másrészt a nézelődési és kegyetlenségi ösztönök fejlődése között oly nagy a kölcsönös befolyásolás, hogy

ennek folytán ismét csökken az a függetlenség, mely a fenti állításom szerint a két ösztön közötti viszonyt jellemzi. Azok a gyermekek, akik állatok és játszótársaik iránt különösen kegyetlenek, joggal keltenek gyanút a tekintetben, hogy az erogén zónák részéről is korán és erősen érvényesül nemiségük; az összes nemi ösztönök koraérettsége esetén pedig úgy látszik, mégis az erogén nemi ténykedés az elsődleges. A részvét korlátozó hatásának hiánya azzal a veszéllyel jár, hogy a kegyetlenségi és az erogén ösztönök ezen gyermekkori összekapcsolódása később, az élet folyamán is széttephetetlennek bizonyul.

J. J. Rousseau önvallomásai óta minden pedagógus előtt ismeretes, hogy a passzív kegyetlenségi ösztönnek (a mazochizmusnak) egyik erogén gyökere a farbőr fájdalmas izgatása. Eből joggal vonták le azt a következtetést és követelést, hogy a testi büntetést, mely többnyire ezt a testrészt éri, kerüljük mindazon gyermekeknél, kiknek később a kulturális nevelés követelményeihez képest a libidot mellékutakra kell majd terelniük.*

* A gyermeki nemiségről itt közölt nézeteim megalkotására 1905-ben főképp a felnőtteken végzett pszichoanalitikus kutatás eredményei alapján éreztem magamat feljogosítva. Közvetlen észlelés gyermekeken akkor nem állott teljes mértékben a rendelkezésemre, ez oldalról legfeljebb némi újmutatást és itt-ott értékes megerősítést nyerhettem. A legszegényebb gyermekkorban fellépett ideges megbetegedések egyes eseteinek elemzése útján sikerült azóta közvetlen bepillantást nyerni a gyermeki pszichoszexualitásba. (Jahrbuch, I. kötet stb.) Megelégedéssel utalhatok arra, hogy a közvetlen észlelés a pszichoanalízis következtetéseit teljesen megerősítette és ezzel egyúttal bizonyosságot tett e kutatási módszer megbízhatósága mellett.

E dolgozatok elseje („Analyse der Phobie eines 5 jährigen Knaben” Jahrbuch, I. kötet) ezenfelül nem egy oly dolgot hozott felszínre, ami a pszichoanalízist is váratlanul érte, pl. hogy a nemi szimbolika — a nemiség érzékeltetése nem nemi tárgyakkal és viszonylatokkal — visszanyúl a beszélőképeség legelső évéig. Itt lettem figyelmesse továbbá a fenti fejtegetések egy hiányára, arra ti., hogy az átnézetesség kedvéért az *autoeroizmus* és a *tárgyszeretés* fázisait nemcsak fogalmilag különítem el egymástól, hanem úgy írtam le, mintha azok időbelileg is külön állnának. A fent idézett gyermek-analízisekből azonban (valamint *Bell* közléseiből l. f.) meggyőződhetünk róla, hogy 3—5 éves gyermekek nagyon kifejezett, erős indulatoktól kísért tárgyválasztásra képesek.

A tudásvágy

Azon idő tájt, mikor a gyermek nemi élete első virágzását eléri, a 3. évtől az 5-ig, jelentkeznek nála ama tevékenység nyomai is, melyeket a tudásvágnak vagy kutatóösztönnak tulajdonítanak. A tudásvágyat nem lehet sem az elemi ösztön-részletek közé számítani, sem kizárólag a nemiségnek alárendelni. E ténykedés egyrészt a hatalombavétel átszellemített módjának felel meg, másrészt a nézelődési kedv energiáját működteti. De a nemi élethez való viszonylata nagyon jelentős, mert hisz a pszichoanalízis tanúsítja, hogy a gyermekek tudásvágyát váratlanul korán és előre nem sejthető erővel vonzzák a nemi problémák, sőt az is lehet, hogy éppen ezek ébresztik fel.

A sphynx talánya

Nem elméletiek, hanem gyakorlati természetűek azok az érdekek, melyek a gyermek kutatótevékenységének szerkezetét mozgásba hozzák. Ha létfeltételeit új testvér születésének észlelése vagy megsejtése fenyegeti, ha attól kell félnie, hogy ez eseménnyel kapcsolatban veszteség érheti ápolás és szerettetés dolgában, akkor esik a gyermek gondolkodóba és válik éleselméjűvé. Az első probléma, mely foglalkoztatja — tudatébredése történetének megfelelően — nem is a nemek közti különbség, hanem az a talány, hogy honnan jönnek a gyermekek? Könnyen leálcázható elferdítésben a thébai sphynx is ezt a rejtvényt adja fel. A nemek kétféleségének tényét ellenben a gyermek eleinte vonakodás és aggály nélkül elfogadja. A fiúgyermek előtt magától értetődő dolog, hogy minden embernek, aki körülötte van, az övéhez hasonló nemi szerve legyen, és e feltevés alapján képtelen elgondolni, hogy az valakinél hiányozzék. E meggyőződésükhöz a fiúk makacsul ragaszkodnak, azt még a megfigyelés közben felmerülő ellentmondó tapasztalattal szemben is erélyesen védelmezik, s csak nehéz belső küzdelmek után (kasztrációs

komplexum) adják fel azt. Azok a pótképződmények, melyek a nő ezen „elveszített penisét” helyettesítik, számos perverzió kialakulásában nagy szerepet játszanak.

Az a feltevés, hogy minden embernek egyforma (férfi) nemi szerve van, az elseje a sajátságos és következményeikben oly jelentős infantil nemi elméleteknek. Kevés haszna van a gyermeknek abból, hogy az élettudomány tanítása kénytelen igazat adni az ő előítéletének és elismerni, hogy a női clitoris valósággal a penist helyettesíti. — A kisleánynak nem kell ily elutasító magatartást tanúsítania, mikor a fiúnak másként alkotott genitáléját megpillantja. Azonmód hajlandó azt valónak elismerni, s erőt vesz rajta a penis-írgység, mely abban a későbbi jelentőségteljessé váló vágyban csúcsosodik ki, hogy ő is fiú szeretne lenni.

Születési elméletek

Sokan élénken vissza tudnak emlékezni arra, hogy mily behatóan érdeklődtek a pubertást megelőző időben azon kérdés iránt, hogy hogyan születik a gyermek. Az anatómiai megoldások különfélék voltak ekkor, pl.: a gyermek a kebelből jön, vagy a felvágott hasból; a köldök szétnyílik, s onnan búvik elő. Analízisen kívül kevesen emlékeznek vissza a kora gyermekkor hasonló kutatásaira; e kutatás rég az elfojtás áldozata lett, eredményei azonban egészen egyöntetűek. A gyermek úgy születik, hogy az ember (mint a mesében) valamit eszik, azután a széklet útján a bélen keresztül jön a világra a gyermek. E gyermekkori elméletek emlékeztetnek némely állatfaj nemi berendezésére, különösen az emlősnél alantasabb fajok kloakájára.

A közösülés szadisztikus értelmezése

Egészen kiskorú gyermekek, kik a nagyok meggyőződése szerint semmi nemi dolgot nem érthetnek meg, gyakran jutnak abba a helyzetbe, hogy felnőttek közösülését végignézik; ilyenkor ők a közösülésben csak a bántalmazást, a legyűrésnek egy

nemét látják, szóval szadisztikusan fogják azt fel. A pszichoanalízis megtanít azután arra, hogy az ily kora-gyermekkori benyomás nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a nemi cél későbbi szadisztikus eltolódására való hajlam jöjjön létre. Az a probléma is foglalkoztatja továbbá a gyermekeket, vajon miben áll a nemi érintkezés, vagy — ahogy ők felfogják — a házasság, s e titok megoldását többnyire a vizelési vagy székletürítési művelet valamely közösségében keresik.

Az infantil nemi kutatás tipikus balsikere

Egészeben véve azt kell mondani a gyermekes nemi elméletekről, hogy azokban a gyermek saját nemi alkatát tükrözteti, s hogy azok, groteszk tévedések mellett, a nemi folyamatokkal szemben több megértést tanúsítanak, mint amennyit megalkotóiktól elvártunk volna. A gyermek anyjának terhesség-okozta elváltozását is észreveszi és helyesen magyarázza; a gólyamesét igen sokszor oly közönségnek találják fel, mely azt néma, de nagy bizalmatlansággal fogadja. Minthogy azonban a gyermeki nemi kutatás számára két tényező hozzáférhetetlen marad, ti. a termékenyítő mag szerepe és a női nemi nyílás létezése (mellesleg éppen azok a pontok, melyek tekintetében a gyermeki szervezet is hátramaradott): ennél fogva a gyermeki kutatók erőlködése mégis többnyire terméketlen marad, s lemondással végződik, melyből nem ritkán a tudásvágy állandó károsodása marad vissza. E korai gyermekévekben a nemi kutatás mindig magányosan történik; ez az első kísérlet az önálló tájékozódásra a világban, s azt is eredményezi, hogy a gyermek, ki eddig vakon bízott környezetében, attól erősen elidegenedik.

A nemi organizáció fejlődésfokai

Mindmostanáig azt emeltük ki az infantil nemi élet jellemzőjeként, hogy az jórészt autoerotikus (saját testén leli meg tárgyát), s hogy egyes részletösztönei egészben véve összeköttetés nélkül, egymástól függetlenül törekszenek a kéjszerzésre. A fej-

lődés végpontja pedig a felnőttek úgynevezett normális nemi élete, melyben a kéjszerzés a fajfenntartási tevékenység szolgálatába állott, s a részletösztönök egyetlen erőn zona vezetése alatt szoros szövetségre lépnek a nemi cél elérésére valamely idegen nemi tárggyal.

Praegenitális organizációk

Az ezen fejlődés menetében létrejövő gátlások és zavarok pszichoanalitikus tanulmányozása lehetővé teszi, hogy felismerjük a részletösztönök ezen szerveződésének kezdeteit és előfutárjait, melyek magukban is bizonyos nemi működést szolgáltatnak. Rendes körülmények között a fejlődés gyorsan áthalad a nemi szervezkedés e fázisain, melyek így legfeljebb csekély jelekkel árulják el magukat. Csak kóros esetekben ténylegesülnek, s válnak a durva megfigyelés számára is hozzáférhetőkké.

Nevezük a nemi élet azon organizációit, melyekben a genitálnak még nem érték el a vezérszerepet, *praegenitálisoknak*. Eddig két ilyen stádiummal ismerkedtünk meg, melyek korábbi állapotokra való visszaesés benyomását keltik.

Az első ily praegenitális szervezkedés az *orális*, vagy ha úgy tetszik, *kannibáli* organizáció. A nemi ténykedés itt még nem vált el a táplálékfelvételtől, ellentétes irányzatok sem különbözöttek még el benne. Mind a két ténykedésnek egy a tárgya, a nemi cél; a tárgy *bekebelezése*, s ez a mintaképe a későbbi *azonosításnak*, mely oly jelentős lelki szereplésre van hivatva. E fiktív, de a pathológiai megfigyeléstől ránk kényszerített szervezkedési fázis maradványának tekinthető a szopogatás, melynél a nemi ténykedés, elkülönülve a táplálkozási tevékenységtől, lemond a külső tárgyról és saját testén választ helyettes tárgyat. Egy másik praegenitális fejlődési fok az ellentétesség, *analitis* organizáció. Itt már ki van fejlődve az az ellentétesség, mely az egész nemi életen végigvonul; még nem nevezhető azonban *hím-* vagy *nőneműségnek*, hanem csak *tevélegesnek* vagy *szenvedőlegesnek*. A tevélegességet a test izomzatának hatalombakerítési ösztöne szolgáltatja, szenvedőleges nemi célú szerv

gyanánt elsősorban a bélnyalkahártya érvényesül; mindkét törekvésnek megvan a tárgya, de nem egy a tárgyuk. Emellett egyéb részletösztönök is érvényesülnek autoerotikus módon. Ebben a fázisban tehát már kimutatható a nemiség polaritása és a külső nemi tárgy jelenléte. Ami még nincsen meg, az: a genitális vezérletnek és fajfenntartási tevékenységnek alárendelt organizáció.

Ambivalencia

A nemi organizációnak ez a formája már az egész életen át fennállhat és maradandóan magához ragadhatja a nemi tevékenység egy jelentékeny részét. A szadizmus uralkodó szerepe és az analis zóna kloaka-jelentősége kifejezetten ősie (archaikus) jelleget kölcsönöz e fejlődési szakasznak. További jellemvonása ennek, hogy az ösztön-ellentétpárok körülbelül egyenlő mértékben vannak kifejlődve; e sajátságának *Bleuler* az *ambivalencia* találó nevet adta.

A nemi élet praegenitális organizációjának felvétele a neurózisok lelki elemzésén alapul, s ennek ismeretétől függetlenül aligha méltányolható. Számíthatunk rá, hogy a lélekelemzés szüntelen fáradozása még sokkal több világosságot fog deríteni a normális nemi működés összetételére és fejlődésére.

Hogy az infantil nemi életről alkotott képet kiegészítsük, hozzá kell tennünk, hogy gyakran vagy éppen rendszerint már a gyermekévekben rákerül a sor az olyan tárgyválasztásra, amelyről azt állítottam, hogy az a pubertás fejlődési szakára jellegzetes, vagyis olyan, amelynél az összes nemi törekvések egyetlenegy személy felé irányulnak, s annál akarják céljukat elérni. Ez az a pont, amelyen a gyermek aránylag legjobban megközelítheti a pubertás utáni végleges nemi kialakulást. Az utóbbitól csak abban különbözik ez, hogy a részletösztönök összefoglalása, s a genitális zóna vezérlete alá rendeltetése a gyermekkorban vagy nem, vagy csak tökéletlenül megy végbe. E vezérszerep létesítése a fajfenntartás szolgálatában: ez az utolsó fázis, melyen a nemi szervezkedésnek keresztül kell mennie.

Kétszakos tárgyválasztás

Tipikus jelenségnek mondható, hogy a tárgyválasztás két szakban, két iramban folyik le. Az első nekiiramodás a 3. és 5. életév közt kezdődik, s a lappangási szak beálltával megállapodik vagy visszafejlődik; ezt a nemi célok infantil természete jellemzi. A másik a pubertással indul meg és meghatározza a nemi élet végleges kialakulását.

Maga az a tény azonban, hogy a tárgyválasztás kétszakos, amit lényegileg csak a lappangási idő közbejötté okoz, igen jelentőségteljessé válhat, mint a végleges kialakulást zavaró körülmény. Az infantil tárgyválasztás eredményei a későbbi időbe is belenyúlhatnak; vagy egyszerűen megmaradtak mint olyanok, vagy felújulnak a pubertás idején. Amde az elfojtásnak a két fázis között végbement kifejlődése folytán ezek hasznavehetetlennek bizonyulnak. A nemi célok bizonyos enyhülésen mentek keresztül időközben és azzá szelídültek, amit a nemi élet *gyöngédségi áramlatának* nevezhetünk. Csak a pszichoanalitikus vizsgálat mutathatja ki, hogy e mögött a gyöngédség, tisztelet és nagyrabecsülés mögött az infantil részletösztönöknek most hasznavehetetlenné lett nemi törekvései rejtőznek. A pubertáskori nemi tárgyválasztás le kell hogy mondjon a gyermeki tárgyakról, s újból *érzéki áramlat* gyanánt kell nekiiramodnia.

Ha e két áramlat nem ömlik egybe, úgy ennek elég gyakran az a következménye, hogy a nemi élet egyik eszménye, az összes vágyakozásoknak egy személyben való összpontosulása, nem tud létrejönni.

Az infantil nemiség forrásai

Arra törekedve, hogy kikutassuk a nemi ösztön eredetét, eddig úgy találtuk, hogy a nemi izgalom keletkezhetik: a) mint valamely más szervi folyamat közben átélt kielégülés utánzása; b) erogén zónák megfelelő környéki izgatása útján; c) néhány, eredetét illetőleg még nem teljesen érthető „ösztön” megnyilat-

kozásaként, minők a nézelődési és a kegyetlenségi ösztönök. A pszichoanalitikus kutatás, mely a későbbi idő alapján következtet vissza a gyermekkorra, s magának a gyermeknek megfigyelése, egyértelműleg rámutatnak a nemi izgalom még más, rendszeresen folyó forrásaira is. A gyermek megfigyelésének az a hátránya, hogy itt a munkálkodás tárgya könnyen félreérthető, a pszichoanalízist az nehezíti meg, hogy úgy tárgyaihoz, mint következtetéseihez csak nagy kerülő utakon tud eljutni; együttműködve azonban a két módszer a megismerés biztonságának kielégítő fokát éri el.

Erogén zónák vizsgálása közben már rájöttünk, hogy e bőrtületeken csak különösen fokozott mérvben van meg az ingerlékenység egy neme, mely azonban bizonyos mértékben az egész bőrfelületnek sajátja. Nem fogunk tehát csodálkozni, ha halljuk, hogy az általános bőringerek bizonyos fajtái kifejezett erogén hatással járnak. Ezek közül mindenekelőtt a hőmérsékleti ingereket emeljük ki; ez talán a meleg fürdők gyógyhatásának megértéséhez is némi alapot szolgáltat.

Eroíművi ingerek

Itt kell megemlékeznünk továbbá a nemi inger keletkezésének azon forrásáról, mely a testnek ütemes, eroíművi rázkódásából ered; ennél háromféle ingerhatást kell megkülönböztetnünk, aszerint, amint az a tömkelegidegek érzékszervére, a bőrre vagy a mélyebb részekre (izmokra, ízületi szerkezetekre stb.) hat, s eközben vált ki kellemes érzeteket. Kiemelendő e helyütt, hogy itt jó darabon megkülönböztetés nélkül használhatjuk a „nemi inger” és a „kielégülés” kifejezést, amit a továbbiak folyamán kötelességünk lesz indokolni. Hogy bizonyos testi rázkódások kéjérzést okozhatnak, annak bizonyossága a gyermekek öröme passzív mozgatóssal járó játékok közben, hintázásnál, „repülésnél”, melyeket igen kedvelnek s vég nélkül megismételtetnek.* A ringatóssal tudvalevőleg rendszeresen

* Egyesek tisztán visszaemlékeznek rá, hogy hintázás közben a légkullám odaütődése a nemi szervekhez, valósággal szexuális kéj módjára hatott rájuk.

felhasználják nyugtalan gyermekek elaltatására. A kocsisz, később a vasutazás közben érzett rázkódások idősebb gyermekekre oly elbűvölő hatással vannak, hogy — legalábbis a fiúk között — alig van, aki ne akart volna valamikor kocsis vagy kocsivezető lenni. A vasúton végbemenő dolgokat érthetetlenül nagy érdeklődéssel szokták kísérni, s a képzeletműködés korszakában (kevésbé a pubertás előtt) kifejezetten szexuális jelképpel ruházzák azt fel. A vasutazás és a nemiség ezen egybekapcsolásának kényszere nyilván a mozgási érzetek kéjességéből következik. Ha azután ehhez az elfojtás csatlakozik, mely annyi gyermeki kedvtelést ellenkezőjére fordít, akkor ugyanezek a személyek serdülő vagy felnőtt korukban a ringatóssra vagy hintázásra rosszulállással reagálnak, vasúti utazás közben rettenetesen kimerülnek, vagy útközben könnyen kapnak szorongási rohamokat, s ezen vasúti szorongással védekeznek a kínos tapasztalat megismétlése ellen.

Íde sorozható az a ma még át nem értett tény, hogy ijedség és eroíművi rázkódás együttes behatása súlyos hisztériaszerű traumás neurozist hoz létre. Feltevésszerűen legalább annyit állíthatunk erről, hogy e befolyások, melyek kis erővel hatva, nemi izgalomkeltés forrásai, tülerős behatásnál a nemi gépezetben mélyreható rombolást visznek végbe.

Izomműködés

Ismeretes, hogy a gyermek mennyire szükségét érzi izmai alapos működtetésének, s hogy e szükség kielégítése neki rendkívüli örömet szerez. Hogy van-e ez örömmel valami köze a szexualitáshoz, s hogy, mint olyan, foglal-e magában nemi kielégülést vagy nyújthat-e alkalmat nemi ingerületre, bíráló latolgatás tárgya lehet; e bírálat egyébként a fentebbiekben foglalt állításokkal is szembeszállhat, melyek szerint a passzív mozgástól kiváltott örömmérzet nemi természetű vagy nemi izgalomként hat. Tény azonban, hogy egész sor ember hangoztatja, hogy nemi szervükön az inger első jeleit játszótársaikkal való verekedés vagy birkózás közben érezték, amely helyzetben az általános izommegerőltetésen kívül az ellenfél bőrével való

terjedelmes érintkezés is hatályossá lesz. A hajlam arra, hogy valaki egy bizonyos személlyel birkózzék (későbbi években a vele való vitatkozás kedve), találó előjele annak, hogy az illetőnek tárgyválasztása arra a személyre irányul. („Was sich liebt, das neckt sich.”) Abban, hogy az izomműködés előmozdítja a nemi ingerületet, talán egyik gyökerét sejthetjük a szadiztikus ösztönnek. A verekedés és nemi izgalom közti infantil kapcsolatot sok egyénnél egyik tényezőjévé lesz annak, hogy a nemi ösztöne később mely irányban fog előszeretettel haladni.*

Indulati folyamatok

Kevésbé kétségesek a gyermeki nemi izgalom többi forrásai. Úgy az egyidejű megfigyelés, mint az utólagos kutatás könyöszerrel kimutatja, hogy minden erősebb indulati folyamat, még a megijedéssel járó felindulás is, áttérjed a nemiségre, ami egyébként adatot szolgáltat az ilyen kedélyhullámzások körököt okozó hatásának megértéséhez. Gyermekeknél a vizsgafélelem, valamely nehezen megoldható feladat feszültsége jelentőssé válhat úgy nemi megnyilvánulások kitörése, mint az iskolához való viszony tekintetében, amennyiben ilyen körülmények között elég gyakran olyan ingerérzet keletkezik, mely a nemi szervek érintésére készlet, avagy magömlésszerű folyamat lép fel, annak minden zavarbaejtő következményével. Egyáltalán jó volna, ha a gyermekek iskolai viselkedését, mely a tanítónak elég fejtörést okoz, megpróbálnánk kapcsolatba hozni sarjadzani kezdő nemiségükkel. Több, magában véve kellemetlen indulat: a szorongás, borzalom, rettegés, sok embernél az egész életet át megtartja nemileg izgató hatását, s ez lesz a magyarázata annak is, hogy annyian hajhásszák az ilyen izgalmakat, feltéve, hogy bizonyos mellékkörülmények a kínérzet komolyságát eny-

* A neurotikus járási zavar és tériszony eseteinek elemzése feleslegessé tesz minden kétséget a mozgási gyönyör nemi természete felől. A modern kultúrnevelés tudvalevőleg nagy mértékben igénybe veszi a sportot, hogy azzal az ifúságot a nemi ténykedéstől elterelje; helyesebben úgy kellene mondani: a nemi gyönyöröket mozgási gyönyörrel pótolja, s a nemi ténykedést egyik autoerotikus komponensére szorítja vissza.

hitik (pl. az a tudat, hogy a kínos dolog valamely képzeletvilágban, színpadon, regényben játszódik le.)

Ha feltehető, hogy az intenzív fájdalomérzetnek is megvan ugyanaz az erogén hatása, főképp mikor a fájdalmat valamely mellékkörülmény tompítja vagy hátráltatja, akkor e viszonylatban lehetséges meg a mazochisztikus-szadiztikus ösztön egyik fő gyökerét, amely ösztön szövevényes összetettségébe így lassan-lassan mégis bepillantást nyerünk.

Értelmi munka

Félreismerhetetlen tény végül, hogy a figyelem összpontosítása valamely értelmi munka teljesítésére, s egyáltalán a szelvelereződüléssel jár; alighanem ez az egyedüli indokolt alapsen származtatják az idegességet, neurotikus zavar keletkezésé.

Ha mármost e se nem beható, se nem kimerítő példák és utalások közlése után áttekintünk a gyermeki nemi izgalom forrásain, a következő általános tételeket sejtethetjük vagy is abban a tekintetben, hogy a nemi ingerület folyamata, melynek lényege persze még csak most lett igazán talányossá, működésbe jöjjön. Gondoskodik erről mindenekelőtt többé-kevésbé közvetlenül az érző felületek — a bőr és az érzékszervek — izgalma, legközvetlenebbül bizonyos erogénnek nevezhető területeké. A nemi izgalom ezen forrásainál bizonyára az ingerek minősége az irányadó, noha az erősségi tényező (a fájdalomnál) szintén nem közömbös. De ezenfelül olyan berendezések is vannak a szervezetben, melyek folytán a nemi inger a belső folyamatok egész sorának mellékhatásaként jön létre, mihelyt e folyamatok intenzitása bizonyos mennyiségi határt túllép. Amit ezzel a névvel jelöltünk: a nemiség részletösztönei, az vagy egyenest a nemi inger e belső forrásaiból ered, vagy az ezen források és az erogén zónák által együttesen szolgáltatott ingerekből tevődik össze. Lehetséges, hogy semmi lényeges nem mehet végbe a

szervezetben anélkül, hogy abból ne hasadna le egy részlet, mely a nemi ösztönt ingerli.

Egyelőre nem látom a módját, hogyan emeljem ezeket az általános mondásokat az élesség és biztosság magasabb fokára; e tényért pedig két körülményt teszek felelőssé: először az egész szemléleti mód újdonságát, s másodsor azt, hogy a nemi inger lényegét egyáltalában nem ismerjük. Két, nagy távlatot ígérő megjegyzést azonban nem szeretnék elhallgatni:

Különféle nemi alkatok

a) Amint hogy az előbbieken felvillant előttünk az a lehetőség, hogy a veleszületett nemi alkatok sokféleségét az erogén zónák eltérő kifejlődésére alapítsuk, úgy most ugyanezt a nemi ingerület közvetett forrásainak bevonásával is megkísérleljük. Feltehetjük, hogy bár ezen források minden egyénben hozzájárulnak a nemiség táplálásához, ez nem mindegyiknél történik egyenlő erővel. Hogy a nemi ingerületnek ez vagy az a forrása van-e erősebben kifejlődve, valószínűleg szintén hozzájárul az egymástól eltérő nemi alkatok elkülönződéséhez.

A kölcsönös befolyásolás útjai

b) Ha ilyenformán elejtjük az eddig használt képletes kifejezőmódot és nem beszélünk többé a nemi ingerület „forrásairól”, az a vélemény alakulhat ki bennünk, hogy mindazok az összekötő utak, amelyek a többi működések felől a nemiséghez vezetnek, bizonyára megfordított irányban is járhatók. Annak például, hogy a táplálékfelvételnél szexuális kielégülés is áll be, az az oka, hogy az ajakzóna mindkét működésének közös a birtokterülete; de ugyanez a tény teszi ránk nézve érthetővé azt is, hogy táplálkozási zavarok állanak be, ha a közös zóna erogén működése nincs rendben. Ha már egyszer tudjuk, hogy a figyelem összpontosítása nemi ingerületet okozhat, magától értetődővé lesz az a feltevés, hogy ugyanezen úton, de ellenkező irányban történő behatás folytán a nemi ingerültség állapota befolyásolhatja a figyelemirányítás feletti rendelkezőképessé-

get. A szerintem nemi folyamatok zavaraiából keletkező neurózisok tüneteisorozatának jó része más, nem szexuális testi műbefolyásolás vesztit talányosságából, ha csak olybá vesszük, mint kiegészítő ellentétet azon befolyásolásnak, melynek a nemi ingerület termelődése van alávetve.

Ámde azok az utak, amelyeken a nemi zavarok egyéb testműködésekre átharapóznak, az egészséges életben is fontos működésre kell hogy hivatva legyenek. Fel kell tennünk, hogy ezen nemi természetű célok felé, vagyis a nemiség átselektívítése. Azzal a vallomással kell e fejezetet lezárnunk, hogy ezekről a kétségkívül meglévő, valószínűleg mindkét irányban járható utakról még igen kevés biztosat tudunk.

III. A PUBERTÁS ALATTI ÁTALAKULÁS

A pubertás beálltával kezdődnek meg azok a változások, melyeknek feladata, hogy a gyermeki nemi életet végleges és szabályos kialakulásához elvezessék. A nemi ösztön eleddig autoerotikus volt, most megtalálja a nemi tárgyat. Mindeddig egyes ösztönöket és erogén zónákat működtetett, melyek egymástól függetlenül egyedüli nemi célként bizonyos gyönyör szerzésére törekedtek. Most új nemi célt tűz maga elé, melynek elérésére az összes részletösztönök szövetkeznek, mialatt az erogén zónák a genitális zóna vezérletének rendelik alá magukat.* Minthogy az új nemi cél a két nemnek igen különböző szerepkört juttat, innen kezdve nemi fejlődésük messze eltávolodik egymástól. A férfi a következetesebb, könnyebben megérthető, míg a nőnél valósággal a visszafejlődés egy neme következik be. A nemi élet szabályszerűsége csak akkor van biztosítva, ha a nemi tárgyra és nemi célra irányuló két áramlat, a gyengédségi és az érzéki, pontosan összetalálkozik. Olyan ez, mint mikor az alagutat két oldalról egyszerre törik át.

A férfi új nemi célja: a nemi termékek kilövellése; a korábbi nemi cél, a gyönyörszerzés, nem hiányzik most sem, de a legteljesebb gyönyör érzete a nemi folyamatnak ezen végső mozzanatához fűződik. A nemi ösztön ettől kezdve a fajfenntartás szolgálatába szegődik, úgyszólván altruistává lesz. Ez az átalakulás akkor sikerülhet, ha létrejötte közben az ösztön eredeti hajlandóságai és összes sajátosságai figyelembe vétetnek.

Mint mindig, mikor arról van szó, hogy a szervezetben újabb kapcsolatok és összetételek útján újabb szerkezetek jönnek létre, úgy itt is alkalom kínálkozik beteges zavarok keletkezésére az által, hogy az újraszerveződés elmarad. A nemi élet összes beteges zavarai teljes joggal tekinthetők fejlődési zavaroknak.

* Az itt közölt vázlatos leírás a különbségeket óhajtja előtérbe állítani. Hogy az infantil nemiség, tárgyválasztása révén is, mennyiben közelíti meg a végleges nemi alkatot, már előbb kifejtettük.

A genitális zónák vezérszerepe és az ízelítő kéj

Az itt leírt fejlődési folyamat kiindulási és végpontja tisztán áll előttünk. A közvetítő átmeneti állapotok sok tekintetben még homályosak; nem egy rejtélyt megoldatlanul kell itt hagynunk!

Ami a pubertás folyamatánál a legfeltűnőbb, azt tekintették egyúttal a leglényegesebbnek: a külső nemi szervek nyilvánvaló növekedését. A lappangási időszak e szerveken viszonylagos növekedési gátlás alakjában érezte hatását. E növekedéssel egyidőben a belső nemi szervek fejlődése is odáig halad, hogy fejlesztése céljából magukba fogadni. Rendkívül szövevényes szerkezet jön így létre, s várja igénybevételét.

Most azután eljött az ideje annak, hogy ez a műszer ingerek útján hathatnak rá ingerek: a külvilág felől a már ismert erogén zónák izgatásával, még kikutatandó utakon a szervezet belsejéből s a lelki élet felől, mely maga is gyűjtőhelye külső benyomásoknak és felvevőállomása belső ingerületeknek. Mindhárom úton ugyanaz az eredmény jön létre, az az állapot, melyet „nemi inger”-nek neveznek, s mely kétfajta jelben nyilvánul meg: lelki és testi. Az inger lelki jele tulajdonképp egy igen készlettel jellemezhető feszültségi érzet; a sokfajta testi jel közül első helyen állanak a nemi szervek elváltozásai, melyeknek kétségtelenül egy az értelmük: a nemi aktusra való készenlét megteremtése. (A hímtag merevedése és a hüvely átnedvesedése.)

A nemi feszültség

A nemi ingerültség feszültségi természete egy problémát vet fel, melynek megoldása amilyen nehéz, olyan jelentős volna a nemi folyamatok felfogása szempontjából. Bármily nagy is e tekintetben a lélektan terén uralkodó nézeteltérés, ragaszkodnom kell hozzá, hogy minden feszültségi érzetnek kínos jellege kell, hogy legyen. Reám nézve döntő körülmény, hogy az ilyen érzet a lelki helyzet megváltoztatására irányuló készlettel jár, ösz-

töztől hat, ami a kellemes érzet lényegével ellentétes dolog. Ha viszont a nemi ingerültség okozta feszültséget a kimerültséghez sorozzuk, beleütközünk abba a ténybe, hogy az érzet, melyet okoz, kétségkívül kellemes. Mindenütt velejár a kellemes érzet a nemi folyamatoktól előidéztetett feszültséggel; még a nemi szer-vek készenléti elváltozásait is határozott kielégülési érzet kíséri. Hogyan függ már most össze ez a kínos feszültség a kellemes érzetével?

Aminnek csak valami kapcsolata van a kéj- és kínproblémával, legsebezhetőbb pontján érinti a mai pszichológiát. Kísérleljük meg lehetőleg csak a bennünket foglalkoztató eset feltételeiből okulni és ne akarjuk a problémát egészében felölelni. Nézzük meg mindenekelőtt, hogyan illeszkednek be az erogén zónák az új rendbe. Fontos szerep jut nekik a nemi inger megindításánál. A nemi tárgytól legtávolabb eső zóna, a szem, a tárgyhódítás körülményeinél fogva leggyakrabban kerül abba a helyzetbe, hogy reá az izgalom azon különös minősége, melynek előidéző okát szépségnek nevezzük, ingerlően hasson. A nemi tárgy kiválóságait azért mondják „ingerlők”-nek. Ez ingerlés egyrészt már önmagában is gyönyörrel kapcsolatos, másrészt a nemi ingerültség további fokozódása, ahol pedig hiányzott, felébredése jár a nyomában. Ha ehhez egy más erogén zóna, például a tapogató kéz izgalma is járul, az eredmény megint csak ez: egyrészt gyönyörérzet, melyhez csakhamar hozzájárul a készenléti elváltozásokból keletkező gyönyör, másrészt a nemi feszültség további fokozódása, mely mihamar határozott kimerültséggé fokozódik, ha nincs módja rá, hogy további gyönyört hozzon létre. Talán világosabb egy másik eset, mikor például egy nemileg nem izgatott személy valamely erogén zónáját — mondjuk egy női kebel bőrét — érintés ingerli. Ez az érintés már maga is kimerültséget okoz, másrészt mi sem alkalmasabb ennél oly nemi ingerültség ébresztésére, mely még nagyobb kimerültséget sürget. Mi a módja már most annak, hogy a kimerültség még nagyobb kéj szükségérzetét keltse: ez éppen a probléma.

Az ízelítő kéj intézménye

Az erogén zónák szerepe azonban tisztázva van. Ami az egyiknél érvényesnek bizonyult, valamennyinél érvényben van. Mindahánynak egy feladata van: megfelelő izgatásra bizonyos kéjmennyiséget szolgáltatni; ebből indul ki azután a feszültség azon fokozódása, mely elegendő mozgató energiát teremt ahhoz, hogy a nemi aktus véghezvitessék. Ez aktusnak utolsó előtti mozzanata ismét egy erogén zóna megfelelő izgatása: a glans pénis-é, az arra legalkalmasabb tárgy, a hüvelynyálkahártya által. A kéj, melyet ez az izgatás nyújt, most aztán reflektorikusan úton termel annyi mozgató energiát, amennyi a nemi anyagok kilövelléséhez szükséges. Ez az utolsó kéj intenzitás dolgában a legerősebb, szerkezetét tekintve azonban különbözik az előzőektől. Ezt ugyanis kizárólag a feszültség megszűnése idézi elő, ez tehát zavartalan kielégülési kéj, mely egy időre kioltja a libido feszültségét.

Úgy hiszem nem jogosulatlan, ha az erogén zónák izgalmánál létrejövő kéj és a nemi anyagok kiürítését kísérő ama másik fajta kéj közti lényegbeli különbséget azáltal rögzítjük, hogy mindkettőnek külön nevet adunk. Az előbbit találóan nevezhetjük *elő- vagy ízelítő kéjnek**, a másikat *befejező kéjnek***, vagyis a nemi tevékenység kielégülési kéjének. Eszerint az ízelítő-kéj ugyanaz, amit már az infantil nemi ösztön is termel, ha talán kisebb mértékben is; a végső kéj valami új, tehát valószínűleg oly feltételektől függ, melyek csak a pubertással együtt következhetnek be. Az erogén zónák új működésmódjának formulája tehát így hangzanék: az erogén zónák arra szolgálnak, hogy az általuk az infantil élet módjára termelt előkéj a nagyobb kielégülési kéj létrejöttét lehetővé tegye.

Nemrégiben módomban volt a lelki történet egy egészen más területéről vett példát megfejthetni, melynél a nagyobb gyönyörhatás szintén egy kisebbmértvű örömrészlet segítségével,

* Vorlust. (Ford)

** Endlust. (Ford)

mely csalétek módjára hat, tud létrejönni. Ott alkalmam nyílt arra is, hogy az örömrészlet lényegével is behatóbban foglalkozzam.*

Az ízelítő kéj veszedelmei

Az ízelítő kéj összefüggését az infantil nemi élettel megerősíti az a szerep, melyet ez mint kórokozó játszhat. Az a szerkezet, melynek alkatrésze az ízelítő kéj, nyilván veszélyeztetheti a szabályszerű nemi cél elérését, s ez akkor áll be, ha az előkészítő nemi folyamatok valamelyik pontján az ízelítő kéj túl erősen, feszülési részlete túl csekélynek bizonyul. Ilyenkor hiányzik az ösztönző erő a nemi folyamat továbbfolytatására, az egész út megrovódul, az illető előkészítő művelet elfoglalja a normális nemi cél helyét. Ez a hátrányos eset a tapasztalás szerint akkor következik be, ha az illető erogén zóna vagy a megfelelő részletöszön már az infantil életben szokatlan mérvben hozzájárult a gyönyörtermeléshez. Ha ehhez még egyéb rögzítő hatású mozzanat is járul, könnyen befészkelheti magát az egész további életre olyan kényszer, mely megakadályozza ennek az egész ízelítő kéj fajtának beilleszkedését valamely új összefüggésben. Valóban ez a keletkezési módja sok olyan perverzióknak, mely nem egyéb, mint továbbidőzés a nemi folyamat előkészítő műveleteinél.

A nemi szerkezet működésének tévútra terelődését az előkéj hibája folytán leginkább az akadályozza meg, ha a genitális zónák vezérszerepe szintén ki van fejlődve már az infantil életben is. Úgy látszik, hogy ennek érdekében a gyermekkor második felében (a 8-ik életévtől a pubertásig) minden lehető megtörténik. A nemi zónák ez években már olyanformán viselkednek, mint érett korban, izgalmi érzetek, készenléti elváltozások mennek végbe bennük, mihelyt más erogén zónákban akármilyen kéjkielégülési érzet jön létre, bár ez a hatás

* L. 1905-ben megjelent tanulmányomat: „Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten”. Az élc-technikából merített ízelítő kéj arra szolgál, hogy — belső gátlások megszüntetése útján — nagyobb gyönyörérzetet szabadítson fel.

még céltalan, vagyis semmivel sem járul hozzá ahhoz, hogy a nemi folyamat folytatódjék. Eszerint már a gyermekévekben létrejön a kielégülési kéj mellett bizonyos mérvű nemi feszültség, bárha nem mindig és kevésbé nagy fokban, és most már megértjük, miért mondhattuk a nemiség forrásainak tárgyalásánál ugyanolyan joggal, hogy az illető folyamatnak tárgyalásgitően, mint azt, hogy nemileg ingerlően hat. Most látjuk kielégülést, hogy a megismerés útján haladva, eleinte túl nagyra képzeltük ezt a különbséget az infantilis és az érett kor nemi életével, s most e hibát utólagosan kiigazítjuk.

A nemi ingerület problémája

Mindebből semmi világosság sem derült arra a kérdésre, honnan származik az a nemi feszültség, mely az erogén zónák kielégülésekor a kéjérzettel egyidejűleg létrejön, s mi annak lényege.* Az a legközelebb fekvő feltevés, hogy ez a feszültség valamiképp a kéjből magából következik, magában véve is visszük, hogy a legnagyobb gyönyör, mely a nemi termékek kiürítését kíséri, nemcsak hogy nem termel feszültséget, hanem minden feszültséget ellazít. Kéj és nemi feszültség tehát csak közvetett összefüggésben állhatnak egymással.

1) A nemi anyagok szerepe

Ha el is tekintünk attól, hogy rendes viszonyok között egyedül a nemi anyagoktól való megszabadulás vet véget a nemi izga-

* Igen tanulságos dolog, hogy a német nyelv a „Lust” szó alkalmazásánál figyelemmel van az előkészítő nemi ingereknek a szövegben említett szerepére, ti. arra, hogy ezek bizonyos mérvű kielégülést okoznak, de ezzel egyidejűleg a nemi feszültséget fokozzák. A „Lust” szó kétértelmű, egyrészt a nemi feszültség érzetét jelenti (ich habe Lust = szeretnék valamit, késztetést érzek valamire), másrészt magát a kielégülést is. (Ugyanily kétértelműség van a magyar „kedv” szóban is, mely egyrészt vágyat, tehát feszültséget, másrészt örömet, tehát kielégülést jelent. A „Lust”-nak megfelelő kéj a „kedv” szónak egy változata. Ford.)

lomnak, akkor is van alapunk arra, hogy a nemi feszültséget nemi anyagokkal hozzuk összefüggésbe. Tartózkodó életmód mellett a nemi szerkezet változó, de nem szabálytalan időszakkal, éjjelente, kéjérzet mellett és nemi aktus kiüríteni és e náciojának kíséretében szokta a nemi anyagot kiüríteni és e folyamat — az éjjeli magömlés — felől alig lehet más felfogást alkotni, mint, hogy a nemi feszültség, melynek sikerül az aktus pótlásának rövid, hallucinációs útját megtalálni, a nemi anyagok rezervoárjaiban történő magfelgyülemles funkciója. Hasonló értelemben szólnak a nemi mechanizmus kimeríthetősége felől tapasztalatok. Ha a magkészség kiürül, akkor nemcsak a nemi művelet kivitele válik lehetetlenné, hanem az erogén zónák ingerlékenysége is csődöt mond, úgyhogy megfelelő izgatásuk ilyenkor kéjt nem tud okozni. Ebből mellesleg azt is megtanuljuk, hogy még az erogén zónák ingerelhetőségének is feltétele a nemi feszültség bizonyos foka.

Mindez pedig ahhoz a feltevéshez vezet, mely, ha nem tévedek, meglehetősen általánosan el van terjedve, hogy a nemi anyagok felhalmozódása teremti és táplálja a nemi feszültséget, talán úgy, hogy e termékeknek a tartályok falaira gyakorolt nyomása ingerként hat egy gerincagyi központra, melynek állapotáról magasabb centrumok tudomást vesznek, mire a tulajdonképpeni izgalma a nemi feszültséget fokozza, úgy ennek az lehetne a módja, hogy az erogén zónák eleve anatómiai kapcsolatban állnak azon központokkal, bennük az inger tónusát fokozzák, elégséges nemi feszültség jelenlétében a nemi aktust mozgásba hozzák és elégtelen feszültség mellett nemi anyagok termelését indítják meg.

Ennek az elméletnek, melyet például v. Krafft-Ebing is a magáévá tesz a nemi folyamatok leírásánál, az a gyengéje, hogy csak az érett férfi nemi működését veszi figyelembe, ellenben alig vesz tekintetbe három körülményt, melyeket pedig szintén meg kellene magyaráznia. Ezek: a gyermeknél, a nőnél és a

kasztrált férfinál fennforgó viszonyok. Ez esetek egyikében sem lehet szó nemi termékek felhalmozódásáról olyan értelemben, mint a férfinál, s ez megnehezíti a szabály kivétel nélküli alkalmazhatását; de azért nincs ok rá, hogy kétségbe vonjuk oly magyarázat lehetőségét, mely megengedné, hogy e kivételek is a szabály alá rendeltessenek. Mindenesetre óvatosságra int ez a tény, arra, hogy ne tukmáljunk a nemi anyagok felhalmozására olyasmit is, amire, úgy látszik, képtelen.

A belső nemző részek túlbecslése

Hogy a nemi inger jelentékeny mérvben független lehet a nemi anyagok termelésétől, amellet szólnak úgy látszik a kasztrált férfiakon tehető tapasztalatok; ezeknél néha megtörténik, hogy a libido csökkenése a műtét után sem következik be, bár ennek ellenkezője volna a szabály, s bár ez indokolja a műtétet is. Így azután egyáltalán nem oly csodálatos, mint azt C. Rieger ecseteli, hogy a férfi nemzőmirigyek elvesztése érettebb korban az egyén lelki állapotára hatás nélkül maradhat. A nemi mirigy nem jelenti a nemiséget; a kasztrált férfiakon tett tapasztalatok csak megerősítik, amit a petefészkek-kiirtás révén régen tudunk, hogy ti. lehetetlen a nemi jelleget a nemi mirigyek kiirtásával megszüntetni. A zsenge korban, a pubertás előtt végrehajtott kasztráció hatása megközelíti ugyan e célt, de itt úgy látszik nem maga a nemi mirigy elvesztése, hanem más tényezőknek e csonkulással kapcsolatos fejlődésgátló hatása jön tekintetbe.

Vegy elmélet

Úgy áll tehát a dolog, hogy a nemi ingerület lényegéről felvilágosítást nem adhatunk, éspedig mindenekelőtt azért nem, mert mióta beláttuk, hogy a nemi mirigyek ily jelentőségét túlbecsültük volt, nem tudjuk, melyik szervhez vagy szervekhez

kapcsolódik a nemiség. Mióta meglepő felfedezések révén megismertük a pajzsmirigy fontos szerepét a szexualitásban, bevallhatjuk, hogy a nemiség lényeges tényezőit még homály fedi. Aki szükségét érzi annak, hogy tudásunk e hézagát ideiglenes feltevessel hidalja át, az — a pajzsmirigyben talált hatóanyagok példájára támaszkodva — a következő képet alkothatja róla: Erogen zónák megfelelő izgatása vagy azon egyéb viszonyok, melyek a nemiség velerezésével járnak, egy, a szervezetben mindenütt jelenvaló anyag bomlását okozzák, s a bomlási termékek specifikusan ingerlik a fajfenntartási szerveket vagy velük kapcsolatos gerincagyi centrumot, úgy, ahogy a szervezetbe kívülről bevezetett méreganyagoknál is tapasztaljuk a toxikus inger átalakulását fajlagos szervi ingerré. Nem volna időszzerű feladat a tisztán toxikus, s az élettani természetű ingerhatásoknak a nemi folyamatoknál felmerülhető szövevényével akár csak feltevés alakjában is foglalkozni. Egyébiránt nem fektetek súlyt éppen erre az egy felvételre, s azonnal kész vagyok róla egy másiknak a javára lemondani, ha csak alapjellege, a nemi chemizmus hangsúlyozása, megmarad. Mert ezen látszólag önkényes állítást támogatja egy figyelemre kevésbé méltott, pedig nagyon jelentőségteljes belátás. A neurózisok, melyek csupán a nemi élet zavarára vezethetők vissza, klinikailag igen hasonlóak azokhoz a mérgezési és megvonási tünetekhez, melyek élvezetet okozó méreganyagok szokványos fogyasztásánál merülnek fel.

A libido-elmélet

E sejtések a nemi inger vegyi alapja felől jól összeegyeztethetők azokkal a segítő képzetekkel, melyeket a nemi élet pszichikus nyilvánulásainak megérthetése céljából konstruálunk. Megalkottuk a *libido* fogalmát, mint mennyiségben változó erőt, amellyel a nemi ingerület terén végbemenő folyamatokat és

átalakulásokat mérni lehessen. Ezt a libidot, tekintettel sajátos eredetére, megkülönböztetjük az energiától, mely a lelki folyamatoknál általában alapul veendő, s ezzel egyúttal minőségi jelleget is kölcsönzünk neki. Midőn a libidinozus energiát különválasztjuk az egyébkénti lelki energiától, ezzel egyúttal azt a feltevésünket is kifejezzük, hogy a szervezet nemi folyamatait a különös chemizmus különözteti meg a táplálkozási folyamatoktól. A perverziónak és pszichoneurózisok elemzése annak a belátásához vezetett minket, hogy a nemi ingerületet nem egyedül az úgynevezett nemzórészek, hanem a test összes szervei szolgáltatják. Így jutunk el egy bizonyos libidomennyiség feltételezéséhez, melynek lelki képviselőjét *önlibidónak* (Ichlibido) nevezzük, abban a reményben, hogy ennek a termelődése, növekedése vagy csökkenése, elosztódása vagy eltolódása lehetővé teszi számunkra az észlelt pszichoszexuális jelenségek megértését.

Analitikus tanulmányozás számára azonban ez az önlibido csak akkor válik kényelmesen hozzáférhetővé, ha *tárgylibidóvá* lesz, vagyis nemi tárgyak lelki megszállására alkalmaztatik. Ekkor látható, hogy az egyes tárgyakra összpontosul, azokhoz rögzítődik, vagy e tárgyaktól különválik, más tárgyakra megryörzítődik, át és ezen helyzetekből irányítja az egyén nemi ténykedését, mely a kielégüléshez, vagyis a libido részleges és ideiglenes kivakadásához vezet. Az ún. indulatáttételi neurózisok (hisztéria és kényszerneurózis) elemzése biztos betekintést nyújt e folyamatokba.

A tárgylibido sorsának esélyei közül azokat is ismerjük, melyeknél ez a tárgytól elvonatkoztatva, bizonyos feszültségi állapotban szabadon lebeg, s végül az énbé visszavivődik, úgyhogy ismét önlibidóvá lesz. Az önlibidot, szemben a tárgylibidóval, *narcisztikus libidónak* is nevezzük. Mint valami át nem léphető határvonalon, úgy pillantunk át a pszichoanalízisből a narcisztikus libido mozgalmába és fogalmat alkotunk kettejük viszonyáról. A narcisztikus vagy önlibido egy nagy rezervoár benyományáról. A narcisztikus különítmények küldetnek ki, mását kelti, melyből tárgyfogaló különítmények küldetnek ki, s melybe azok ismét bevonulnak; az én megszállása narcisztikus libidóval pedig az ősi, s a kora gyermekkorban még nyíl-

vánvaló állapotnak látszik, melyet a libido későbbi kisugárzása csak elfednek, de amely ezek mögött alapszámban mindig megmarad.

A neurotikus és pszichotikus zavarokról felállítandó libidóelméletnek az volna a feladata, hogy az összes észlelt jelenségeket a libido-gazdálkodás műszavaival fejezze ki. Könnyű kitalálni, hogy az önlibido sorsának változásaira esnek itt a nagyobb jelentőség, különösen ott, ahol mélyebb pszichotikus zavarok magyarázásáról van szó. A nehézség abban rejlik, hogy a vizsgáló eljárásunk eszköze, a pszichoanalízis, egyelőre csak a tárgylibido változásairól ad biztos felvilágosítást, az önlibidot azonban még nem tudja könnyedén különválasztani az énbén működő egyéb energiáktól.*

A férfi és a nő különbözősége

Ismeretes dolog, hogy a férfi és női jellem közti éles különbség csak a pubertáskor létesül, de hogy azután ez az ellentétesség mindennél inkább befolyásolja az ember életének kialakulását. A férfias és a női fejlődési irány — igaz — már a gyermekkorban jól felismerhető; a nemiség gátlásai (szeméremérzet, undor, részvét stb.) a kislánynál korábban és kevesebb akadállyal szemben fejlődik ki; hajlandósága a nemi elfojtásra úgy látszik általában nagyobb; ahol a nemiségnek valamely részletösszőne mutatkozik, előnyben részesíti annak szenvedő alakját. Az erogén zónák autoerotikus működtetése azonban mind a két nemnél azonos, s ez a megegyezés lehetetlenné teszi, hogy a nemi elkülönülés, amint az a pubertás után létesül, a gyermekkorban létrejöjjen. Tekintve a nemiség autoerotikus és maszturbációs nyilvánulásait, felállíthatnók azt a tételt, hogy a kisleányok nemisége mindenképp fiús jellegű. Sőt, ha egyáltalán tudnánk a „férfiasság” és a „nőiesség” fogalmába határozott tartalmat önteni, az az állítás is védelmezhető volna, hogy a libidónak rendszerűen és törvényszerűen férfias a természete, mutatkozzék akár

* L. Zur Einführung des Narzissmus, Jahrbuch der Psychoanalyse, VI. 1913.

férfinál, akár nőnél, s eltekintve attól is, hogy a tárgya férfi-e vagy nő.*

Mióta a biszexualitás álláspontjával megismerkedtem, ezt a mozzanatot tartom itt mértékadónak és úgy vélem, hogy aki a kétneműség tényével nem számol, aligha fog eljutni a férfinál és a nőnél tényleg észlelhető nemi nyilvánulások megértéséhez.

A férfi és a nő vezérlő zónája

Ezeztől eltekintve még csak a következőket mondhatom: a vezérlő erogén zóna a nőnemű gyermekeknél is a klitorisz, tehát a férfi makkján lévő nemiszerv-zóna homologonja. Ami kisleányok maszturbációjáról tudomásomra jutott, mind a klitoriszra vonatkozott, nem pedig a külső nemi szervek azon részeire, melyek a későbbi nemi funkcióknál lesznek jelentőségteljesek. Még abban is kételkedem, hogy a leánygyermek csábítás útján is juthat-e egyáltalán máshoz, mint klitoriszmaszturbációhoz — vagy talán csak igen kivételes esetben. A nemi ingerületnek éppen kislányoknál oly gyakori spontán izgalomkítőresei a kli-

* Mellőzhetetlen, hogy mindenki tisztában legyen vele, hogy a „férfiasság” és „nőiesség” fogalma, melyeknek tartalmát a közfelfogás oly kétségtelennek véli, a tudományban a legzavarosabbak közé tartozik, s legalábbis háromféleképp határozható meg. A „férfiasság” és a „nőiesség” fogalmát majd a cselekvőség és szenvedőség értelmében, majd élettudományi, majd pedig társadalomtudományi értelemben alkalmazzák. E háromféle értelemben az első a lényeges s az egyetlen, mely a pszichoanalízisben értékesíthető. Ennek felel meg, hogy a libidot a fenti szöveg férfiasnak mondja, mert az ösztön mindig aktív, még akkor is, ha passzív cél elérésére törekszik. A férfiasság és nőiesség második, élettudományos jelentőségét lehet a legélesebben meghatározni. A férfiasságot és nőiességet itt az jellemzi, on-dósejt vagy petesejt, illetve az ebből vagy abból kiinduló működések vannak-e jelen. Az aktivitás és mellékjelenségei, az erősebb fejlettségű izomzat, támadó kedv, a nemi kedv nagyobb intenzitása többnyire hozzá vannak forradva az élettudományi értelemben vett férfiassághoz, de ez a kapcsolat nem szükségszerű, mert vannak állatfajok, amelyeknél ezek a tulajdonságok ellenkezőleg nősténynek jutnak osztályrészül. A harmadik, a társadalomtudományos jelentőség a tényleg élő férfi és nőgyének megfigyeléséből meríti tartalmát. E megfigyelés pedig — az embernél — azt az eredményt adja, hogy tiszta férfiasság vagy nőiesség sem lélektani, sem élettani tekintetben nem fordul elő. Ellenkezőleg, minden egyes személynél kimutatható, hogy élettani nemi jellege a másik nem élettani vonásaival van keverve s mindegyikükben egyesül a cselekvőlegesség szenvedőlegességgel, és pedig akár függnek ezen lelki jellemvonások az élettaniaktól, akár teljesen függetlenek tőlük.

torisz rángásaiban nyilvánulnak, s e szerv gyakori merevedése képesíti a lányokat arra, hogy a másik nemhez tartozók szexu-nyiben egyszerűen transzponálják a saját nemi folyamataikat kiséző érzeteket a fiúkra.

Ha meg akarjuk érteni, hogyan lesz a kisleányból nő, tovább kell követni e klitoriszerősség sorsának fordulását. A pu-berstást, mely a fiúnak meghozza a libido ama nagy előretörését, éppen a klitorisz nemiségét éri. A férfias nemiség egyrésze jellemzi, s ez ekkor a nőnél ez elfojtás áldozatául. A férfias nemiség egyrésze esik erősödése, mely a női pubertásos elfojtáskor keletkezik, inger-ként szerepel a férfi libidoja számára, s teljesítményeinek foko-zására készíti őt; a libido erejével együtt nő a nemi túlbecslés teljes mértékben. A klitorisz szerepe pedig, ha a végül megen-gedett nemi aktusnál mégis izgalomba jön, az, hogy ez izgalmat mint ahogy egy fenyőfaszilánkot arra lehet felhasználni, olyanformán, lángra lobbantsa a keményebb tűzifát. Néha hosszabb ideig eltart, míg ez az inger-átvitel megtörténik. Néha hosszabb ideig nő érzéketlen. Ez az érzéketlenség tartóssá is lehet, ha a fiatal torisz-zóna vonakodik továbbadni ingerlékenységét, ha a kli-otika éppen a gyermekkorban túlságosan úzott önkielégítés szokott lenni. Ismeretes, hogy a nők érzéketlensége gyakran csak látszólagos, illetve lokális. Érzéketlensége gyakran nál, de egyáltalán nem ingerelhetetlenek a hüvelynyílás-más zónák felől. Az anaesthesia ezen erogén okaihoz csatlakoznak azután a lelkiek is, melyeket szintén elfojtási folya-mat hoz létre.

Ha sikerült az erogén ingerlékenység átvitele a klitoriszról a hüvelynyílásra, akkor változás áll be a nő későbbi nemi tény-kedését vezérlő zónában, míg a férfi vezérlő zónája a gyermekkor-sa és a pubertásos elfojtási hullám, mely úgyszólván elsősri a nő infantil férfiasságát: ezek a fő feltételei annak, hogy a nőnek a neurózisokra, különösen hisztériára nagyobb a hajlandósága.

E feltételek tehát a nőiesség lényegével a legbensőbb összefüggésben állanak.

A tárgy megtalálása

Miközben a pubertásos folyamatok következtében a nemi zórancsolóan az új nemi cél felé utal, arra, hogy egy a genitálzónát beemegye a tárgy megtalálása, melynek előmunkálatai a kora gyermekkorba nyúlnak vissza. A legkezdetibb nemi kielégülésnek volt egy, saját testén kívül eső nemi tárgya: az anyai kebel. Csak később veszti ezt el, talán éppen az idő tájt, hogy a gyermeknek sikerül összképzetet alkotni arról a személyről, akihez a kielégülést nyújtó szerv tartozik. Ezután a nemi ösztön szerint autoerotikussá lesz, s csak a lappangási idő leküzdése után áll helyre az eredeti viszony. Nem ok nélkül vált a gyermek csügghetése az anyakeblen minden szerelmi viszonylat mintaképévé. A tárgyra rálelés voltaképp annak újramegtalálása.*

A csecsemőkor nemi tárgya

De ezen első és legfontosabb nemi viszonylatnak egy jelentős részlete a nemi ténykedésnek a táplálékfelvételtől való lehasedása után is megmarad, s ez is hozzájárul a tárgyválasztás előkészítéséhez — vagyis az elvesztett boldogság helyreállításához. Az egész lappangási idő alatt szeretni tanul a gyermek másokat, akik szükségleteit kielégítik, tökéletesen azon minta szerint, s azt a módot folytatva, ahogy csecsemőkorában dajkáját szerette. Sokan talán vissza fogják utasítani azt a tételt, mely a gyer-

* A pszichoanalízis tanítása szerint a tárgylelésnek két útja van. Az egyiket a fenti szöveg ismerteti, itt a kora gyermekkori példaképekhez való támaszkodás a jellemző; a másik a narcisztikus, mely saját énjét keresi s találja meg másban. Ez utóbbinak különösen nagy jelentősége van a pathologikus végződésű esetekben, melyeket azonban nem lehet az itt tárgyalt összefüggésbe beilleszteni.

mekeknek gondozói iránti gyengéd érzelmeit és becsülését a nemi szerelemmel azonosítja, én azonban úgy vélem, hogy a behatott lélektani vizsgálat ezt az azonosságot minden kétségen kívül meg fogja állapítani. A gyermek érintkezése gondozójával egyúttal az erogén zónákból folyó nemi izgalmak és kielégülések kiapadhatatlan forrását is jelenti számára, kivármert a gondozó — s ez legtöbbször mégiscsak az anya — maga is olyan érzelmeikkel árasztja el gyermekét, melyek az ő nemi életéből származnak, simogatja, csókolja, ringatja őt és az egész nyilván teljes értékű nemi tárgy számba veszi.* Az anya bizonyára megrettenne, ha valaki felvilágosítaná róla, hogy minden gyöngédségével gyermekének csak nemi ösztönét ébreszti fel, s annak későbbi intenzitását készíti elő. Ő e ténykedését aszexuális, „tiszt” szeretetnek véli, hiszen gondosan vigyáz arra, hogy a gyermek nemi szerveit ne érje több inger, mint amennyi a test ápolásához mellőzhetetlenül szükséges. De mi már tudjuk, hogy a nemi ösztönt nemcsak a genitálzóna ingerülete ébreszti fel; amit gyöngédségnek nevezünk, annak is meg fog nyilvánulni valamikor a hatása a genitális zónán is. Ha pedig az anya tudná, hogy az ösztönnek mily hatalmas jelentősége van az egész lelki világban, minden erkölcsi és pszichikus teljesítménynél, akkor a felvilágosítás után is megkímélné magát minden önvádlastól. Csak feladatát tölti be, mikor gyermekét szeretni tanítja; hiszen az a cél, hogy erős ember legyen belőle, erélyes nemi szükségletekkel, aki végre tudjon hajtani élete folyamán mindent, amire az embert ösztöne készíti. A túlságba vitt szülői gyöngédség persze kárt okoz, mert a nemi érést gyorsítja, s az által, hogy a gyermeket „elkényezteti”, képtelenné teszi őt arra, hogy élete későbbi folyamán időnként a szeretetről lemondjon vagy kevesebb szeretettel is beérje. A később várható nervozitás egyik legmegbízhatóbb előjele az, ha a gyermek telhetetlen a szülők gyöngédségével, másrészt éppen a neuro-pathikus szülők, akik többnyire mértéktelen kényeztetésre hajlanak, maguk ébresztik fel legtöbbször nyalás-falásukkal a

* Aki azt hiszi, hogy ez a felfogás „szentségtörő”, olvassa el, hogyan tárgyalja Havelock Ellis az anya és gyermeke közti viszonyt. (Das Geschlechtsgefühl. 16. l.)

gyermek diszpozícióját a neurotikus megbetegedésre. E példa egyébként azt is mutatja, hogy neurotikus szülők nemcsak öröklés útján, hanem közvetlenebb utakon is átvihetik gyermekükre a maguk rendellenességét.

A gyermeki szorongás

A gyermekek első élet éveiktől kezdve úgy viselkednek, mint a gondozóikhoz való ragaszkodásuk nemi szerelmi természetű volna. A gyermekek szorongása eredetileg semmi egyéb, mint annak kifejezése, hogy a szeretett személyt nélkülözik; ezért közelednek szorongva minden idegen emberhez; a sötétségtől félnek, mert nem látják a szeretett személyt, de megnyugsznak, ha e személy kezét foghatják a sötétben. Túlbecsülik a gyerekek megijesztésének, a dajkák rémmeséinek hatását, akik ebből származtatják gyermekük félős természetét. Csak a szorongásra amúgy is hajlamos gyermekeknél ragadnak meg ezek a mesék, másokról hatástalanul peregnek le; szorongásra pedig csak az a gyermek hajlandó, kinek nemi ösztöne túl erős, túl korán fejlett vagy kényeztetés folytán nagyigényűvé lett. A gyermek eközben csakúgy viselkedik, mint a felnőtt, mikor ki nem elégíthető libidóját szorongássá változtatja; viszont a libido-kielégítetlenségtől neurotikussá lett felnőtt ember gyermek módjára viselkedik szorongása közben és fél az egyedüllétől, vagyis oly személy távollététől, kinek szeretésére bizon számíthat, s e szorongását a leggyermekesebb rendszabályokkal próbálja enyhíteni.*

* Egy hároméves gyermeknek köszönhetem e felvilágosítást a gyermeki szorongás származása felől. Sötét szobájából kiáltotta kérése hangon: „Néni, szólj hozzám; félek, mert olyan sötét van. — A néni rászólt: Mi hasznod van belőle? Hiszen úgysem látsz. — Nem baj — felelte a gyermek —, ha valaki szól, akkor világos lesz. — Tehát nem a sötétségtől félt, hanem mert nélkülözött egy szeretett valakit, s ezért ígérhette, hogy megnyugszik, mielőtt bizonyosságot szerez annak jelenlétéről.

A vérrokonsági korlát

Ha a szülői gyengédség szerencsésen elkerülte a nemi ösztön időelőtti, vagyis a pubertás testi feltételeinek kifejlését megelőző, oly mérvű felkeltését, melynek folytán a lelki izgalom félre nem ismerhető módon áttör a nemi szervekhez, akkor betöltheti feladatát, azt, hogy a gyermeket, mire megéri, befolyásolja a nemi tárgy megválasztásában. A gyermek szempontjából, persze legegyszerűbb volna, ha ugyanazokat a személyeket választaná nemi tárgyaiul, akiket úgyszólván tompított libidoval szeretet kicsiny kora óta.* Ámde a nemi érés megszakítása közben egyéb nemi gátlások mellett a vérrokonsági korlát felállítására is jutott idő, és azon erkölcsi szabályok befogadására, melyek a gyermekkorai szeretet tárgyait, mint vérrokonokat szigorúan kizárják a tárgyválasztás köréből. E korlát tisztelete mindenekelőtt a társadalmi kultúra követelménye, amelynek védekeznie kell az ellen, hogy a család az ember minden érdeklődését felemésze és elvonja magasabb társadalmi egységek alkotásától, amely ezért minden módon odahat, hogy lazítsa minden embernek, kivált az ifjúnak összefüggését a családdal, mely összefüggés a gyermekkorban kizárólagos módon irányadó volt.**

A tárgyválasztás azonban előbb csak a képzeletben történik meg s az éppen érlelődő ifjak nemi életének alig van más működési tere, mint hogy fantáziájában, vagyis végrehajtani nem szándékolt képzetekben újra feleledjenek minden emberben a gyermeki hajlandóságok, most azonban a testi oldalról is erősen hangsúlyozva, s köztük törvényerejű gyakorisággal és elsősor-

* Vö. ezt azzal, ami az 56. oldalon a gyermeki tárgyválasztásról, a „gyöngédségi áramlat”-ról szól.

** A vérrokonsági korlát valószínűleg már az emberiség történelmi szerzeményei közé tartozik és úgy látszik sok egyénnél — mint sok más erkölcsi „tabu” — szerves öröklés útján van rögzítve. (L. „Totem und Tabu” c. dolgozatomat, 1913.) Ám a pszichoanalitikus kutatás kimutatja, mily erősen kell még minden egyes embernek fejlődése idején a vérrokonok iránti nemi vágy kísértésével küzdenie, s mily gyakran hágnak át e korlátot képzeletben vagy akár a valóságban.

ban a nemek vonzása szerint kialakult gyermeki szexuális rezdület a szülők — fiúnál az anya, leánynál az apa — iránt.* E nyilvánvalóan incestuózus képzeletek leküzdésével és elutasításával együtt jár a pubertásos idő egyik legjelentősebb, de egyúttal legfájdalmasabb lelki mozzanata, a szülők tekintélye alóli felszabadulás; csak ez teremti meg a kulturális haladás szempontjából oly fontos ellentétet a régi és az új nemzedék között. A fejlődési folyamat közben, melyen mindenkinek keresztül kell esnie, minden állomásnál elmaradnak egyesek; így például vannak, akik sohasem birkóznak meg a szülők tekintélyével s gyöngédségüket vagy egyáltalán nem, vagy csak tökéletlenül tudják elvonni tőlük. Többnyire leányok viselkednek így, kik szüleik öröme jóval a pubertás évein túl benn maradnak a teljes gyermekies ragaszkodásban; igen tanulságos azután, ha azt tapasztaljuk, hogy éppen ezekben a leányokban hiányzik későbbi házasságuk alatt a képesség, hogy férjükkel szemben a házastársi tartozást kellőképpen leróják. Hűvös természetű feleség lesz belőlük és nemileg érzéketlenek maradnak. Ebből az a tanulság, hogy a szülők iránti látszólag nem nemi szeretet és a szexuális szerelem egyazon forrásból fakadnak, vagyis, hogy az előbbi csak a libido gyermeki rögzítődésének felel meg.

Minél közelebb férközünk a pszichoszexuális fejlődés mélyebb zavaraihoz, annál félreismerhetetlenebbül lép előtérbe a vérrokonsági tárgyválasztás jelentősége. Pszichoneurotikusoknál a nemi irtózás folytán a pszichoszexuális tevékenység nagy részben vagy egészben a tudattalanban marad és ott leli meg tárgyát. Leányok, kik éppoly túl erősen vágyakoznak gyöngédség után, mint ahogy irtóznak a nemi élet valóságos követelményeitől, ellenállhatatlan kísértést éreznek arra, hogy egyrészt az aszexuális szerelem eszményképét valósítsák meg életükben, másrészt olyan gyöngédség mögé rejtsek libidójukat, melynek önvád nélkül átengedhetik magukat, s ezt úgy érik el, hogy gyermekies, a pubertás alatt felfrissült vonzalmukat szüleik és

testvéreik iránt egész életükön át megőrzik. A pszichoanalízis, miközben tudattalan gondolataikat felkutatja s tudatosakra fordítja le, fáradság nélkül bebizonyíthatja nekik, hogy ők azokba a rokonokba a szó közkeletű értelmében szerelmesek. Ha valamely eddig egészséges egyén szerencsétlen szerelmi esetben betegszik bele, e megbetegedés mechanizmusa minden esetben a libidónak a gyermekkorban kedvelt személyhez való visszatérésében lesz fellelhető.

Az infantil tárgyválasztás utóhatásai

Ha sok embernek sikerül is szerencsésen elkerülnie libidoja vérrokonsági rögzítődését, annak hatása alól teljesen nem vonhatja ki magát senki. Ennek a fejlődési szaknak kétségtelen következménye, hogy az ifjú első komoly szerelme gyakran fordul érett nő, a leányé idősebb, tekintéllyel felruházott férfi felé, kik előttük az anya, illetve az apa képét elevenítik fel. Alighanem e példaképekhez alkalmazkodik, ha tán szabadabban is, a tárgyválasztás általában. A férfi mindenekelőtt az anya emlékéjét keresi, ahogy az gyermekkorra óta előtte lebegett; teljesen egybevág ezzel, hogy viszont maga az anya — ha még életben van — ellenszenvet érez saját magának ifjított kiadása ellen, sőt ellenségesen fogadja azt. Ha azonban a gyermeknek szüle-ihez való viszonya ily lényegesen befolyásolja a nemi tárgy későbbi megválasztását, könnyen érthető, hogy a gyermekkori viszonylatok minden megzavartatása a legsúlyosabb következményekkel járhat az érettség utáni nemi életben; a szerelmesek féltékenységeiből sem hiányzik az infantil gyökér, vagy legalább az infantil oldalról jövő erősítés. A szülők közti viszálykodás, szerencsétlen házasságuk, a legsúlyosabb hajlamosságot teremtik arra, hogy a gyermek nemi fejlődésében zavar keletkezzék, vagy hogy neurotikus megbetegedés lépjen fel nála.

Az infantil ragaszkodás a szülőkhöz a legfontosabb, de nem az egyedüli nyom, mely a pubertáskor felfrissülve útmutatójává lesz a tárgyválasztásnak. Hasonló természetű, de másfajta vonatkozások maradványai arra képesítik a férfit, hogy — itt is mindig gyermekkorára támaszkodva — több mint egy nemi so-

* L. az Oedipus-mesében szereplő elkerülhetetlen végzetről mondottakat („Traumdeutung”, 4. kiadás, 198. old.)

életviszonyok befolyása közt együttműködési és nem ellentétes-ségi viszony uralkodik. Másrészt úgy tűnt fel nekünk, hogy — miután az eredeti fejlődésterv szövevényes kellett hogy legyen — maga a nemi ösztön is több tényezéből van felépítve és a perverziókban úgyszólván összetevőire bomlik szét. Eszerint a perverziók a normális fejlődésnek egyrészt gátlási, másrészt a bomlási termékei. Mindkét felfogás érvényre jut abban a feltevésben, hogy a felnőtt ember nemi ösztöne úgy jön létre, hogy a gyermeki élet sokfajta rezdüllete egyetlen cél felé törekvő egy-séggé tömörül.

Hozzáfűztük még ehhez annak a magyarázatát is, hogy miért van a pszichoneurotikusoknál a perverz hajlandóság túlsúly-laterális túlfejlődése, melyet viszont az áram fő útjának elzár-dása, az „elfojtás” okoz; ezután a gyermekkor nemi életének szemléletére került a sor.* Sajnálatos jelenségnek ítéltük, hogy a gyermekkor nemi életét tagadásba vették, s a gyermekek oly gyakori nemi nyilvánulásait szabályellenes kivételek gyanánt írták le. Mi ezzel szemben úgy láttuk a dolgot, hogy a gyermek nemi tevékenység csíráit hozza magával a világra és már a táplálékfelvétellel is vele élvezi a nemi kielégülést, melyet azután a „szopogatás” jól ismert tevékenységében újra meg újra igyek-szik megszerezni. A gyermek nemi tevékenységének fejlődése azonban nem tart lépést többi működéseivel, hanem a 3. és 5. életév közti rövid virágzási időszak után az ún. lappangási szak-ba megy át. Ebben az időszakban sem szünetel a nemi inger-termelődése, hanem tovább tart és oly energiataralékokat halmoz fel, mely nagyrészt nem nemi, hanem egyéb célokra fordítatik, ti. egyrészt a társadalmi érzések nemi összetevőit szolgáltatja, másrészt (elfojtás és ellenhatásképződés útján) a későbbi nemi korlátok felépüléséhez szolgáltat anyagot. Ezek szerint úgy áll-

* Ez nemcsak a neurózisok „negatív” fellépő perverziós hajlandóságainál, ha-nem a tulajdonképpeni pozitív perverzióknál is így van. Ez utóbbiak tehát nem csupán az infantil hajlamok rögzítésére vezethetők vissza, hanem arra is, hogy a nemi áramlás más útjainak eltorlaszolása okoz visszaesést az infantilizmusokhoz. Így érthető, hogy a pozitív perverziók is hatásosan gyógykezelhetők pszichoanali-zissal.

na a dolog, hogy azok az erők, melyeknek az a rendeltetése, hogy a nemi ösztönt bizonyos pályákra szorítsák a gyermekkor-ban a nevelés segítségével, jórészt éppen a perverzus nemi in-gerek rovására épülnek fel. A gyermeki nemi ingerek egy másik része nem jut erre a sorsra, hanem nemi tevékenység alakjában élheti ki magát. Ez utóbbit tanulmányozva, megállapíthattuk, hogy a gyermek nemi ingere többféle forrásból ered. Mindenek-előtt kielégülést okoz az ún. erogén zónák megfelelő szenzibilis ingerlése; valószínűleg minden bőrfelület és érzékszerv, sőt minden szerv működhet ilyképpen, vannak azonban elsőrendű erogén zónák, melyeknek ingerléséről bizonyos szervi berende-zés már eleve gondoskodik. Azonkívül nemi ingerület keletkezik mintegy melléktermék gyanánt a szervezeti működések egész soránál, mielőtt azok bizonyos erősségi fokot meghaladnak, kü-lönösen minden erősebb kedélyhullámozásnál, legyen az bár kí-nos természetű. Az egyes itt említett forrásokból eredő ingerek még nem tevődnek össze, hanem mindegyik külön-külön követi célját, ami pedig nem egyéb, mint bizonyos kiejárat szerzése. A nemi ösztön tehát a gyermekkorban *tárgytalan*, *autoerotikus*.

Már a gyermekekévék folyamán érvényesülni kezd a nemi szer-vek erogén zónája, vagy úgy, hogy — mint minden más erogén zóna — megfelelő érzéki ingerléskor kielégülést okoz, vagy pe-dig úgy, hogy — még nem teljesen érthető módon — a más helyeken szerzett kielégüléssel egyidejűleg oly nemi ingerület támad, melynek a genitális zónával van sajátlagos viszonya. Sajnálattal kellett itt konstatálnunk, hogy nem sikerült kellő felvilágosítást nyernünk a nemi kielégülés és a nemi inger vi-szonyáról és arról, amely a genitális s a többi zónából fakadó nemiség közt áll fenn.

Nem adhatunk arra sem feleletet, a gyermekkor mily mérvű nemi ténykedése nevezhető még normálisnak, a későbbi fejlődés szempontjából ártalmatlannak. A nemi nyilvánulások jellege jó-részt maszturbációsak bizonyult. Tapasztalati úton megáll-a-píthattuk továbbá, hogy külső viszonyok s a csábítás hatása alatt a lappangási idő túl korai áthágásai, sőt a lappangás teljes kikapcsolása is létrejöhet, s hogy ilyenkor a gyermek nemi ösz-töne tényleg polimorfperverznek bizonyul; továbbá, hogy min-

I. A NEMISÉG TÉVÚTJAI*

Emberek és állatok nemi szükségleteinek tényét az élettudományban „nemi ösztön” felvételével fejezik ki. Ezt téve, a táplálékfelvétel ösztönével, az éhséggel való hasonlóság nyomában járnak. Az „éhség” szónak megfelelő idevágó megjelölés a nép nyelvében nincs; a tudomány ily értelemben a „*libido*” szót használja.**

A népies felfogás egészen határozott fogalmat alkot a nemi ösztön természetéről és tulajdonságairól. Azt mondja, hogy az a gyermekkorban még nincs meg s csak a kamaszkor érési folyamatának idejében és azzal összefüggésben lép fel; hogy ellenállhatatlan vonzás jelenségeiben nyilvánul meg, melyet egyik nem a másikra gyakorol, célja pedig: a nemi egyesülés, vagy legalábbis olyan cselekmények, melyek annak irányába vezetnek.

Minden okunk megvan rá, hogy ezeket az állításokat a valóságtól nagyon elütő leírásnak tekintsük; alaposabban szemügyre véve őket, kitűnik, hogy tele vannak tévedéssel, pontatlansággal, elhamarkodottsággal.

Ha most két műszót vezetünk be és azt a személyt, akiből a nemi vonzás kiindul, a nemiség tárgyának vagy nemi tárgynak (Sexualobjekt), azt a cselekményt pedig, amelyre az ösztön hajt, nemi célnak (Sexualziel) nevezzük el, úgy a tudományos szemmel gyűjtött tapasztalás számos eltérést mutat ki mind a kétőnek, tehát úgy a nemi tárgynak, mint a nemi célnak tekinte-

* Az első értekezésben foglalt adatokat v. *Krafft-Ebing, Moll, Moebius, Havelock Ellis, v. Schrenck-Notzing, Löwenfeld, Eulenburg, J. Bloch, M. Hirschfeld* ismert közleményeiből, s az utóbbi kiadásában megjelenő „Jahrbuch für Sexuelle Zwischenstufen” munkálataiból merítettem. Minthogy e művekben a tárgy irodalma fel van sorolva, nem kellett részletes hivatkozásokkal fáradoznom. Az invertáltak lélekelemző vizsgálatából merített tanulságok *J. Sadger* közlésein és saját tapasztalatomon alapulnak.

** A német nyelvnek egyetlen ezzel összevágó szava: „Lust”, sajnos többértelmű, és nemcsak a szükséglet érzetét, hanem a kielégülését is jelenti. (Magyarra *nemi kedv* kifejezéssel lehetne a libidot fordítani. Ford.)

És éppen ez a nemi túlbecsülés az, ami oly nehezen nyugszik bele abba, hogy a nemi cél a tulajdonképpen nemi szervek egyesülésére szorítkozzék, s ennek segítségével emelkednek egyébször testrészek véghezvitt ténykedések a nemiség céljává.* Félreismérhetetlen, hogy ezen igen változatos anatómiai túllépések-nél szerepet játszik a változatosság szükségérzete is, melyet *Hoche inger-éheességnek* nevezett el.**

A nemi túlbecsülésnek, mint tényezőnek jelentőségét legjobban a férfiaknál lehet tanulmányozni, mert csak az ő nemi életük vált a kutatás számára hozzáférhetővé, míg a nőket egyrészt a kultúra csönkítő hatása, másrészt az asszonyok megállapodáskereső titkolódzása és alakoskodása folytán mély sötétség leple borítja.

Az ajak- és szájnyalakahártya nemi alkalmazása

A szájnak nemi szervként való alkalmazása perverziószámába megy, ha az egyik személy ajka (nyelve) a másiknak nemi szerveivel jut érintkezésbe, de nem tekinthetik annak, ha a két személy ajaknyálkahártyái érintkeznek. Ez utóbbi kivétel adja meg a perverzió kapcsolatát a normalitással. Aki a többi, bizonyára már az emberiség őskora óta szokásos ténykedéseket visszautasítja, határozott *undorérzés* hatása alatt áll, mely őt ily nemi cél elismerésétől védi. Ez undor határa azonban gyakran tisztára megállapodás kérdése; megeshetik, hogy valaki áhítattal csókolja egy szép lány ajkát, és csak undor leküzdésével tudná az ő fogkefét használni, még akkor is, ha semmi ok sincs arra a feltevésre, hogy az ő saját szájúrege, melytől nem undorodik, tisztább, mint a lányé. Itt figyelmezzé, hogy az ember az undorra, mint lelki tényezőre, mely a nemi tárgy libidínusz

* Meg kell azonban jegyezni, hogy a nemi túlbecsülés a tárgyválasztásnak nem minden mechanizmusánál fejlődik ki és, hogy a többi testrészek nemi szerepének más, közvetlenebb magyarázatával is meg fogunk később ismerkedni.

** További megfontolások ahhoz a következtetéshez vezetnek, hogy *J. Bloch* az inger-éheességnek mint tényezőnek elméleti jelentőségét túlbecsülte. Az a sokféle út, melyeken a libido mozog, kezdettől fogva közlekedő csövek módjára viselkedik egymással szemben, melyeknél az oldaláramlás jelenségével is számolni kell.

túlbecsülésének gátat vet, de amelyet viszont a libido le tud küzdeni. Az undor úgy látszik egyike azon lelki hatalmaknak, melyek a nemi cél korlátozását létrehozták. E korlátozás nem szokta magát a nemi szervet is érinteni. Kétségtelen azonban, hogy a másik nem genitáliái maguk is lehetnek undorodás tárgyai, aminthogy ez a hisztériások (kivált a hisztériás nők) viselkedésének egy jellemző vonása. A nemi ösztön szereti erejét ezen undor leküzdésében gyakorolni. (Lásd alább)

A végbélnyílás nemi alkalmazása

A végbélnyílás igénybevételénél jobban felismerhető, hogy az undor az, ami e nemi célt perverzióvá bélyegzi. Ne vegye tőlem senki részrehajlásnak, ha azt állítom, hogy mikor valaki ennek az undornak magyarázatául azt hozza fel, hogy ez a testrész a kiválasztás szolgálatában áll és így a „magánvaló utálatossággal”, az exkrementumokkal jut érintkezésbe: ha erről a magyarázatról azt állítom, hogy annak nem sokkal több az értelme, mint mikor a hisztériás leány a férfi nemi szervétől való undorodását azzal indokolja, hogy az a szerv a vizelet kiürítésére szolgál.

A végbélnyalakahártyának távolról sem csak a férfiak közötti érintkezésnél van szerepe, e testrész előnyben részesítése nem éppen az inverzióra jellegzetes. Ellenkezőleg, úgy látszik, a férfi-pädicatio voltaképpen a nővel való aktust utánozza, míg az invertáltak érintkezésénél leggyakrabban a kölcsönös maszturbáció a nemi cél.

Más testrészek jelentősége

Más testrészek nemi igénybevétele, dacára a sok variációnak e téren, elvileg semmi újabb adattal nem járul hozzá a nemi ösztön ismeretéhez; a túlhágásokban a nemi ösztön csak azt a törekvést mutatja ki, hogy a nemi tárgyat minden irányban hatalmába akarja keríteni. Az anatómiai határtúllépésben a nemi túlbecsülésen kívül egy másik, a népies felfogásban teljesen ismeretlen tényező is kifejezésre jut. Némely testtájék, például

den ilyen túlkorai nemi ténykedés korlátozza a gyermek nevelhetőségét.

Dacára a gyermeki nemiség felől szerzett ismereteink ily fogyatékoságának, meg kellett azután kísérelnünk azoknak a változásoknak a tanulmányozását, melyeket a pubertás fellépte hoz létre. Mint lényeges pontot, kettőt állítottunk itt előtérbe: a nemiség összes egyéb forrásainak a genitálzóna vezérlete alá rendelőését és a tárgyra való rálelés folyamatát. Mindkettőnek csirája meg van már a gyermekkorban is. Az előbbi az előkéj (ízelítő kéj) mechanizmusának kihasználása útján megy végbe, mikor is az egyébként magukban véve is kéjjel és izgalommal járó nemi aktusok egy új nemi célnak: a nemi termékek kiürítésének előkészítő aktusaivá lesznek, mely utóbbinak bekövetkezése után hatalmas kéjérzet közben a nemi ingernek vége szakad. Figyelemmel kellett itt lennünk a nemiségnek férfiasággá és nőisséggé való különbözőződésére, s úgy találtuk, hogy a nőesség létrejöttéhez újabb elfojtási folyamat szükséges, mely a gyermeki férfiaság egy darabját megszünteti, s a nőt a vezérlő genitális zóna felcserélésére előkészíti. A tárgyválasztásról azt tanultuk, hogy ennek vezérfonala az a nemi jellegű hajlandóság, mely a gyermeket szüleihez és gondozóihoz fűzi s a pubertáskor felfrissül; ezt az időközben felépült vérrokonsági korlátot e személyekről más, hozzájuk hasonlókra hárítja át. Felemlíthetjük végül, hogy a pubertás átmeneti ideje alatt a testi és lelki fejlődési folyamatok egy darabig kapcsolat nélkül haladnak egymás mellett, míg valamely intenzív szerelmi indulat át nem tör a genitáliák beidegzéséhez, s helyre nem állítja a szerelmi működés rendes körülmények közt megkívántató egységét.

A fejlődést zavaró körülmények

E hosszú fejlődési út minden pontja rögzítődés helyévé válhat; minden kis rés e szövevényes alkotmányon alkalmat szolgáltat a nemi ösztön disszociációjára, amint azt több példán megmutathattuk. Most már nincs egyéb hátra, mint hogy átnézetét adjuk a különféle fejlődésgátló belső és külső tényezőknek és megjelöljük, hogy a szerkezet melyik helyét támadja meg

az általuk okozott zavar. Amit így sorjában elmondunk, egymáshoz mérten nem lehet mind egyenértékű, s számolnunk kell azzal, hogy nem könnyű dolog az egyes mozzanatokat érdemük szerint méltányolni.

Alkat és öröklés

Elsősorban a *nemi alkat veleszületett különbségeiről* kell itt megemlékezni, mert úgy látszik, a súlypont ezen fekszik, azonban erre — mint érthető is — csak későbbi megnyilvánulásai-ból, s ezekből sem mindig nagy határozottsággal lehet visszakövetkeztetni. Úgy képzeljük, hogy ennek lényege attól függ, hogy a nemi inger sokféle forrása közül ez vagy az van-e túlsúlyban s úgy véljük, hogy az alapirányzatok ily különbözősége kifejezésre kell hogy jusson a végkifejletben, még ha ez a normalitás határain belül tud is maradni. Kétségtől elképzelhetők az alaptervezet oly változatai is, melyek szükségképpen és minden egyéb segítség nélkül rendellenes nemi élet kifejlődéséhez kell hogy vezessenek. Ezeket azután lehet „degenerációs” alkatoknak nevezni, s az öröklött romlás jeleinek tekinteni. Ezzel összefüggésben meglepő tényről kell beszámolnom. Az általam pszichoterápiával kezelt súlyos hisztéria, kényszer-neurózis stb. eseteknek több mint a felében biztosan kimutathattam, hogy a beteg apja házassága előtt szifiliszben ment keresztül, tábeszben vagy paralízisben szenvedett, vagy lueszes megbetegedése egyéb kórtörténeti adatból meg volt állapítható. Hangsúlyozom, hogy a később neurotikussá lett gyermekek az öröklött luesz testi jeleit nem viselték magukon, úgyhogy a rendellenes nemi alkat a lueszes örökség utolsó kiágazódásának volt tekinthető. Bár távol áll tőlem a gondolat, hogy a szifilisz szülőtől való származás a neuropathiás alkatnak rendszerinti vagy mellőzhetetlen kóroktani feltétele volna, mégsem tartom véletlenségnek és jelenték nélkül valónak a tények ezen, általam megfigyelt találkozását.

További befolyások

Nem lehet azonban arra az álláspontra helyezkedni, hogy az a keveredési arány, amelyben a különböző komponensek a nemi alkatban részt vesznek, egyoldalúan eldőlt a nemi élet kialakulásának mikéntjét. Függ ez a további történetstől is és új lehetőségek nyílnak meg aszerint, hogy mi a további sorsa a nemiség különféle forrásaiból eredő összetevőknek. Ez a további feldolgozás válik végső fokon döntővé, míg ugyanaz a konstitúció három különböző végkifejletre vezethet. Ha az összes hajlamok megtartják — abnormisnak vett — relatív viszonylatukat, s azt az érettség elérésekor erősítik, akkor a végeredmény csak perverz nemi élet lehet. Ily rendellenes alkati összetételtű egyének elemzését még alaposan nem vette munkába senki, de már ismerünk olyan eseteket, melyek a feltevésekben könnyűszerrel meglik magyarázatukat. A szerzők pl. a rögzítődési perverziók egész soráról azt vélik, hogy azoknak szükségszerű előfeltétele a nemi ösztön valamely veleszületett gyengesége. Ez az állítás ebben a formában, úgy hiszem, tarthatatlan; értelme csak úgy lehetne ennek, ha ezen a nemi ösztön egyik tényezőjének, a nemi zónának alkati gyengeségét értenék, amely zóna később magára kell hogy vállalja azt a funkciót, hogy az egyes nemi ténykedéseket egybefoglalja. A pubertás feladatát képező összefoglaló munka ilyenkor nem sikerülhet, s a többi nemiségi összetevők közül a legerősebb fogja a saját tevékenységét, mint perverziót, érvényesíteni.*

Elfojtás

Más kimenetele van a dolognak, ha a fejlődés folyamán a túlerővel megáldott összetevők némelyike az elfojtás folyamata alá esik, melyről meg kell jegyezni, hogy az nem jelent megsemmisülést. Az illető ingerek itt éppúgy létrejönnek, mint ren-

* Gyakran előfordul, hogy a pubertás idején eleinte normális nemi áramlat indul meg, mely azonban belső gyengeségénél fogva a legelső külvilági akadályokon összeomlik s perverz rögzítődésre való visszaesés váltja fel azt.

desen, de valamely lelki gátlás akadályozza céljuk elérését és többféle más útra tereli őket, míg tünetek alakjában kifejezésre nem jutnak. A folyamat eredménye az lehet, hogy meglehetősen normális — bár szűkült körű — nemi élet fejlődik ki, melyet azonban pszichoneurotikus betegség tartkít. Epp ezek azok az esetek, melyeket neurotikusok pszichoanalitikus vizsgálata révén jól megismerhetünk. Az ily egyének nemi élete úgy kezdődik, mint a perverzeké, gyermekségük egy nagy részét perverz nemi tevékenység tölti be, mely egyes esetekben jóval az érettség ideje utánig eltart; azután — többnyire még a pubertás előtt, de egyes esetekben jóval utána — belső okokból elfojtási fordulat következik be, mire, anélkül, hogy a régi rezdületek kialudnának, neurózis lép a perverzió helyébe. Eszébe jut itt az embernek a német közmondás: „Junge Hure, alte Betschwester”, csakhogy itt a „Jugend” túl rövidre szabódott. Azt a tényt, hogy ugyanazon személy életében a perverziót neurózis váltja fel, valamint az előbb említett tapasztalatot, mely arról szól, hogyan osztozik el a perverzió és a neurózis egy család különböző tagjai között, egybe kell vetni azzal a megismeréssel, hogy a neurózis a perverzió negatívja.

Az abnormis alkati alaptermészet harmadik fajta elintézés-módját az „átzsellemítés” (Sublimierung) folyamata teszi lehetővé; itt a nemiség egyes forrásainak túl erős ingerei módot nyernek arra, hogy más területekre ömöljenek át, s ott érvényesülhessenek; így az önmagában véve veszélyes alkati tényező a lelki teljesítőképesség nem csekély gyarapodásához vezet. A művészi ténykedés egyik forrását itt lelhetjük, s amilyen tökéletes vagy tökéletlen ez az átzsellemítés: a teljesítőképesség, a perverzió és a neurózis, olyan változatos arányú keverékét fogja adni a nagytehetségű, főleg művészi tehetséggel megáldott egyének analízise. A szublimációnak egyik alfaja az ellenhatásképzés útján történő elfojtás, mely, mint tapasztaltuk, már a gyermek lappangási időszakában kezdődik és kedvező esetben az egész életen át megmarad. Amit valakinél „jellemnek” mondunk, jórészt nemi ingerek anyagából van felépítve és a gyerekkor óta rögződött ösztönökből, átzsellemítés útján nyert szerkezetekből, továbbá olyanokból tevődik össze, melyeknek

feladata a perverz és hasznavehetetlenné lett rezdületek féken-tartása. Eszerint a gyermekkor általánosan perverz alaptermészetét mint egész sor erényünk forrását kell megbecsülnünk, amennyiben reakcióképzés útján ez adja meg azt a lökést, melynek létrejöttük köszönhető.*

Esetleges élmények

A nemi kiélések, elfojtási hullámok és átszellemesítési folyamatok jelentősége mellett, mely utóbbi két folyamat belső feltételei teljesen ismeretlenek, minden más befolyásé nagyon hátérbe szorul. Aki az elfojtást és átszellemesítést az alkati alaptermészethez hozzászámítja, annak mindenesetre joga van azt állítani, hogy a nemi élet végkialakulása mindenekelőtt a veleszületett alkat eredménye. Viszont kellő megfontolás után senki sem fogja tagadhatni, hogy a tényezők ezen együtt hatásánál a gyermekkori és későbbi élmények változtató hatása is érvényesül. Nem könnyű dolog az alkati és esetlegességi tényezők hatását egymáshoz viszonyítva felbecsülni. Elméletben az ember mindig hajlik az előbbinek túlbecsülésére; a gyógyítási gyakorlat az utóbbinak a jelentőségét emeli ki. Semmi esetre sem szabadna megfeledkezni arról, hogy a kettő között nem az egymást kizárás, hanem az együttthatás viszonya uralkodik. Az alkati momentumnak várakoznia kell az élményekre, melyek őt érvényre juttassák; az élmény, hogy érvényesülhessen, az alkatra kell hogy támaszkodjék. Az esetek többségében ún. „kóroki haladvány” fennforgását képzelhetjük el, melyben az egyik tényező hatóerejének süllyedését a másiknak emelkedése kiegyenlíti; arra azonban nincs okunk, hogy tagadjuk a haladványsor két végén lehetséges végletes eseteket.

A pszichoanalitikus tapasztalatnak még jobban megfelel, ha az esetleges élmények között a kora gyermekkor élményeinek

* E. Zola, a nagy emberismerő, a „*La joie de vivre*”-ben egy leányt jelentet meg, ki derült önmegtadással, jutalmat nem várva áldozza fel szereteteiért mindenét amiye van, s amire igényt formálhatna, vagyonát, életörömét. E leány gyermekkorában telhetetlenül vágyott gyöngédség után, s mikor egy alkalommal valaki más miatt mellőzték, gyöngédsége kegyetlenségbe csapott át.

kivételes szerepet juttatunk. Ezzel az okozati haladványsort két részre osztottuk, melyeket *hajlamossági* és *végleges ok-sornak* nevezhetnénk. Az előbbiben az alkat és a gyermekkor véletlen élményei ugyanúgy együttműködnek, mint az utóbbiban a hajlamosság és a későbbi rázkódtató élmények. A nemi fejlődést zavaró tényezők mind úgy érvényesítik hatásukat, hogy *regressziót*, egy korábbi fejlődési fokhoz való visszatérést idéznek elő.

Most pedig folytassuk megkezdett feladatunkat, a nemi fejlődés szempontjából tapasztalásunk szerint jelentős mozzanatok felsorolását, legyenek azok bár hatóerők, vagy ezeknek csak nyilvánulásai.

Koraérettség

Ilyen mozzanat az úgynevezett spontán nemi *koraérettség*, mely legalábbis a neurózisok kóroakai között biztosan feltehető. Igaz, hogy önmagában éppoly kevésbé elágazó, mint akármilyen más mozzanat. Az infantil lappangási szak áttörésében, megrövidítésében és megszüntetésében nyilvánul ez meg és azáltal okoz zavarokat, hogy nemi nyilvánulásokat hoz létre, melyek egyrészt a nemi gátlások ki nem épített volta, másrészt a nemi szerkezet fejletlensége folytán, a perverzió jellegét viselhetik magukon. E perverziós hajlandóságok, mint olyanok megmaradhatnak vagy az elfojtások megtörténte után ideges tünetek mozgatóerőivé válhatnak; de annyi bizonyos, hogy a nemi koraérettség megnehezíti azt, hogy a magasabb lelki hatóságok kellőképpen uralkodni tudjanak a nemi ösztön felett és erősíti azt a kényszerjellegét, amely az ösztön lelki képviselőit amúgy is jellemzi. A nemi koraérettség gyakran együtt jár idő előtti értelmi fejlettséggel; így látjuk azt a legjelentékenyebb és legtehetségesebb egyének gyermekkori történetében; ilyenkor a koraérettség — úgy látszik — nem hat oly kórokozó módon, mint mikor elszigetelten lép fel.

Időbeli tényezők

„Időbeli tényezők” név alatt foglalhatunk egybe a koraérettséggel néhány mozzanatot, melyek épp oly figyelmet érdemelnek, mint a koraérettség. Úgy látszik, fajfejlődési alapon előre meg van állapítva, hogy milyen sorrendben ténylegesüljenek az egyes ösztönrezdülések, milyen sokáig érvényesülhessenek és mikor vonuljanak háttérbe újonnan fellépő ösztönrezdülések vagy elfojtási folyamatok folytán. Ámde úgy látszik, hogy úgy egymásutánjuk, mint tartalmuk tekintetében fordulnak elő változatok, melyeknek a végkimenetelre döntő befolyásuk kell hogy legyen. Nem lehet közömbös dolog, hogy valamely áramlat korábban vagy később lép-e fel, mint ellenáramlata, mert az egyszer bekövetkezett elfojtás hatását teljesen kiküszöbölni nem lehet; időbeli eltérés a komponensek összetételében rendszerint az eredmény megváltozásával jár. Másrészt a nagyon intenzív módon jelentkező ösztönrezdülések gyakran meglepő gyorsan folynak le, pl. a későbbi homoszexuálisok heteroszexuális kötöttsége. Nem jogos az a feltevés, hogy a gyermekkorban legnagyobb erővel fellépő törekvések az illetőben felnőtt korban is tartósan uralkodni fognak; éppoly könnyen lehetséges, hogy ezek akkorra elmúlnak, s ellentétüknek adnak helyet. („Gestrenge Herren regieren nicht lange.”) Még csak nem is sejtjük, mire vezethetők vissza a fejlődési folyamatok ilyen időbeli összezavarodásai. Erről a pontról az élettudományi, talán egyúttal a történelmi problémáknak egy mélyebb rétegére nyílik kilátás, melytől még túl távol állunk, semhogy velük megbirkózhatnánk.

Fogékonyság

Minden korai nemi nyilvánulás jelentőségét egy ismeretlen eredetű pszichikai tényező is fokozza, melyről ma még csak mint ideiglenes lélektani feltevésről lehet beszélni. Értem azalatt a nemi élet ezen benyomásai iránti fokozott *fogékonyságot*, ezeknek erősebb *rögzíthetőségét*, amit a később neurotikussá fejlődőknél, valamint a perverzekenél a tényállás teljessége kedvéért

fel kell venni, minthogy ugyanily túl korai nemi nyilvánulások más személyekre nem tudnak oly mély benyomást gyakorolni, hogy ezek kényszerítő módon törekedjenek megismétlődésüket létrehozni és, hogy a nemiség útjait az egész életre előírassák. E fogékonyság magyarázatát részben talán megadja egy másik momentum, melyet a neurózisok magyarázásánál nem mellőzhetünk el, ti. az, hogy az ilyen emberek lelki életében az emlékezeti benyomások túlsúlyban lehetnek a jelenlegi benyomások felett. E tényező nyilván összefügg az értelmi fejlődéssel és együtt nő a személyi kultúra magasságával. Ezzel ellentétben a vadembert úgy jellemezték, hogy ő a pillanat szerencsétlen játékszere. (Das unglückselige Kind des Augenblicks.)* A kultúra és a szabad nemi fejlődés közti ellentétesség, melynek következményei oly mélyen belenyúlnek egész életünk kialakulásába, azt is megmagyarázza, miért van a gyermeki nemi élet befolyásának oly kevés jelentősége a kultúra és a társadalom alsóbb rétegeihez tartozók későbbi életére, s mért oly nagy a jelentősége a magasabb réteghez tartozóknál.

Rögzítődés

Az épp most említett lelki momentumok segítő hatása azután a véletlenül átélt gyermeki nemi élmények hatását támogatja. Ez utóbbiak (főleg felnőttek és más gyermekek csábítása) szolgálatják azt az anyagot, mely az előbbieik segítségével tartós zavaró körülménnyé rögzíthető. Ilyenformán a neurotikusoknál úgy mint a perverzekenél később észlelt eltéréseket a normális nemi élettől eleve megalapozza a gyermekkor állítólag nemiségtől mentes életkora. Az okozás művében az alkat kedvezése a koraérettséggel, a fokozott rögzíthetőség sajátosságával és a nemi ösztön idegen befolyás okozta véletlen felkeltésével osztozik.

A nemi élet zavarainak e vizsgálata pedig ahhoz a ki nem elégtítő eredményhez vezetett, hogy azokról a biológiai folyama-

* A fogékonyság fokozódása talán a korai évek nemiségének különösen intenzív testi megnyilvánulásából következik.

tokról, melyekben a nemiség lényege áll, távolról sem tudunk
eleget ahhoz, hogy el-elszigetelt megismeréseinkből olyan el-
méletet alkothassunk, mely úgy a rendes, mint a kóros viszo-
nyok megértéséhez elegendő volna.

»
nem
nak

Eredetien kellene ír-
ságával, hanem egysz-
Hogyan kellene ezt eg-
híresebb magyar tanít-
Sándor). Hagyjuk ma-
kényszeredett gondolk-
cióáradat, éhezési jele-
áttekinthetetlené vá-
litikai beszédek, érth-
talanító érzése... „ki-

Válasszuk ki Fre-
sünk válaszolni a „E-
hogyan amit felvázolt

UTÓSZÓ

„Miért van az, hogy a szent életűek közül senki nem fedezte fel a pszichoanalízist? Miért kellett annak egy teljesen istentelen zsidóra várni?”

Sigmund Freud, 1928.

Eredetien kellene írni Freudról. Nem a tudós analitikus magabiztosságával, hanem egyszerűen csak hagyni „megtörténni” a mondatokat. Hogyan kellene ezt egy olyan szellem árnyékában, aki, mint Freud leg-híresebb magyar tanítványa az Előszót írta ehhez a kötethez (Ferenczi Sándor). Hagyjuk magunk mögött a kellést: formálódjanak képekké a kényszeredett gondolatok. Kozmikus méretű faluban vagyunk: információáradat, éhezési jelenetek közé iktatott fogyasztói reklámok, a technika áttekinthetetlené vált vasmarkának szorítása, önbizalommal telített politikai beszédek, érthetetlen magabiztosság, az „ismerünk téged” nyugtalanító érzése... „kizökkent világ”.

Válasszuk ki Freudot, mint tájékozódási pontot, hogy megkísérelhesünk válaszolni a „Hogyan jutottunk ide?” kérdésre. (Közben feltételezve, hogy amit felvázoltunk elnagyolt, de mégis helytálló és a freudi elemzés működőképes.) Freud egy másik tanítványa, Adler talán a kompenzáció fogalmával írná le a történeteket: egy önbizalmát veszített civilizáció kényszeres bizonyítási vágya.

A „tanár” már 1917-ben megelőlegez egy lehetséges választ a „Pszichoanalízis egy nehézsége” c. tanulmányában. (Először magyarul jelent meg a Nyugat c. folyóiratban, 1917-ben) Az antropomorf önhittségében ringatózó nyugati szellemet 3 sértés éri kultúrájának alakulása során: kozmológiai, biológiai és pszichológiai. Kopernikusz megmutatja neki: nem ő van a kozmosz középpontjába helyezve; Darwin azt, hogy a különböző organizációk között sem foglal el központi helyet: az evolúciós folyamat egy állomása; és jön Freud, aki beviszi az utolsó ütet: „az Én nem úr a saját házában” sem. A civilizáció végtelenné tárgult horizontok között átmenet a semmiből a semmibe, és megteremtése nem szabad elhatározás.

Freud orvos-biológusként indul és hisztériás betegek hipnotikus kezelésének eredményeként ahhoz a következtetéshez jut: ezek a betegek

„emlékektől szenvednek”. Elsősorban gyermekkori emlékek ezek, melyek valamilyen úton-módon kikerültek az éber figyelem fókuszából és „alámerültek” a tudatban. Ebből a tudatos egyeduralmának megszűnése is következik: a lelki szerkezetben el kell különíteni a *tudattalan* instanciát, amely tovább tagolható (filogenetikus és ontogenetikus) és az elmélet tovább finomul a tudatelőttés és a felettes én leválasztásával. A tudattalanban vannak elfojtva mindazok a törekvések, melyek kielégítése kínos: közvetlenül lerombolással fenyegeti az ént vagy nehezíti szociális alkalmazkodó képességét. Hiába vannak ezek „biztos helyen”, örök törekvésük, hogy valahogyan hírt adjanak magukról. Történhet ez betegség formájában (neurózis), de a pórázra fogott energiák átalakulhatnak a kultúra építőköveit rakosgató aktív tevékenységgé is (szublimáció). Olyan ez, mint az ösztöneit az egész érdekében bilincsbetűző nietzschei ember képe. A harc, akárcsak a platóni lélekreszek között, örök. A kocsis (tekintsük most a tudatos énné) a jó kiállítású ló (felettes én — erkölcsi értékek gyűjtőhelye) segítségével igyekszik a göthös, vad, parancsnak nem engedelmeskedő másikat (ösztön-én) valahogyan kordában tartani. Ez néha sikerül, néha nem: „az Én nem úr a saját házában”. (És ami mindennél rettenetesebb számára: az analízist megelőzően nem is tudja, vajon most uralkodik, vagy éppen legyőzött).

Ha a tudattalanban elfojtott anyag jellegéről beszélünk, akkor ezen a ponton Freud egy ősi filozófiai hagyományhoz csatlakozik, amely azt hangsúlyozza, hogy Erosznak, a szerelem istenének mindenható hatalma van az emberi életben. Freud szexualitásról írt műveiben soha nem mulasztja el az utalást ezekre az eredetekre (ebben a kötetben a Platón Lakomájában előforduló androgün-történetet, mint „költői mesét” említi). De tagadja, hogy elméletének kidolgozásában ezek a filozófiai ősök bármilyen szerepet játszottak volna. Pl. Önéletrajzában azt állítja: „azt sem tudtam akkor még, hogy a hisztériának a nemiségre való visszavezetésével a legrégebbi orvostudomány korába nyúltam vissza és Platónhoz csatlakoztam.” Később a „pánszexualitás” vádjától menekülteiben, mely korszakában orvostársai gúnyolódásával és megvetésével kellett megküzdenie, a Lakomából Diótima Erosz-felfogásához fordul, ahol a poieszisz és az erosz szavak alkalmazási köreinek összetevéséből kiderül, jelenlétükben nagyobb kört átfogó szavakat egy mesterségesen leszűkített területre alkalmaznak: a poieszisz-t a poézis értelmében, miközben a

létrehozó mesterségeket általánosan jelenti, míg Erosz tevékenységét a szexualitás területére korlátozzák, mikor az az emberi élet minden területét behálózza. „...amit a pszichoanalízis szexualitásnak nevezett, korántsem jelentette a különálló nemek egyesítése, vagy a nemi szervek kéjezetenek előidézése iránti vágyat, hanem jóval inkább Platón Lakomája mindent átfogó, mindent fenntartó Eroszának felel meg.” (Ellenállás a pszichoanalízissel szemben. 1925)

Ami mindennél nagyobb megdöbbenést jelentett elméletének publikálása során az, túl a szexualitás kiemelésén, a gyermekkori nemiség hangsúlyozása volt. „Ez a fejezet hiányzik minden előttem ismert műből” állapítja meg. A legközismertebb fogalmak a freudi elmélet ezen részéhez csatlakoznak. A „kétszakaszos tárgyválasztás” első fejezetét (néhány hónapos kortól 5–6 éves korig) három szakaszra osztja (orális, onális, fallikus), majd hangsúlyozza az ödipális korszak (az ellentétes nemű szülő iránti szerelem) központi jelentőségét a felettes én megszületésében. A pubertásig következő szakaszt a nemiség elfojtásaként tekint, a serdülőkort pedig azon korszakként, mikor kiforri magát a libido (a nemi ösztön energiája) helyes tárgyválasztása. Véleménye szerint a lélek neurotikus megbetegedése elsősorban az első fázisban következik be. Az ekkor elfojtásra kerülő törekvések, emlékek hozzák létre a felnőttkori neurotikus tüneteket.

A kötet második és harmadik tanulmánya ezt a pszichoszexuális fejlődést vizsgálja, míg az első a perverziók és a pszichoneurotikus tünetképzés összefüggéseivel foglalkozik, ahol a nemiség hagyományos törvénytábláinak újraírásáért folytatott gigászi küzdelemben tradicionális etikai állásfoglalások is belevegyülnek. „A száznak nemi szervként való alkalmazása perverzió számba megy, ha az egyik személy ajka (nyelve) a másikkal nemi szerveivel jut érintkezésbe.”

A freudi gondolatok nagyon elnagyolt ismertetését követően néhány mondat erejéig térünk vissza azok aktualizálhatóságához, de most ne a „rossz a közérzetem” általános életérzésének egyik lehetséges interpretációs sémájaként, hanem közelítsünk hozzájuk a jelenkori filozófiai irányok némelyikének szempontjából. Mindössze két címszó: posztmodern és hermeneutika.

Az elsőről szólván csak szembeállításban ragadható meg a lényeg: modern kontra posztmodern. Az előbbi az „egyetemes beszélgetés” és az egyetlen igazság mítoszáról, míg az utóbbi az egyetlen közös nyelv lehe-

telenségéről beszél. Az én szempontjából tekintve a modernitásban ott találjuk az azonos én gondolatát, melyből kiindulva filozófiai rendszerek konstruálhatóak (Fichte). Ha az én „hasad”, akkor is van út visszafelé önmaga identitásához (Hegel). Ellentétben ezzel, a posztmodernben a „meghasadt tudat”, az éncentrum megszűnése az, ami egyik kifejezője a központnélküliségnek. Ezen a ponton sorakozik Freud Ernst Mach és Musil mellé, akik kortársaiként ugyanarról gondolkodván (nem érkezett-e el a „menthetetlen én” filozófiai korszaka), átvezetik (Nietzschevel és másokkal együtt) a filozófiai kultúrát az egyetlen igaz mámorától a sok lehetségesként egymás mellett élő „kicsiny” igazságok tolerálásához.

A hermeneutika (értelmezés művészete) esetében is csak néhány futó megjegyzést tehetünk. Az utóbbi időben magyarul is egyre többet olvashatunk ennek a pszichoanalízissel való kapcsolatáról (a Talassa című folyóirat). A 20. sz. elején a szellemtudományok önállósulásának keretében keresi a filozófia azt az autentikus kutatási módszert, amely elválasztja a humán és a természettudományokat. Az ekkor már évszázados hagyományokra (bibliai hermeneutika) visszatekintő hermeneutikában bukkan erre rá. A különbség a vizsgálat tárgya-hoz kialakított viszonyban található. A természettudós számára az egyszerűen csak ott van, annak a veszélye nélkül, hogy neki magának is „beleszólása” lenne a kutatás eredményének megszületésébe. Míg a szellemtudomány tárgya „vissza-beszél”: az igazság dialógusban születik, mert „a megérthető lét nyelv” (Gadamer).

Természettudós-e Freud vagy nem. A biologisztikus fogalmak gyakori erőltetése (ezekben a jelenlegi kötet is dúskál), a psziché mechanisztikus determinációinak hangsúlyozása arra utal, hogy igen. Az analitikus helyzet (szabad asszociáció, a beteg és a terapeuta dialógusa) azonban egyértelmű hermeneutikai szituációra utal. A vita nem ért véget: a hermeneutika irodalmának szaporodásával párhuzamosan egyre intenzívebb annak és a pszichoanalízis kapcsolatának vizsgálata.

Mit adott a kultúrának a pszichoanalízis? Félretéve most azt a kritikai attitűdöt, mely mint minden elmélettel, ezzel kapcsolatosan is elfogadható (egy mindent magyarázni kívánó teória problematikussága, a psziché és a mechanisztikus fogalmiság összeegyeztethetőségének kérdésesége stb.), egyet feltétlenül: az én önreflexiók képességének kiterjesztését, azt a megrázó élményt, hogy mindabban, amit teszek, általam nem uralt

indulatok hatása alatt állok. Ha a tudattalan üzeni kívánna az én-nek, akkor talán a következőket mondaná:

„Azért jöttem, hogy megsirassalak.
Azért jöttem, hogy szívig hassalak,
hogy könnyeimmel vérig mossalak.
Azért jöttem, hogy felforgassalak.”

(Karinthy Gábor: Szerenád)

Könyvészeti adatok: a mű 1905-ben jelent meg először (magyarul 1915-ben, 2. kiadás 1919)

Reke Lajos

TARTALOM

A fordító előszava	5
Előszó a második kiadáshoz	9
Előszó a harmadik kiadáshoz	10
I. A nemiség tévútjai	13
II. A gyermeki szexualitás	49
III. A pubertás alatti átalakulás	81
Utószó	113